อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ

นายกลิ่น นคราวงศ์

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

๑๘ ตุลาคม ๒๕๑๔

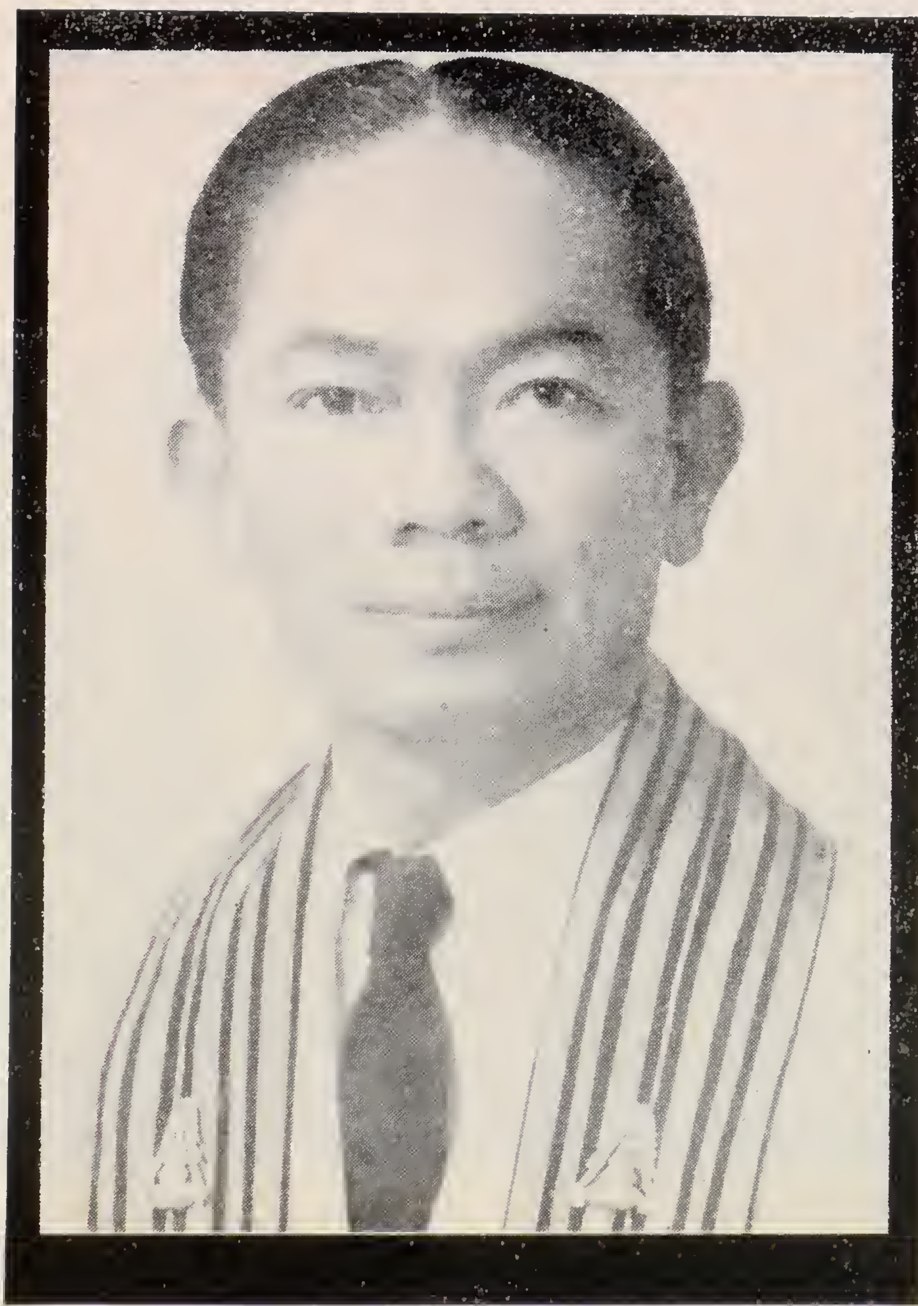
อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ

นายกลิ่น นคราวงศ์

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

๑๘ ตุลาคม ๒๕๑๔

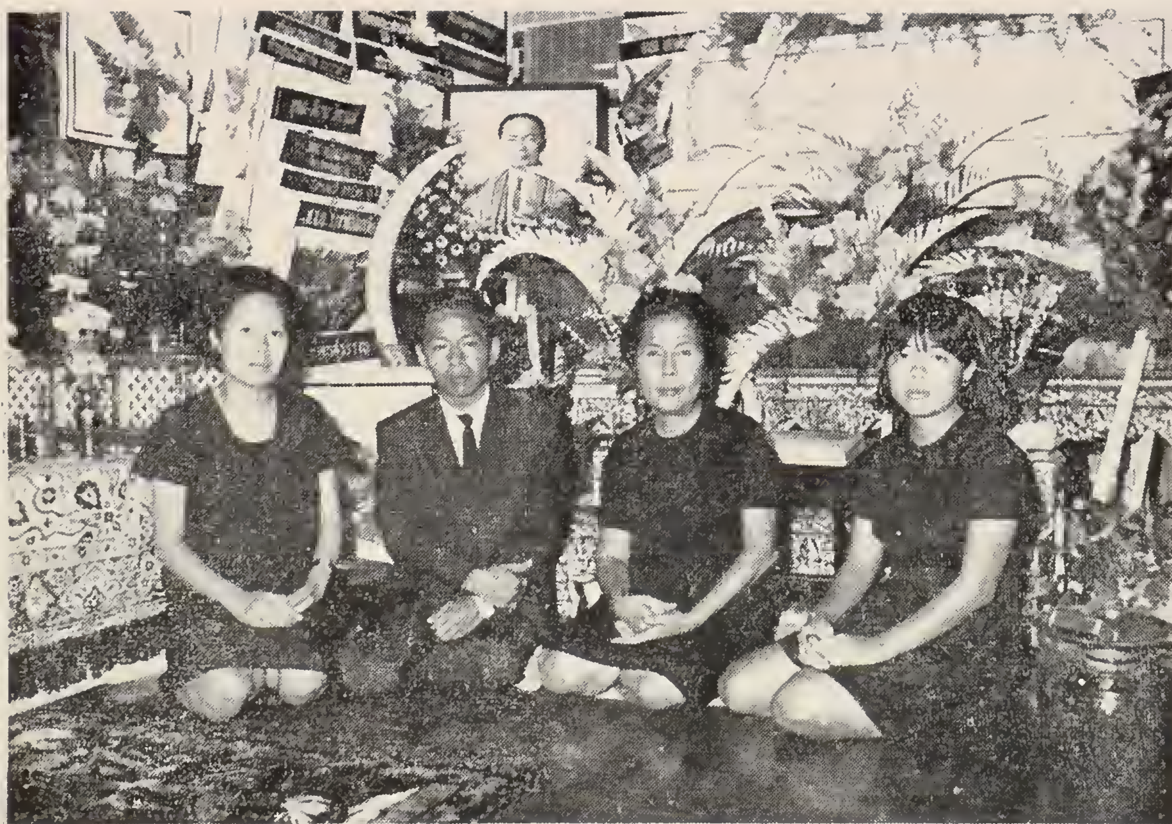

กลิ่น นคราวงศ์

ชาตะ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๕๘

มรณะ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๑๔

จากซ้าย นางนำพร ไวว่อง, โชติชัย ไวว่อง, นางปรานี นคราวงศ์
น.ส. กนก นคราวงศ์

ประวัติ

คุณกลิ่นเป็นบุตรคนโตของขุนอนุรักษ์ทัณฑการณ์ (กลั่น นคราวงศ์) และนางห้อย เกิดเมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๕๘ ที่จังหวัดปัตตานี มีน้องร่วมบิดามารดาคนเดียวคือ

นางประไพ ติณสูลานนท์

มีน้องต่างมารดา ๒ คน

จ.ส.ต. สวัสดิ์ นคราวงศ์

นางจินดารัตน์ ณ พัทลุง

ได้รับการศึกษาขั้นต้นที่จังหวัดปัตตานี มาเรียนชั้นมัธยมที่โรงเรียนวัดราชาธิวาส และสำเร็จชั้นมัธยม ๘ ที่โรงเรียนวัดเบ็ญจมบพิธ แล้วจึงเข้าเรียนที่จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย คณะวิศวกรรมโยธา จนสำเร็จปริญญาตรี

ทำงานครั้งแรกในแผนกสำรวจ เทศบาลนครกรุงเทพ ประมาณ ๑ ปี แล้วย้ายไปเป็นผู้จัดการเหมืองแร่บ้านดินลาน หาดใหญ่ ของบริษัทแร่และยางไทยระหว่างสงคราม

เมื่อเสร็จสงคราม ได้กลับเข้ากรุงเทพฯ และทำงานอยู่กองประปา กรมโยธาเทศบาล จนเปลี่ยนเป็นการประปานครหลวง ตำแหน่งสุดท้ายเป็นรองผู้ว่าการประปานครหลวง

ได้สมรสกับนางปรานี ไวว่อง บุตรหลวงเจริญมัชชกิจ และนางผาด ซึ่งสำเร็จวิชาพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัย จากโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๔๙๑ มีบุตร ๒ คนคือ

๑. นายโชติชัย ไวว่อง วศ.บ., M.S.,

๒. น.ส. กนก นคราวงศ์ นิสิตปีที่ ๒ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย

คุณกลิ่นเป็นคนมีสุขภาพดีมาก แต่ในระยะ ๒-๓ เดือนหลัง ตรากตรำทำงานมากเกินไป ไม่มีเวลาพักผ่อนเท่าที่ควร คุณกลิ่นไปทำงานจนถึงวันเสาร์ ที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๑๔ กลับบ้านในตอนกลางวันก็ปฏิบัติตัวอย่างปรกติ คืนนั้นเมื่อทีวีเลิกแล้ว ยังคุยต่อกับภรรยาจนประมาณหนึ่งนาฬิกา จึงแยกกันนอน ภรรยาตื่นขึ้นอีกครั้งประมาณ ๓ นาฬิกา เห็นคุณกลิ่นนั่งขัดสมาธิ ก้มศีรษะอยู่หน้าเตียง จึงลุกขึ้นไปฉุดเพื่อให้ขึ้นนอนบนเตียง แต่คุณกลิ่นไม่รู้สึกตัวจึงรีบนำไปโรงพยาบาลบำราศนราดูร แพทย์ได้ให้อ๊อกซิเยน ฉีดยา และนวดหัวใจ ช่วยอยู่ประมาณ ๑ ชั่วโมง สุดวิสัยที่แพทย์จะช่วยได้ คุณกลิ่นได้ถึงแก่กรรม ในวันอาทิตย์ที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๑๔ เวลาประมาณ ๓–๔ น. คำนวณอายุได้ ๕๖ ปี ๑๖ วัน

จากใจ

การเสียชีวิตของคุณกลิ่น กะทันหันเสียจนตั้งสติไม่ได้ ทั้งตกใจทั้งงงงันไปหมด ความเศร้าโศก ความรักความอาลัยนั้นเหลือที่จะกล่าว

เราก่อร่างสร้างตัวมาด้วยลำแข้งของเราเอง เราช่วยกันทำมาหากินด้วยความมานะอุดทนและอดออมอย่างเต็มที่ เพื่อเราจะได้อยู่ด้วยกันอย่างสบายในยามแก่ เราร่วมทุกข์กันมาเป็นเวลายาวนาน แต่เวลาร่วมสุขของเราแสนจะสั้นนัก สั้นเหลือเกิน หากบุญกุศลที่เราได้สร้างร่วมกันมา จะช่วยให้เราได้ครองกันในชาติต่อ ๆ ไป ขอให้เราได้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันยาวนานกว่าชาตินี้

คุณงามความดีของคุณกลิ่นได้ปรากฏแล้วอย่างเด่นชัด นับแต่ถึงแก่กรรมเป็นต้นมา ครอบครัวได้รับความกรุณาจากผู้บังคับบัญชา จากญาติ จากเพื่อน ๆ ของเราทั้งสองฝ่าย ตลอดจนผู้ร่วมงานของคุณกลิ่น และจากทุกทิศทุกทาง ทำให้รู้สึกภูมิใจแทนคุณกลิ่นอย่างยิ่ง แต่ขณะเดียวกันก็ยิ่งทำให้ตื้นตัน เกิดความเสียดาย ความอาลัยเพิ่มขึ้น ความดีของคุณกลิ่นต่อผู้อื่นจะมากเพียงใดก็ตาม ความดีในฐานะหัวหน้าครอบครัวยิ่งร้อยเท่าทวีคูณ สุดที่จะหาอะไรมาเปรียบได้

ด้วยบุญกุศลและกรรมดีที่คุณกลิ่นได้สร้างไว้ ร่วมทั้งผู้อยู่ข้างหลังได้กระทำขึ้นเพื่ออุทิศให้คุณกลิ่นได้ไปสู่สุคติในสัมปรายภพ และโปรดคอยอยู่จนกว่าจะถึงวาระที่เราจะได้พบกันในภพนั้น

ปรานี

สายสัมพันธุ์–สายโลหิต

เมื่อคืนวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๑๔ เวลาประมาณ ๒ น. เศษ คุณแม่ให้เด็กมาเรียกไปที่ห้องนอนของคุณแม่ เมื่อเข้าไปในห้องเห็นคุณแม่ประคองคุณพ่อ อยู่ที่พื้นหน้าเตียง คิดว่าคงจะเป็นลม ถึงแม้จะไม่เคยเห็นคุณพ่อเป็นลมเลยก็ตาม เมื่อภรรยาผมหาชีพพจรไม่พบ เลยช่วยคุณแม่นวดหัวใจ และเป่าลมเข้าปาก ก็ไม่ดีขึ้น จึงได้พาไปโรงพยาบาลบำราศนราดูร หมอให้ออกซิเยน ฉีดยา นวดหัวใจอีกพักใหญ่ หมอก็บอกว่าหมดหวัง คุณพ่อได้จากไปโดยไม่ได้แสดงอาการอะไรให้รู้ล่วงหน้าเลย จากไปเร็วเหลือเกินจนเตรียมตัวเตรียมใจรับไม่ทัน

คุณพ่อเป็นหวัดและไอตั้งแต่วันที่ ๗ กรกฎาคม ซึ่งเป็นวันอาสาฬหบูชา คุณแม่ได้ให้การพยาบาลไปตามเหตุ วันที่ ๙ อาการก็ดีขึ้น วันที่ ๑๐ ซึ่งเป็นวันเสาร์ คุณพ่อก็ยังคงไปทำงานตามปกติ กลับมาถึงบ้านก็ยังร่าเริงแจ่มใสดี แม้แต่ตอนหวค่ำก็ยังดีอยู่ ไม่มีวี่แววว่าจะจากไปในคืนนั้นเลย

ผมเกิดได้ ๒๐ วัน ก็กำพร้าพ่อ มีแต่คุณแม่คนเดียวที่ปลุกปล้ำอบรมตลอดมา จนผมอายุ ๑๒ ขวบ คุณแม่จึงได้แต่งงานใหม่กับคุณพ่อ ผมมีความรู้สึกว่าเราเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์และอบอุ่นมาก คุณพ่อรักผมเหมือนลูกชายแท้ ๆ และผมก็มีความรักและเคารพคุณพ่อเช่นเดียวกัน คุณแม่เป็นผู้ปูพื้นฐานการศึกษาให้ผมตั้งแต่ต้น คุณพ่อเป็นผู้ชี้แนวการศึกษาในขั้นมหาวิทยาลัย คุณพ่อคอยสอบถามเกี่ยวกับการเรียนและให้คำแนะนำเป็นกิจวัตร เท่าที่ผมเป็นผมอยู่ได้เช่นนี้ นับว่าคุณพ่อเป็นผู้มีส่วนช่วยมากที่สุด แม้เมื่อผมเกิดความท้อแท้ระหว่างไปเรียนต่างประเทศ คุณพ่อก็ยังยอมเสียเงินให้คุณแม่ไปเยี่ยมเพื่อเป็นกำลังใจแก่ผม เพราะความเป็นห่วงกลัวผมจะเรียนไม่สำเร็จ ความรักความห่วงใยที่คุณพ่อมีต่อผม ไม่ผิดกับผมเป็นสายโลหิตของท่าน เมื่อสิ้นคุณพ่อความรู้สึกของผมก็เหมือนกับลูกทุกคนที่สูญเสียพ่อบังเกิดเกล้าของตัวเอง

คุณพ่อเป็นผู้ที่สนใจที่จะศึกษาหาความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมอยู่ตลอดเวลา เมื่อลูกมีปัญหาอะไรที่ไม่สามารถจะแก้ไขเองได้ คุณพ่อก็จะช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้นให้จนเรียบร้อยได้เสมอ ดังนั้นเมื่อคุณพ่อจากไปจึงเหมือนกับขาดร่มโพธิ์ร่มไทรอย่างแท้จริง

ขอให้กุศลกรรมที่คุณพ่อได้ทำไว้ จงดลบันดาลให้วิญญาณของคุณพ่อไปสู่สุคติภพ.

โชติชัย ไวว่อง

พ่อจ๋า

พ่อของลูกน่ารัก พ่อเป็นทั้งพ่อ ทั้งเพื่อน และครูของลูก การที่พ่อมาด่วนจากลูกไปอย่างมิได้ทันเตรียมตัวเตรียมใจนี้ ลูกจึงเปรียบเสมือนได้สูญเสียผู้เป็นที่รักไปถึง ๓ คนพร้อมกัน สุดที่จะบรรยายความรู้สึกได้

พ่อเป็นคนมีความรู้และความสามารถ พ่อรักการศึกษาค้นคว้า พ่อจึงเปรียบเสมือนปฐมครูของลูก พ่อได้ให้ลูกทั้งความรักและความรู้อย่างมิได้อดออม ไม่เพียงแต่กับลูกเมีย เท่านั้นที่พ่อได้แสดงออกซึ่งความรักและความมีน้ำใจดี แต่กับบุคคลรอบด้านพ่อก็ได้สร้างศรัทธาและความรักไว้ด้วย ความเมตตาของพ่อตักตวงอย่างไรก็ไม่หมด

เพราะพ่อเป็นคนสามารถและเป็นคนขยัน พ่อรักงานยิ่งกว่าชีวิตจิตใจ พ่อทำงานเกินตัว ระยะหลัง ๆ พ่อตรากตรำและพักผ่อนไม่พอ แมและลูกเป็นห่วงพ่ออย่างที่สุด แม่คอยเตือนพ่อบ่อย ๆ พ่อก็ไม่ยอมฟัง ถึงแม่พ่อจะเหน็ดเหนื่อยจะเพลียหรือเป็นไข้ อย่างมากพ่อจะหยุดเพียงครึ่งวันเท่านั้น ความรักงานของพ่อ นอกจากพ่อได้รับสิ่งตอบแทนคือความตายแล้ว มองไม่เห็นว่าพ่อจะได้อะไรขึ้นมาอีก

ไม่มีทางใดที่ลูกจะเรียกร้องอดีตให้กลับคืนมาได้ ไม่มีทางที่พ่อของลูกจะฟื้นขึ้นมาอีก ถ้าแม้สิ่งศักดิ์สิทธิ์มีจริงขอได้โปรดดลบันดาลให้ลูกได้เกิดมารับใช้พ่ออีกทุก ๆ ชาติ ให้สมกับที่ชาตินี้ลูกยังมิได้สนองพระคุณของพ่อได้เท่าที่ควร

แม้ลูกจะมั่นใจว่า ผลบุญที่พ่อได้กระทำไว้ จะได้ช่วยส่งให้พ่ออยู่ในสัมปรายภพแล้ว ก็ขอให้บุญกุศลที่ลูกได้ทำไว้ และจะได้กระทำอีกในภายหน้า จงดลบันดาลให้พ่อที่รักของลูกประสบสุคติยิ่ง ๆ ขึ้นไปด้วย

ลูกใหญ่

กนก นคราวงศ์

"คำไว้อาลัย"

เมื่อได้ทราบข่าวการจากไปอย่างกะทันหันของ คุณกลิ่น นคราวงศ์ ครั้งนี้ ได้นำเอาความเศร้าโศกาลัย และสลดใจมาสู่อาตมาเป็นอย่างยิ่ง ทำให้อาตมามึนงงไปครู่หนึ่ง เพราะไม่นึกว่าคุณกลิ่น นคราวงศ์ จะถึงมรณกรรมในระยะนี้ โดยที่คุณกลิ่น นคราวงศ์ เป็นคนที่สนิทสนมเคารพนับถือกับอาตมามานมนาน รู้จักนิสัยใจคอกันดี คุณกลิ่น นคราวงศ์ เป็นคนที่มีจริยานุวัตรเรียบร้อยมีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารีแด่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบใคร มีความเชื่อมั่นในตัวเอง ยึดถือเอาความยุติธรรมเป็นหลัก ได้ทำงานให้เป็นประโยชน์ แก่ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นอย่างดี มีความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณอย่างยอดเยี่ยม มีเมตตาธรรมอันสูงอนุเคราะห์สงเคราะห์แก่ญาติมิตร ลูกหลาน และผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา โดยไม่เลือกบุคคล ผู้ประกอบด้วยความดีอย่างนี้หาได้ยาก ฉะนั้น การมรณกรรมของคุณกลิ่น นคราวงศ์ จึงทำให้อาตมาญาติมิตรและครอบครัวของ คุณกลิ่น นคราวงศ์ เศร้าสลดอย่างสุดซึ้ง

แต่เรื่องนี้เป็นไปตามธรรมดาของสังขารธรรม ต้องเป็นไปตามสภาวะความเป็นจริง คือ แก่ เจ็บ ตาย ไม่มีใครห้ามได้และมีอำนาจอะไรที่จะป้องกันได้ เป็นสามัญลักษณะ ฉะนั้นเราทั้งหลายไม่ควรประมาท จงรีบสร้างคุณงามความดีไว้เสีย คุณงามความดีจะเป็นสมบัติของเราต่อไป แม้เราตายไปแล้ว ความดีนั้นจะไม่ตาย จะปรากฏแด่อนุชนภายหลัง และเป็นเกียรติประวัติของวงศ์ตระกูลสืบไป ที่สุดนี้อาตมาขอตั้งจิตอธิษฐานอาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยและวิบากผลที่พวกเราและคุณกลิ่น นคราวงศ์ ได้สร้างสมไว้ ขอจงดลบันดาลให้ปฏิสนธิวิญญาณของคุณกลิ่นนคราวงศ์ จงไปสู่สุคติภพ ตามสมควรแด่วิบากผลนั้นเทอญ.

พระราชสาระโสภณ

เจ้าคณะจังหวัดตรัง

๒๔ กรกฎาคม ๒๕๑๔

"อาลัย แด่พี่ของน้อง"

ด้วยเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๑๔ เวลาประมาณ ๑๑.๔๕ น. ขณะที่ผมนอนป่วยอยู่ที่บ้านพัก ได้รับโทรเลขจากพี่ปรานี แจ้งว่าพี่กลิ่นถึงแก่กรรมเสียแล้ว ทันทีที่ทราบข่าวทำให้หัวใจผมแทบหยุดเต้น เพราะไม่เคยนึกคิดมาก่อนเลยว่าพี่กลิ่นจะด่วนจากพวกน้อง ๆ ไปโดยไม่มีวันกลับโดยกะทันหันเช่นนั้น การจากไปของพี่กลิ่นในครั้งนี้เปรียบเสมือนหนึ่งว่าขาดร่มโพธิ์ร่มไทรต้นที่ ๒ ของพวกน้อง ๆ หลังจากที่พวกน้อง ๆ ได้สูญเสียคุณพ่อและคุณแม่ไปหมดแล้ว ก็คงเหลือพี่กลิ่นซึ่งเป็นพี่ใหญ่ พวกน้อง ๆ ต่างก็ให้ความเคารพรักใคร่และยกย่องให้เป็นพ่อคนที่ ๒ ของพวกเรา ในเมื่อพวกเราต้องมาสูญเสียพี่กลิ่นอีกในครั้งนี้ ก็เปรียบเสมือนพวกน้อง ๆ ต้องขาดพ่อไปอีกหนึ่งคน จึงทำให้พวกน้อง ๆ ต่างก็รู้สึกว่า นับแต่นี้ไปพวกเราจะต้องว้าเหว่และขาดความอบอุ่นไปเท่าที่ควร น้องทราบดีว่าพี่กลิ่นให้ความรักความเอ็นดูและความสนิทสนมเป็นกันเองแก่พวกน้อง ๆ โดยทั่วถึงกัน วันใดที่พวกน้อง ๆ ไปเยี่ยมพี่กลิ่นที่บ้านพักวันนั้นรู้สึกว่าจะเป็นวันที่พี่กลิ่นมีความสุขมาก พี่กลิ่นมักจะนำเรื่องราวต่าง ๆ ในอดีตมาเล่าสู่กันฟังอย่างสนุกสนานด้วยความสบายใจ หากครั้งใดพี่กลิ่นทราบว่าน้องคนใดขึ้นมากรุงเทพ ฯ และยังไม่ได้มาเยี่ยมหรือมาพบ น้อง ๆ มักจะทราบภายหลังว่าพี่กลิ่นเคยบ่นน้อยใจเสมอ พี่กลิ่นเป็นคนที่มีนิสัยอยู่อย่างหนึ่งที่พวกน้อง ๆ จะลืมเสียมิได้ คือเป็นคนที่ให้ความรักใคร่สนิทสนมเป็นกันเองกับพวกน้อง ๆ ทั่วทุกคน สำหรับพวกหลาน ๆ พี่กลิ่นก็ให้ความรักใคร่ เอ็นดูเสมือนลูกของพี่กลิ่นเองเช่นกัน ไม่เฉพาะแต่เพียงนั้น หากคนใดที่พี่กลิ่นทราบว่าเป็นเพื่อนของน้อง ๆ หรือเป็นเพื่อนของหลาน ๆ พี่กลิ่นก็ยังให้ความสนิทสนมเช่นเดียวกัน จึงนับได้ว่าพี่กลิ่นเป็นคนหนึ่งที่พวกน้อง ๆ และหลาน ๆ ตลอดจนเพื่อนฝูงที่พบเห็นและรู้จักกับพี่กลิ่น จะลืมความดีข้อนี้ของพี่กลิ่นเสียมิได้ชั่วชีวิตนี้

พี่กลิ่นเคยพูดเสมอมาว่า "พวกเราลูกของคุณพ่อมีอยู่ด้วยกัน ๔ คน ผู้ชาย ๒ ผู้หญิง ๒ เมื่อขาดคุณพ่อแล้วจงอย่าทอดทิ้งกัน ขอให้รักกันให้มาก ๆ และขอให้ช่วยกันดำรงวงศ์ตระกูลของเราอย่าให้เสื่อมเสีย" ซึ่งคำพูดนี้ผมจะไม่ลืมเลย แต่นี่พี่กลิ่นก็มาด่วนจากพวกน้อง ๆ ไปเสียก่อนโดยไม่มีวันกลับ ฉะนั้น นับแต่นี้ไปน้อง ๆ ก็จะไม่มีพี่กลิ่นซึ่งเป็นที่รักและเคารพของพวกน้อง ๆ อีกแล้ว หากชาติหน้ามีจริงขอให้ผมได้เกิดมาเป็นน้องของพี่กลิ่นดังเช่นชาตินี้อีก ผมจำได้ว่าผมไม่เคยเสียน้ำตาในการสูญเสียญาติผู้ใหญ่คนใดเลย เว้นแต่ คุณพ่อ คุณแม่ และมาครั้งนี้เป็นครั้งที่ ๓ ที่ผมต้องเสียน้ำตาในการจากไปโดยไม่มีวันกลับของพี่กลิ่น ผมจึงขอน้อมจิตอธิษฐานอุทิศส่วนกุศลที่ผมได้กระทำไปแล้ว และที่ได้กระทำในครั้งนี้ รวมทั้งที่จะกระทำในอนาคต จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของพี่กลิ่นซึ่งเป็นที่รักและเคารพยิ่งของผม จงมีความสุขสงบในสัมปรายภพชั่วนิรันดร์.

สวัสดิ์–ประคอง นคราวงศ์

๑๖๑ ถนนพัทลุง จังหวัดตรัง

๒๒ กรกฎาคม ๒๕๑๔

กลิ่นเพื่อนรัก

กลิ่นกับผมรู้จักกันมาตั้งแต่เราเป็นนิสิตจุฬา ฯ ด้วยกัน ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๔๘๔ กลิ่นอยู่จุฬา ฯ ก่อนผม กลิ่นเป็นนิสิตวิศว ฯ ที่มาเยี่ยมนิสิตสถาปัตย์บ่อย ๆ ทั้งนี้เพราะกลิ่นเป็นผู้กว้างขวาง สมัยนั้นก็คง "ดัง" วิศว ฯ และคณะอื่น ๆ อยู่ในเขตจุฬาฯ เขาเรียกว่าจุฬา ฯ ชาวเมือง แผนกสถาปัตย์อยู่นอกเขตจุฬา ฯ เรียกว่าบ้านนอก เวลาเข้าจุฬา ฯ เรียกว่าเข้าเมือง สถาปัตย์เพิ่งเป็นชาวเมืองเมื่อ ๒๔๘๔ อนึ่ง จุฬา ฯ สมัยผม สมัยเมื่อสระน้ำปัจจุบันยังเป็นดงก้ามปู เช้า ๆ จะมีแขกขายนมสดจอดรถจักรยานไว้เชิงสะพานอุเทนถวาย ปัจจุบันสะพานอุเทนไม่มีทั้งชื่อ ไม่มีทั้งสะพาน มีแต่โรงเรียนช่างก่อสร้างอุเทนถวาย ซึ่งสร้างอยู่เชิงสะพานเป็นอนุสรณ์ของสะพานในอดีต แขกยามจะเปลือกกาย (ท่อนบน) ปล้ำกันทุก ๆ เช้า

ต่อมา อาจารย์ชุ่นกิจ นิมฮันหมิน เลขาธิการมหาวิทยาลัยจุฬา ฯ นักถอดแสควรูทเลขท้ายรถยนต์ คือ ฯพณฯ รัฐมนตรีสุกิจ นิมมานเหมินท์ ในปัจจุบัน ตอนนั้นท่านเป็นผู้หักล้างถางพงดงก้ามปูและขุดสระน้ำจุฬา ฯ ทำสนามกีฬาหน้าหอประชุมปัจจุบัน ถ้าจะเรียกสนามนี้ว่าสนามกีฬา "สุกิจ" ก็ควรยิ่ง ถ้าเป็นปัจจุบันก็เท่ากับท่านเป็นนักพัฒนาจุฬา ฯ นั่นเอง จุฬา ฯ สมัยนี้เพิ่งเลิกนุ่งกางเกงขาสั้นดำ เสื้อนอกคอปิดติดแผงคอ ดุม ๕ เม็ด ถุงเท้ายาวดำ เริ่มเป็นแบบกางเกงขาวขายาว เสื้อขาวดุมห้าเม็ดติดแผงคอ หมวกกะโล่ขาว ถ้าเป็นแบบราตรีสโมสรกางเกงสักหลาดดำ เสื้อนอกขาวดุม ๕ เม็ด หมวกหนีบดำ ต่อมาจึงเป็นแบบยุวชนนายทหาร

ที่กลิ่นมามั่วสุมกับพวกสถาปัตย์รุ่นผมก็เพราะกลิ่นและอบ (น.อ. อบ อุนนานนท์ ตายแล้ว) มีบ้านอยู่แถวห้องเช่าสามย่าน และพวกเราสถาปัตย์รุ่นนั้นก็เช่าบ้านสุมหัวกันอยู่ เรียกว่าสลัม (Slum) เพราะเป็นสลัมจริง ๆ อีกพวกหนึ่งมีสตางค์มากหน่อยก็อยู่บ้านดีหน่อย เรียกว่าพวกโดม (Dome) ฟังคล้ายพวกวิกและพวกทอรี่ (Conservative & Labour) ของอังกฤษอย่างนั้น ๆ กลิ่นเป็นคนสนุกชอบคุยชอบเที่ยว เรียนน้อยฝอยมาก ปากอยู่ไม่สุขเหมือนพวกสถาปัตย์รุ่นเรา ๆ

มีเรื่องคุยหัวเราะกันได้เสมอ ชกต่อยไม่เอา เพราะรำคาญและกลัวเจ็บ จะเล่นกีฬาก็เมื่อทีมเขาขาดก็ลงเล่นแทน แต่ชอบเชียร์ใช้ภาษาที่ฟังแล้วไม่เกี่ยวกับการกีฬาเลย

กลิ่นเรียนวิศว ฯ กี่ปีจบผมไม่ทราบ แต่ทราบว่ามากกว่าที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแน่ รุ่นกลิ่นวิศว ฯ ที่ "ดังโด่ง" เห็นจะเป็นไชยณรงค์ ณ เชียงใหม่, อบ อุนนานนท์, สวัสดิ์ อินทรัมพรรย์ และใครอีกจำไม่ได้

ส่วน "ดังดี" คือสุภาพและเก่งกีฬา ได้แก่ พจน์ สนิทวงศ์ และอรุณ ศิริพรรฒ เอาเรื่องอะไรมาเล่าดูออกจะฝอย ๆ ขอสรุปเอาว่า เมื่อฝอยแล้วก็ฝอยอย่างเพื่อนรัก กลิ่นกับผมชอบกันมาก ด่าแม่กันได้ ถีบกันได้ กลิ่นเป็นคนหนึ่งใน ๒—๓ คนที่ด่าผมล่วงเกินผมได้โดยไม่ถือโกรธและพอใจ ตอนแรกๆก็ดื่มด้วยกันบ้าง ขนาดดื่มเหล้าโรง แต่ผมเลิกเหล้าเพราะดื่มแล้วปวดหัวทนไม่ได้จึงเลิก ไม่ใช่เลิกเพราะเหล้าไม่ดี กล่าวนามกันถ้าไม่ลง "อ้าย" นำหน้าเห็นจะไม่มี นั่นคือ กลิ่นกับผม

เมื่อก่อนกลิ่นจะตาย ผมขับรถไล่หลังทันกลิ่นที่บำรุงเมืองยังด่ากันอยู่ กลิ่นมีคนขับรถท่ามันก็เป็นกลิ่นคนเดิม แต่หน้ามันแดง ๆ ผมขับรถไล่ด่ากันอยู่ หลังจากนั้น ๒—๓ วันผมไปหากลิ่นที่ห้องทำงาน เพื่อรบกวนเรื่องประปา พอเข้าไปถามเขาบอกว่ากลิ่นตายแล้ว ผมสลดใจและไม่เชื่อ เพราะเมื่อ ๒—๓ วันยังด่ากันอยู่ เจ้าหน้าที่ที่ทำงานกลิ่นเลยบอกถึงพิธีการสวดพระ-อภิธรรมให้แก่กลิ่นผมจึงเชื่อ

กลิ่นเพื่อนรัก ไปเป็นสุขเถิดเพื่อน ในไม่ช้าเราก็จะตามท่านไป.

รักกลิ่น

สมภพ ภิรมย์

(ศาสตราจารย์ น.อ. สมภพ ภิรมย์ ร.น.)

คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศิลปากร

กลิ่น...เพื่อนรัก

กลิ่นเพื่อนรัก

อั๊วใจหายวูบ น้ำตาคลอเบ้า เมื่ออ่านพบข่าวในหน้าแรกของหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษ The Nation บอกว่าคุณกลิ่น นคราวงศ์ รองผู้ว่าการประปานครหลวง ถึงแก่กรรมด้วยหัวใจวายกะทันหัน อั๊วกำลังนอนกระดิกตีนกินกาแฟอยู่บนเตียง ต้องผลุนผลันลุกขึ้นมาอ่านซ้ำอีก จนต้องยอมเชื่อว่า ลื้อได้จากไปแล้ว อั๊วงงไปหมดเลยว่ะ ก็พึ่งคุยกับลื้อ ๒—๓ วันนี่เอง

แต่ในใจจริงจนกระทั่งบัดนี้ อั๊วรู้สึกเหมือนว่าลื้อไม่ได้จากพวกเราไป ยังอยู่พูดคุยกับพวกเราอย่างสนุกสนานเช่นแต่ก่อน เพราะลื้อเป็นคนชอบพูดตลกแกมทะลึ่ง ที่พวกเรารักคิดถึง และจดจำอยู่เสมอ ไม่มีวันลืมได้ เพราะเราสนิทสนมรักกันมาก เราจึงตลกทะลึ่งต่อกันจริงไหม

นี่อ้ายเตี้ย (คุณสรรัตน์ สุริยา) ได้ จ.ม. บอกมาให้อั๊วช่วยเขียนแสดงความอาลัยคิดถึงลื้อ มันเขียนบอกมาล่วงหน้าตั้งเดือนกว่าแล้ว แถมยังตามมาทวงที่ออฟฟิศอั๊วตั้ง ๒ หน แต่ก็ต้องกลับไปมือเปล่า เพราะอั๊วยังไม่ได้เขียนว่ะ ! จนกระทั่งพรุ่งนี้เป็นวันสุดท้ายที่อ้ายเตี้ยยื่นคำขาดไว้ วันนี้อั๊วก็จับปากกาคุยกับลื้อทันที

เรายังไม่คุยกันแค่นี้หรอกกลิ่นเอ๋ย อีกหน่อยพวกเราก็จะตามไปคุยกับลื้ออีก จนครบทีมรุ่นเดียวกันนี่แหละ ก็ใครมันจะอยู่ค้ำฟ้าล่ะ มันก็ต้องตายด้วยกันทุก ๆ คน ไม่มีใครหนีได้พ้น

อั๊วยังจำได้เมื่อ ๓๔ ปีมาแล้ว พวกเราเป็นนักบุกเบิกรุ่นแรก ที่แห่กันไปสอบเข้าเรียนคณะวิศว ตึกแดงหลังแรกใหม่เอี่ยมแห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ซึ่งมีอยู่แค่ ๒—๓ ตึก คือตึกอักษรศาสตร์ ตึกวิทยาศาสตร์ และตึกจักรพงษ์หลังเล็ก ๆ ที่ลื้อชอบหนีเล็กเช่อร์ ไปมั่วสุมที่นั่น

ปีนั้น พ.ศ. ๒๔๗๘ พวกเราเข้าเรียนเป็นรุ่นแรกที่มีนิสิตวิศวกรรมศาสตร์มากที่สุด คือจำนวนตั้ง ๕๙ คน ก่อนหน้านั้นไม่มีปริญญา มีคนเรียนแค่ปีละ ๔—๕ คนเท่านั้น แถมยัง

จ้างให้เรียน เรียกว่าโรงเรียนยันตรศึกษา ได้เบี้ยเลี้ยงค่าไปเรียนคนละตั้ง ๑๕ บาทแน่ว่ะ ตอนที่พวกเราเข้าเรียนเขาเก็บค่าศึกษาปีละ ๙๕ บาท และอั๊วได้ค่าขนมเดือนละ ๓ บาท ก็ตกเฉลี่ยวันละ ๑๐ สตางค์แล้ว อั๊วกับลื้อและพวก ๆ เราอีก ๔—๕ คน เวลาจะรับประทานอาหารกลางวันที่เรือนไม้เก่าแก่ปุโร ๆ นั้น เราสั่งอาหารคนละจานคนละชนิด ก็นับว่าเป็นการกินโต๊ะใหญ่ไม่ใช่เล่น เพราะมีกับข้าวหลายอย่าง แถมข้าวกับน้ำแข็งเปล่าน้ำเชยยังแถมให้เปล่ากินไม่อั้นอีกด้วย มันสนุกมากนะสมัยนั้น

อั๊วจำได้ว่าคณะพวกเรานี่ มันยอดบรมทึ่งตลกคะนองเป็นเซียน แล้วก็ไม่ชอบเรียกชื่อ แต่ดันไปเรียกชื่อพ่อ เช่นเวลาเรียกลื้อก็เรียกว่า "ตากลั่น" (ช่วยกราบเท้าคุณพ่อลื้อแทนอั๊วบนสวรรค์สุคติภพนั้นด้วยนะ ขอท่านโปรดกรุณายกโทษให้แก่อั๊วและพวกเรา ที่ชอบล้อลื้อยังงี้เสมอ ๆ เพราะอั๊วไม่อยากตกนรก แล้วก็เลยจะไม่ได้ไปพบคุยกับลื้ออีกน่ะซิ เพราะลื้อเป็นคนดีมีความสำเร็จ ลื้อจากพวกเราไปสวรรค์ ลื้อสบายไปแล้ว แต่พวกเราที่อยู่ข้างหลังนี่ซิ ลำบากเหน็ดเหนื่อยเหลือเกินน่าเบื่อว่ะ)

ลื้อจำวันที่เราไปทำเซอร์เวย์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๐ ที่บนยอดดอยสุเทพเชียงใหม่ได้ไหม พอเลิกก็เหนื่อยหิวข้าวพลบค่ำแล้ว อากาศบนยอดเขามันหนาว อ้ายเตีย (อ้ายสรรตัน สุริยาที่เราเรียกมันว่า "อ้ายหม่อง" ใช่ไหม ? เพราะไปค้นสารบบไม่พบชื่อพ่อมัน ดูเหมือนมันจะรู้แกวแอบไปขีดชื่อพ่อมันในสมุดทะเบียนของคณะออก อั๊วเลยเจ็บใจเรียกชื่อพ่อมันไม่ได้จนทุกวันนี้ !)

อ้ายเตีย...มันมาชวนพวกเรา ๔ คน มีอั๊ว มีลื้อ กับคุณ "ชลอ" (สวัสดิ์ อินทรัมพรรย์ บิดาเป็นคุณพระชื่อ "ชลอ") อ้ายเตียนี่ร้ายนัก มันบอกว่ามาเชียงใหม่ทั้งที จะมุดหัวนอนอยู่บนยอดดอยสุเทพไม่ได้ความหรอกโว้ย สู้ลงไปแอ่วสาวในเมืองดีกว่า อั๊วก็คัดค้านมันว่า ถนนขึ้นยอดเขาก็ไกลตั้ง ๑๑ กิโลเมตร จากเชิงดอยจะเข้าเมืองก็อีก ๖ กิโลเมตร เดินตั้ง ๑๗ กิโลเมตร มันก็ตก ๕ ชั่วโมงอย่างน้อย มันไม่คุ้มหรอกวะ พอเข้าเมืองใคร ๆ เขาก็คงหลับกันหมดแล้ว

เสร็จแล้วเราก็พากันเห็นใจอ้ายเตีย "หม่อง" ใช่ไหม ? เพราะมันมีแฟนอยู่ในเมือง มันรักและคิดถึงเขาใจจะขาด จึงขอร้องให้พวกเราเดินลงไปเป็นเพื่อน พวกเราทั้งลื้อและอั๊วกับคุณพระ "ชลอ" ก็ตกลงโอ.เค. เพราะอ้ายเตียบอกว่าชำนาญภูมิประเทศ จะพาลงทางลัด จาก

ยอดเขาลงไปถึงข้างล่าง แทนที่จะไกล ๑๑ กิโลเมตรก็ย่นระยะทางเหลือ ๒ กิโลเมตรเท่านั้น พอถึงตีนเขาหาสามล้อได้ถมเถ เราก็จะนั่งเอ้เต้ไปกินข้าวอร่อย ๆ ที่บ้านแฟนของมันที่ในเมือง

เราหลงกลฝันหวานตามอ้ายสรรัตน์ สุริยาตัวดีนี่ลงทางตรง หัวใจอ้ายเตี้ยมันมีแม่แรงอยู่ในเมือง มันก็ลงแกมวิ่งนำหน้า พวกเราก็ตามหลัง มันพาเราก้นกระแทกหกคะมำแข้งขาถลอกปอกเปิกหมด แล้วพวกเราก็ล้อลั่นว่า ในบ้านนี่มันเปียกน้ำฝน ยังกับ "น้ำกลั่น" ชื่อคุณพ่อล้อ แล้วล้อก็หันมาเรียกชื่ออ้วว่า "ตาแก้ว ๆ เร็ว ๆ หน่อยซีวะ" อ้วก็บอกว่า "ตากลั่น......อย่ากำแหงเรียกชื่อคุณปู่ของเอ็งบ่อยนักซีวะ" ก็อ้วเป็นพ่อล้อ ล้อก็ต้องเป็นหลานปู่คือคุณพ่อ "แก้ว" ของอ้ว !"

ตอนหนึ่งอ้ายเตี้ยวิ่งไถลลงเขาตามกันลงไป ล้อก้นจ้ำเบ้าลื่นพรวด ๆ ลงไปข้างล่าง ปากก็ตะโกนเรียกชื่อพ่อคุณสวัสดิ์ อินทรัมพรรย์ว่า "ชลอ ๆ หน่อยซิโว้ย กูกับตาแก้วแข้งขาจะหักไปตาม ๆ กันแล้ว"

๒ ชั่วโมงจึงลงมาถึงตีนเขา หิวข้าวแทบตาย เวลาก็ปาเข้าไป ๓ ทุ่มกว่าแล้ว สามล้อก็ไม่มีสักคัน เลยต้องโซเซย่ำต๊อกเดินเข้าเมืองอีก ๒ ชั่วโมงเต็ม ไปถึงก็ราว ๖ ทุ่ม หนังเลิกตลาดปิดไม่มีร้านอาหารหรือร้านกาแฟสักแห่งเดียว บ้านแฟนอ้ายเตี้ยเขาก็หลับหมดแล้ว อ้ายเตี้ยก็หายเข้าไปในบ้าน สัญญาว่าจะหาข้าวปลาน้ำท่ามาให้เรากิน ชะชะ ! คอยตั้งตี ๒ ยังไม่เห็นวี่แวว มันคงกลัวพ่อตาจะตีกบาลเอา พวกเราก็เห็นใจ เลยต้องออกมาเช่าแท็กซี่ให้ขับขึ้นไปบนยอดดอยสุเทพ แล้วเราก็นึกว่าบ้านนี้อ้ายหม่อง "เตี้ย" สบายใจแล้ว ที่บ้านแฟนของมันในเมืองโน่น !

ตื่นเช้าออกทำเซอร์เวย์ใหม่ เราก็นึกว่าไม่มีหวัง อ้ายเตี้ยคงไม่มีปัญญากลับมาทัน แต่เราก็ต้องแปลกใจที่มองเห็นอ้ายเตี้ยเดินขึ้นเขามา ลิ้นห้อยหอบแอ้ก ๆ พอตกเย็นงานเลิกมันก็กลับลงไปอีก...เข้าเมืองไปหาแฟน ! พอเช้ามันก็เดินขึ้นเขามาทันเวลาพวกเราออกทำงานทุก ๆ วัน มันทำยังงี้ตลอด ๒ อาทิตย์ที่เราอยู่เชียงใหม่ใช่ไหม ? นี่แหละเขาเรียกว่าความรัก มันก่อให้เกิดพลังใจพลังงานมหาศาลอย่างนี้

แต่ก็เป็นพลังให้พวกเรารักกัน เห็นใจช่วยเหลือกันจนตราบเท่าทุกวันนี้ เราแยกย้ายไปทำมาหากินแตกต่างถิ่นสถานที่ แต่เมื่อเรามีอะไรเดือดร้อน เราก็ช่วยเหลือกันสุดฝีมือทุกที

คราวหนึ่งลื้อไปในงานพระราชทานเพลิงศพคุณพ่ออั๊ว ที่ลื้อชอบล้อเรียกอั๊วว่า "ตาแก้ว" น่ะ อั๊วก็ต่อว่าลื้อว่าน้ำประปาที่บ้าน มันหยดติ๋ง ๆ ยังกับ "น้ำกลั่น" แต่ทำไมเก็บค่าน้ำเดือนละตั้ง ๕๘ บาท "อ้ายเด็ก" (คุณดำรง ชลวิจารณ์ อธิบดีกรมโยธาเทศบาลปัจจุบัน) ตอนนั้นเป็นผู้ว่าการประปานครหลวง ก็หันมาหัวเราะกั๊ก ๆ ๆ แล้วลื้อว่า

"มึงไม่อยากเสียเงิน ก็ปิดท่ออย่าใช้น้ำเสียซีวะ !"

ลื้อก็บอกว่า "อั๊วมาวันนี้ จะมากราบขอขมาคุณพ่อแก้ว ที่ทะลึ่งล้อท่านมาเสียหลายสิบปี...เรื่องมิเตอร์อั๊วจะสั่งจัดการให้โว้ย"

ก็เป็นความจริงตามที่ลื้อพูด รุ่งขึ้นอั๊วเห็นพวกประปามากันหลายคน ปรากฏว่ามิเตอร์เสีย คนจดมันเลยยกเมฆ พอลูกน้องลื้อทดลองมิเตอร์อยู่ ๒—๓ วันเป็นเวลาเกือบ ๒ อาทิตย์ อั๊วจึงเสียค่าน้ำเพียงเดือนละ ๑๐—๑๒ บาทเท่านั้น เออ ! ยังงี้ค่อยยังชั่วหน่อย

แล้วตอนที่พูดกันนั้น อ้ายเซียนถม (พ.ท. ประถม อิศรางกูร) ผู้ช่วยของลื้อก็เล่าเรื่องตลกให้ฟังว่า "มิเตอร์วัดน้ำเสียน่ะ มันเรื่องธรรมดานะโว้ย ! สู้เมื่อเร็ว ๆ นี้ไม่ได้ มีนางพยาบาลคนหนึ่งมาหาอั๊ว จะขอพบกับอ้ายกลิ่น ทั้งสวยทั้งสาวเสียด้วยซี แกบอกว่า "น้ำที่บ้านดิฉันมันไม่ออกค่ะ คุณช่วยไปทำให้มันไหลออกหน่อยซีคะ" แล้วเราก็หัวเราะขำกันงอหายไปเลย วันนั้นอั๊วดีใจมาก ที่พวกเราไปเผา คุณพ่อของอั๊วซึ่งเป็นปู่ลื้อพร้อมเพรียงกันทุก ๆ คน

พูดถึงการตลกเรียกชื่อพ่อนี่ ลื้อจำได้ไหม คราวหนึ่งคุณพ่ออั๊วไปหาอั๊วที่หอใหม่ ท่านก็ดันไปเจอะเอาลื้อกับสวัสดิ์ อินทรัมพรรย์ (คุณพระชลอ) เข้า แล้วถามหาอั๊ว อ้ายสวัสดิ์กับลื้อก็ไปยืนแหกปากกลางสนามตะโกนขึ้นไปว่า "ตาแก้วโว้ย ! ตาแก้วโว้ย ! มีคนมาหาแน่ะว่ะ ตอนหลังลื้อไหวตัวทันรีบวิ่งหนีมุดหายออกไปนอกรั้ว ส่วนเจ้าสวัสดิ์ก็ก้วย ๔ ตีนขึ้นไปตบประตูระล่ำระลักบอกว่า "กูตายห่า ! ถ้าพ่อมึงจะมาจริง ๆ กูตะโกนตาแก้วเสียเสียงดังลั่นเลย มึงช่วยกราบเท้าแก้ตัวดี ๆ น่ะ" ว่าแล้วมันก็ก้วย ๔ ขาวิ่งแน่บหายไปสนุกชะมัด

พูดถึงเรื่องนี้ ก็นึกถึงเร็ว ๆ นี้ เราพากันไปงานฌาปนกิจศพคุณแม่บุศย์ ปั้ทมทัต ที่วัดมกุฏกษัตริยาราม เจ้าบุศย์ไปทำงานเหมืองลิกไนท์อยู่ถึงกระบี่โน่น เราพบก็ดีใจที่ได้พบคุยเห็นหน้าเพื่อนเก่า ๆ กันอีก ก็อดทะลึ่งเหมือนอย่างเดิมไม่ได้ แล้วลื้อผู้จอมทะลึ่งก็พูดตลกออกมาว่า

"เอ้ย ! พวกเรา ต่อไปอัดเสียงไว้ดีกว่าว่ะ เวลาตายพอเพื่อนฝูงมาเผา ก็เปิดเสียงลือ (ผู้ตาย) ออกมา บอกว่า "อั๊วขอขอบใจพวกมึงทั้งหลาย ที่พากันมาเผาอั๊วในวันนี้ กูสบายแล้วโว้ย ! ขอให้พวกเอ็งจงมีความสุข และขอขอบใจอ้ายเด็ก อธิบดีกรมโยธา ที่บริการให้พวกเราผาสุกในวันเลี้ยงรุ่น ขอขอบใจอ้ายเตี้ย (คุณสหทัย โดชะนันท์ วิศวกรใหญ่ฝ่ายเครื่องกล การรถไฟแห่งประเทศไทย ตาแก้ว (บิดาของผู้เขียน) คุณพระชลอ (บิดาสวัสดิ์ อินทรัมพรรย์) แล้วก็อ้ายเตี้ย...ฯลฯ บ๊ายบายโว้ย !"

อีกไม่กี่วันต่อมา เรามีการกินเลี้ยงรุ่นกันอีก โดยคุณสรรัตน์ สุริยา ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งข่าวโรเนียวแจก กำหนดวันเวลานัดแนะ พอไปพบหน้ากัน ลือก็ทะลึ่งบอกขึ้นมาว่า

"เอ้ย ! พวกเรานี่มันชักจะเป็นไม้ใกล้ฝั่งเข้าไปทุก ๆ วันใครอยากตายเร็ว ๆ ก็ขอให้รีบตาย ๆ เสียนะ พวกเราจะได้ไปเผากันว่ะ ถ้าใครขืนตายช้า พวกเราพากันตายหมดแล้วก็อย่าเสียใจนะโว้ย ประเดี๋ยวจะไม่มีเพื่อนไปเผาศพลือ !"

แล้วอยู่มาอีกไม่ถึง ๓ วัน ลือก็นั่งอ่านหนังสือตายไปเฉย ๆ โดยลูกเมียไม่มีใครทราบจนกระทั่งตี ๓ อั๊วทราบข่าวนี้แล้วตื่นตันเศร้าใจคิดถึงลือเหลือเกิน อ้ายเตี้ย (สรรัตน์ สุริยา) ทำหน้าที่เลขา ฯ ของกลุ่ม จัดการออกหนังสือเวียนเชิญชวนพวกเราไปงานศพบ้านลือ ซึ่งอยู่ไกลถึงเมืองนนท์โน่น เราไปกันทุกคนเลยว่ะ รวบรวมเงินที่พวกเราช่วยกันออก วันนั้นเราไปกันทุกคนได้ ๖๘๑๐ บาท อ้ายเตี้ยก็มอบให้คุณปราณีภรรยาของลือไปแล้ว

งานคราวนี้ ก็ได้อ้ายเตี้ยเป็นหัวแรงตัวสำคัญ ด้วยการช่วยร่วมมือกับทางครอบครัวลือ ในการช่วยจัดงานทำบุญ พิมพ์หนังสือที่ระลึกนี้ ฯลฯ เงินเหลือก็จะจัดเป็นทุนช่วยการศึกษาแก่นิสิตในจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ในนามของลือ ผลบุญกุศลที่ลือได้ประกอบกรรมดีมาโดยตลอดรับราชการมาโดยสุจริตมิได้มีด่างพร้อย พึ่งปลูกบ้านเสร็จให้ลูกเมียอยู่ ก็นับว่าสบายใจไม่มีอะไรต้องห่วง พวกเรารู้ว่าลือมีลูกสาวคนเดียว กำลังเรียนอยู่จุฬา ฯ ลืออย่ากังวลใจเลย ถ้าวันใดเธอได้ปริญญาหรือจะแต่งงานอะไร หรือมีธุระอะไรก็ตาม ถ้าไปหาเราและบอกว่าเป็นลูกสาว "คุณกลิ่น" รับรองว่าพวกเราจะช่วยเหลือเต็มที่ว่ะ คุณอามีเยอะแยะใหญ่โตมีอยู่ทั่วเมือง (ยกให้ลือเป็นคุณลุง พวกอั๊วเป็นคุณอาว่ะ...ก็ยังไม่อยากแก่โว้ย คือว่าหัวใจหนุ่ม เพียงแต่ขอยืมร่างของคนผู้สูงอายุมาสวมไว้เท่านั้น !)

นี่กลิ่นรู้ไหม ในวันงานบำเพ็ญกุศลที่บ้านลื้อนั้น ไปกันทุกคนจนจำไม่ทั่วถึง อ้ายกลึง (พล.อ.ต. ชูศักดิ์ ชุติวงศ์) ผู้จัดการบริษัทไทยแอมก็ไป พี่กาญจนะ เฮงสุวณิชย์ (ถึงแก่กรรมเมื่อ ๒๗ กันยายนนี้แล้ว) ผู้ว่าการประปานายลื้อก็ไป เจ้ามนัส มังคละพฤกษ์อยู่ชลประทานซีเมนต์ไม่เคยเห็นหน้าตั้ง ๓๐ กว่าปีก็ไป คุณดำรงค์ บุนนาคอยู่โรงงานยาสูบอ้ายประชา โทณ-วณิกอยู่คริสเตียนนี่ อ้าย "หัวโต" วิเชียร โมกขะเวสก็ไป ฯลฯ ไปกันเยอะแยะเต็มไปหมดเลยเพราะต่างเสียใจ ด้วยความรักและคิดถึงลื้อกันทั้งนั้น อ้ายสวัสดิ์ อินทรัมพรรย์ ยังทะลึ่งบอกให้อั๊วไปปลุกลื้อให้ลุกมาคุยกัน ไอ้อั๊วมันคนบ้ายอก็เดินไปเอามือเคาะที่ ๆ ลื้อนอนอยู่ (น่าสบายชะมัดหอมดอกไม้กลิ่นพุ่งไปหมด) แล้วบอกว่า

"กลิ่นโว้ย ! อั๊วมาคำนับลื้อว่ะ อ้ายพวกนั้นมันบอกให้ลื้อออกไปคุยกับมันหน่อยแน่ะ ! วันก่อนนี้ลื้อยังกินเหล้ากับมันจนตี ๓ ใช่ไหม ?"

แล้วอั๊วก็กลับมาบอกกับพวกเราว่า ลื้อนั้นสบายไปแล้ว อ่านหนังสือและหลับไปชั่วนิรันดร์ นับว่าเป็นการจากไปอย่างสุขสบายที่สุด ลื้อคงทราบดีว่า บางคนกว่าจะตายต้องใช้เวลาทรมานถึง ๗—๘ ปีก็มี ทำให้ญาติพี่น้องลูกเมียทนทุกข์เหน็ดเหนื่อยดูแลรักษาเป็นที่สุด ลื้อได้ถึงขีดสำเร็จแห่งการประกอบกรรมดีแล้ว ลื้อจึงจากพวกเราไปอย่างสบาย ขอให้บุญกุศลที่ลื้อได้ประกอบคุณงามความดี จงดลบันดาลให้ลื้อได้อยู่ในสวรรค์วิมานชั้นฟ้าเถอะนะ กลิ่นเพื่อนรัก

การจากไปของลื้อ ก็ทำให้อั๊วมานึกถึงว่า พวกเรานี่ใครได้จากไปกันบ้างแล้ว ล้วนแต่น่าเศร้าทั้งนั้น เริ่มแรกออกจากจุฬา ฯ ไปทำงานกันใหม่ ๆ เจ้าเจตต์ จิตรปฏิมาตายก่อนเพื่อน ไปทำงานเป็นนายช่างโรงกระดาษที่กาญจนบุรี บ้านอื่นเขาทำปืนไรเฟิลล้ม ลูกปืนดันวิ่งทะลุฝามาโดนอกเจตต์ตายโดยไม่รู้ตัวเลย !

ถัดมาก็ละออง จรูญพงศ์ คณะทะลึ่งของเรานี่แหละ สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ไปคุมเหมืองแร่แม่สะเรียงใกล้แม่ฮ่องสอน ต้องเดินทางบุกป่าฝ่าดง ๗ วัน ๗ คืนกว่าจะมาถึงเชียงใหม่ เลยเป็นไข้ป่าตายกลางทางโดยไม่มีใครเหลียวแล กลายเป็นมีศาลเจ้าพ่อ "ละออง" ไปแล้ว !

ต่อมาก็ น.อ. เทียนอบ อุนนานนท์ คณะเซียนหนีเล็กเช่อร์ จอมทะลึ่งบรมซนเหมือนลื้อ อ้ายนี่ก็ตายดีเหมือนกัน คือกำลังกินเหล้าหัวเราะสนุกสนาน เส้นโลหิตแตกตาย ส.บ.ม. สบายมาก !

อีกคนก็เจ้าไชยณรงค์ ณ เชียงใหม่ เรียน ๑๐ ปีรีไทร์ออกมา ก็ไปทำเหมืองแร่ถลุงดีบุกขายญี่ปุ่นในสมัยสงคราม จนเป็นเศรษฐีเงินล้าน ๆ มีร้านอาหาร มีโฮเตลอยู่เชียงใหม่ ทั้งยังเป็น ส.ส. เชียงใหม่อีกด้วย ตอนหลังสถานะทางการเมืองและการค้าตกต่ำลง ไชยณรงค์มีร้านอาหารตรงมุมอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยที่ถนนราชดำเนินกลางนั่นไง เขาจะเปิดเป็นไน๊ท-คลับ เจ้าไชยณรงค์นั้นตัวอ้วนใหญ่ เป็นความดันสูงมีไขมันเยอะ หัวใจก็เต้น ๓ ที หยุด ๑ ทีว่ะ พอใบขออนุญาตคำสั่งไม่อนุมัติให้เปิดร้านอาหารเป็นไน๊ทคลับกลางคืนเท่านั้น เขากำลังเปลี่ยนหลอดไฟฟ้าที่เพดานอยู่ พอทราบเช่นนั้นก็คงนึกถึงทุนที่ลงมือทำไปแล้วหลายแสน ไหนเงินยังไปจมที่เหมืองกับที่โฮเตลในเชียงใหม่อีก เลยเข่าอ่อนหล่นลงมาด้วย Heart Attack หัวใจวาย ตายไปเฉย ๆ ชีวิตก็หยุดการต่อสู้ลงเพียงแค่นั้น

แล้วก็มาถึงลื้ออย่างไม่คาดฝันนี่แหละ ทำให้พวกเราเพื่อนคิดถึงลื้อมาก แต่ก็อย่างว่าพวกเราเห็นว่าลื้อนั้นบรรลุถึงแล้วซึ่งผลกรรมแห่งคุณงามความดีที่ได้สร้างสมไว้ จากไปด้วยตำ-แหน่งหน้าที่เกียรติยศชื่อเสียงอันดี ครอบครัวก็มีบ้านช่องทรัพย์สินมั่นคง ไม่มีอะไรต้องเป็นห่วงพวกที่ยังอยู่น่ะซีกลื่นเอ๋ย ยังจะเหนื่อยกันต่อไปอีกไม่รู้ว่า...เมื่อไรจะกลับบ้านเก่า แล้วเราคงได้ไปหัวเราะตลกทะลึ่งกับลื้ออีก.. เราต้องไปกันแน่ ๆ ทุก ๆ คนแหละว๊า !...แต่ไม่รู้ว่าเมื่อไรเท่านั้น

ลื้อคงคิดถึง "อ้ายเด็ก" ดำรง ชลวิจารณ์ อธิบดีกรมโยธาเทศบาลแย่ซีนะ เขาสมบูรณ์สุขกายสบายใจและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เพื่อนฝูง อ้ายเตี้ยนั้นอย่าห่วงเขาเลย ก็เหมือนอั๊วแหละว่ะ เขาเรียกว่าคนที่ยังต้องมีชีวิตเกาะโลกอยู่ ไม่รู้จักวันตาย แต่ก็รู้ตัวนึกถึงอยู่เสมอแหละว่ะ......ว่าวันหนึ่ง...Sooner or Later......มันจะต้องมาถึงโดยแน่นอน ! แต่อั๊วน่ะไม่กลัวหรอกโว้ย ถ้าจะกลับบ้านเก่าก็ขอให้สบายอย่างลื้อ ก็พอใจแล้ว อย่าให้ไปแขนหักขาหักรถชนตาย หรือป่วยกระเสาะกระแสะให้ลำบากแก่ลูกหลานเลย ตายอย่างลื้อนี่มันสบายดีชะมัดว่ะ !

นี่กลื่นรู้ไหม อั๊วมีเรื่องตลกจะเล่าให้ฟังแถมอีกนิดหน่อย พอลื้อจากไปได้เกือบ ๒ เดือน อ้ายเซียนถม (พ.ท. ประถม อิศรางกูร ณ อยุธยา) มันก็ทำบุญอายุครบ ๖๐ ปี ก็ตอนที่เราเรียนเจ้าเซียนถมนี่สำเร็จเป็นนายร้อยอยู่กรมช่างแสง มีเงินเดือน ๆ ละตั้ง ๑๑๐ บาท กรมเขาส่งมาเรียนกับพวกเรา เขาจึงแก่กว่าพวกเราและเป็น "คุณลุง" บอกว่าทำบุญบ้านเลขที่ ๒ คลองประปา อั๊วหาบ้านมันแทบตายไม่พบ พอพบเลขที่ ๒ ก็กลายเป็นบ้านระวี จันทรศิริเพื่อน

เก่ารุ่นเดียวกับของเราเสียนี่ แต่ระวีเขาก็ไม่อยู่ รุ่งเช้าอั๊วโทรศัพท์ไปด่าแม่ที่การประปาสะพานดำ มันก็บอกว่าอั๊วโง่เอง บ้านเขาก็อยู่ตรงข้าม "โรงกลั่น" (เอ๊ย ! ขอโทษว่ะกลื่น) "โรงกลอง" ที่สามเสนนั่น ฝั่งตรงข้าม อั๊วเลยไปใหม่ ไปกินเหล้ากับเขา ชะชะ ! อ้ายเซียนถมเลี้ยงเหล้ากับแกล้มอั๊ว แต่มันเองกลับนั่งดื่มโอเลี้ยงเป็นเหยือก ๆ มันคงกลัวตายว่ะ คุณนายเขาก็ออกมานั่งคุยด้วยจนหาวปากกว้าง คุยกันแต่เรื่องของลื้อทั้งนั้น เราพูดกันแล้วก็คิดถึงลื้อ เมียประถมเขาร้องไห้เลยว่ะ

ต่อจากนั้นอีกไม่กี่วัน อ้ายบังเริญ (พ.อ. พิเศษจำเริญ อาชวาคม รองเจ้ากรมสรรพวุธกองทัพบกสะพานแดง) ก็เชิญไปขึ้นบ้านใหม่ อายุครบเกษียณ ๖๐ ปีเหมือนกัน ก็เขาเป็นนายทหารช่างแสง ถูกส่งไปเรียนกับพวกเราพร้อมกับ พ.ท. ประถม อั๊วยังจำได้ ลื้อกับอ้ายบังเริญ สมคบกับอ้ายเตี๊ย (สหทัย โดชะนันท์) อ้ายเตี้ย (สรรัตน์ สุริยา) อ้ายเทียนอบที่ตายไปแล้ว ฯลฯ พากันจับอั๊วแบกแห่ไปรอบตึกคณะวิศว ๓ รอบ หาว่าอั๊วทำหนังสือที่ระลึก ๒๕ ปีของคณะวิศวออกไม่ทัน จับอั๊วไปโยนที่คูหน้าตึกคณะอักษรศาสตร์ จะให้พวกคุณสาว ๆ นั่นเขาหัวเราะชอบใจใช่ไหมว่ะ แต่กลับทำให้อั๊วรู้จักสาว ๆ ที่ตึกนั่นตั้ง ๓ คนแน่ะ !

อั๊วรู้สึกขำขันสนุกดีว่ะ เดินลุยน้ำขึ้นมาจากท้องร่วง ขี้โคลนเปื้อนมอมแมม อั๊วหัวเราะชอบใจชะมัด ลื้อก็รู้แล้วว่าอั๊วนั้น มันเป็นคนทะลึ่งหน้าเป็นเหมือนลื้อน่ะแหละ !

นี่แน่ะ กลื่นเพื่อนรัก ในงานฌาปนกิจของลื้อ ในวันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๑๔ นั้นพวกเราไปกันทุก ๆ คน อ้ายเตี้ยเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงร่วมกับทางบ้านลื้อ เราต้องอธิษฐานให้อ้ายเตี้ยมีอายุมั่นขวัญยืน เพื่อจะได้คอยช่วยเป็นหัวหน้าจัดงานศพพวกเราต่อ ๆ ไป พอพวกเราไปพบลื้อหมดแล้ว เราจะได้หัวเราะขำกันว่า อ้ายเตี้ยนั้นทำดี อุตส่าห์ทำประโยชน์ให้เพื่อนฝูงพอถึงคราวมันบ้าง เลยไม่มีพวกเราไปกันมันคงตลกพิลึก...ก็อย่างที่ลื้อบอกไงล่ะให้รีบตาย ๆ เสีย

แต่ว่ากลื่นเอ๋ย ! ใครจะรู้วันตายของตนเอง ตายนั้นมันเป็นของแน่ แต่ใครจะไปก่อนหลังนั้นไม่มีใครบอกได้ เมื่ออ้ายเตี้ยไปทวงเรื่องอั๊วที่ออฟฟิศ มันก็บอกว่ากำลังหาเรื่องธรรมะลงพิมพ์ด้วย อั๊วก็บอกว่า อ้าว ! ก็คุณวิโรจน์ ศิริอัฐ ทนายความที่นั่งอยู่ห้องใกล้ ๆ อั๊วนั่นน่ะสำเร็จโสดาบันไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรแล้ว ทำมาหากินได้เงินเท่าไหร่ก็เอามาพิมพ์ปาฐกถาคำสั่งสอนของท่านพุทธทาสภิกขุ หมดไปตั้ง ๕—๖ แสนบาทแล้ว ถ้าซื้อก็เล่มละบาทเดียว ขอก็แจกฟรี

แกอยากให้สังคมของโลกมนุษย์ มีความเข้าใจซาบซึ้งในแก่นของธรรมะ คำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ป้ายหัวกระไดก็ยังมีคำขวัญพุทธคติที่ว่า "ตายก่อนตาย" จึงจะเป็นคนที่แท้จริง คือให้รู้แจ้งเห็นจริงว่าความตายเป็นอนิจจัง ต้องเกิดขึ้นแน่นอน จึงอย่าประมาทและประกอบแต่คุณงามความดี เพื่อจะ "ตายก่อนตาย" ไงล่ะ

คุณวิโรจน์ ศิริอัฐ ได้ให้ปาฐกถาของท่านพุทธทาสมาพิมพ์ในงานของลื้อรวม ๒ เรื่องด้วยกัน คงจะเตือนสติอั๊วและพรรคพวกไปได้แน่ ๆ จะได้ไม่กำแหงหลงลืมตัว รักกันมาก ๆ ทำบุญกุศลคุณงามความดีมาก ๆ ให้ได้อย่างลื้อไงล่ะ กลิ่นเพื่อนรัก อั๊วขอจบแค่นี้ก่อนนะ พรุ่งนี้ต้องรีบเอาต้นฉบับไปส่งให้อ้ายเตี้ยมั่น อั๊วและพรรคพวกคิดถึงลื้อด้วยความรักความอาลัยอยู่เสมอ เราจะไม่ลืมลื้อ ขอให้ลื้อจงอยู่ในสวรรค์สุคติภพเถิดนะเพื่อนรัก

จาก ประเก็บ คล่องตรวจโรค

กลิ่น นคราวงศ์ ที่ข้าพเจ้ารู้จัก

เมื่อข้าพเจ้าศึกษาในจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ในปีนั้นก็ได้รู้จักกับ กลิ่น นคราวงศ์ ซึ่งเข้าพร้อมกัน แต่ศึกษาในคณะวิศวกรรมศาสตร์ กลิ่น เป็นชาวปักษ์ใต้รุ่นเดียวกับคุณผาด ศรีวนิช เพื่อนเทพศิรินทร์รุ่นข้าพเจ้า ซึ่งพวกเราชาวจุฬามักจะพบกันเสมอเวลามีเชียร์ฟุตบอลระหว่างคณะหรือตามโต๊ะบิลเลียดสโมสร งานสังสรรค์ประจำปีมหาวิทยาลัย ในกลุ่มเราที่สนิทกันก็มี กลิ่น เทียนอบ ละออง (ซึ่งถึงแก่กรรมไปแล้วทั้ง ๒ คน) พ.อ.จำเริญ อาชวาคม พ.ท. ประถม อิศรางกูร (รุ่นผู้ใหญ่) กลิ่นมักชอบไปเที่ยวแถววรจักร ซึ่งเป็นถิ่นเดิมของข้าพเจ้า ที่บ้านประมูล นิลประสิทธิ์ (ร้านกาญจนประดิษฐ์) ที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว ซึ่งทำให้สนิทสนมกันมากขึ้น ต่อมาในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ข้าพเจ้าประจำอยู่สวนยางที่นาบอน ก็พบกับกลิ่นเขาบ่อย ๆ ที่สงขลาซึ่งขณะนั้นเป็นผู้จัดการเหมืองแร่ที่บ้านดินลาน บริษัทแร่และยางไทย ข้าพเจ้าเคยไปกินนอนอยู่ที่บ้านพักของเขา และเมื่อสงครามโลกเสร็จสิ้นแล้ว บริษัทแร่และยางไทยสลายตัวไป กลิ่นกลับมารับราชการอยู่กองประปา กรมโยธาเทศบาล เราก็ยังพบกันอยู่เสมอ จนเมื่อข้าพเจ้าจะไปต่างประเทศ ก็บังเอิญพบกับเขา ซึ่งกลิ่นคงเหมือนเดิม เขาเลี้ยงส่งข้าพเจ้าที่ร้านตรงข้ามที่ทำการประปาวรจักร จนเกือบไม่ได้ขึ้นเครื่องบิน ต่อมาเราพบกันอยู่เสมอในงานต่าง ๆ บ้างกินข้าว ฟังเพลงเวลากลางวันบ้าง สัญญลักษณ์ของโต๊ะเขาก็ต้องมีขวดเฮนเนสซีตั้งอยู่ ซึ่งมาตอนหลังได้ทราบว่าต้องงดเหล้า จนครั้งสุดท้ายก่อนที่กลิ่นจะตายไป ๒-๓ เดือน บังเอิญพรรคพวกเขาชวนกันไปหาเซียนถม (พ.ท.ประถม อิศรางกูร) ที่ประปา ข้าพเจ้าก็เลยไปหากลิ่นเขาด้วย ชวนกันไปกินข้าวที่ร้านใกล้ ๆ ที่ทำการ ดูสังขารของกลิ่นร่วงโรยไปมาก แต่ยังนึกว่าไม่เป็นอะไร และไม่ช้าคงกลับคืนเหมือนเดิม ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๒ กค. ๑๔ หลานสาวข้าพเจ้ามาบอกว่ากลิ่นเสียเสียแล้ว ซึ่งทำให้งงไปหมดไม่นึกว่าอายุจะสั้น ซึ่งในฐานะเพื่อนฝูงที่คบกันมากว่า ๓๐ ปี แล้ว กลิ่นไม่เคยมีอะไรเปลี่ยนแปลง ยินดีช่วยเหลือเพื่อนฝูงทุกคนที่ออกปากหรือมีธุระ สำหรับตัวเอง

ไม่เคยขอความช่วยเหลือใครตั้งแต่สมัยเรียนมาแล้ว ไม่มีใครรู้หรือเห็นว่ากลิ่นเดือดร้อนทั้ง ๆ ที่บางทีเจ้าตัวก็แย่จากการเรียน เราจะพบมีแต่รอยยิ้ม หรือเสียงหัวเราะกันอยู่เรื่อย บุคคลเช่นนี้ควรจะมีอายุยืนนาน เพื่อทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติเป็นส่วนรวม ไม่น่าที่มัจจุราชจะรีบเอาไปเหมือนกับคำที่ว่า คนที่พระเจ้ารักก็มักอายุไม่ยืน เพื่อนฝูงมีแต่หวังว่ากลิ่นคงไปสู่สุคติตามกรรมดีที่เพื่อนได้ทำไว้

โชติ รักติประกร
คณะวนศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ไว้อาลัยเพื่อน

โอ้! สิบเอ็ด กรกฎา น่าอนาถ ชีพเพื่อนขาดชีวาตวายกลายเป็นผี
ด้วยหัวใจเพื่อนรุดหยุดทันที สิ้นชีวีสูญลับไปกับตา
อนิจจา ! ขาดเพื่อนเหมือนขาดจิต ด้วยมิ่งมิตรเคยชิดสนิทหนา
เคยไปร่วมสังสรรค์ด้วยกันมา กลับต้องมาจากไปสุดไกลเลย
เคยร่วมกินร่วมนอนแต่ก่อนเก่า สมัยเราร่วมศึกษาจุฬาเฉลย
ต่างร่วมเที่ยวร่วมทุกข์ร่วมสุขเคย เหลือจะเอ่ยบอกเล่าแต่เบาราณ
อัน "กลิ่น" นั้นเป็นคนอดทนเหลือ ไม่ค่อยเชื่อโชคทุกข์สนุกสนาน
ชอบเลี้ยงเพื่อนโปกฮาสุราบาน เพราะมีมานกว้างขวางทางสังคม
เฮที่ไหนไปที่นั่นไม่หวั่นหวาด สู้ใจขาดใกล้ชิดสนิทสนม
ต้องกินกันจนเมาเจ้าคารม เสียงขรมพูดโม้โต้วาที
มิตรทั้งหลายต่างชอบไม่ตอบโต้ ได้แต่โห่ชอบใจกระไรนี่
ไม่ขัดคอเพื่อนรักแม้สักที ชมว่าดีที่มีเรื่องเครื่องปลุกใจ
น้ำใจ "กลิ่น" ดีนักรักพวกพ้อง รักพี่น้องช่วยเหลือเกื้อกูลไฉน
ไม่ว่ามาจากแคว้นถิ่นแดนไกล ไม่มีใครผิดหวังสักครั้งนา
การศึกษาเพื่อนก็ดีมีความรู้ พอเป็นครูเขาได้ไม่ขายหน้า
เรียนสำเร็จ "วิศวะ" ปริญญา ไปทำมาหากินถิ่นเทศบาล
แล้วจู่จู่เพื่อนย้ายเป็นนายเหมือง ช่วยการเมืองยึดทรัพย์จับแร่สาร
พอลืมหน้าอ้าปากหายยากนาน มีศึกหาญมาประชิดติดเอเซีย
เกิดสงคราม "กลิ่น" ถูกเวรเกณฑ์ทันที เป็นเสรีไทยภาคใต้ไม่อ่อนเปลี้ย
ช่วยต่อต้านทหารญี่ปุ่นวุ่นจนเพลีย อ้ายยุ่นเสียหายสิ้น "กลิ่น" แทบตาย

ยามสงบพบรักเพื่อนหักใจ　　แต่งงานไปเลยต้องพรากจากสหาย
เมื่อจากโต้ ได้คิดจักพักผ่อนกาย　　แต่ไม่วายกรายทวนสู้อยู่ "โยธา"
เข้าประจำทำงานการหน้าที่　　รวดเร็วดีมีตำแหน่งแหล่งก้าวหน้า
ได้เลื่อนชั้นขึ้นเรื่อยเรื่อยต่อมา　　จนเป็นรองผู้ว่าการประปาเลย
พออายุครบห้าสิบหกตกที่เนา　　พระศุกร์เข้าพระเสาร์แทรกแปลกจริงเหวย
บันดาลให้ "กลิ่น" พรากจากที่เคย　　เหลือจะเอ่ยลูกเมียเสียใจนาน
สุดจะโกรธโทษกรรมที่ทำมา　　สุดจะหาสุดจะคิดจิตสงสาร
สุดจะคร่ำสุดจะครวญหวนชื่นบาน　　สุดจะพานชีพให้พ้นผืนจากจร
แสนเสียดาย "กลิ่น" นักมาตักษัย　　แสนอาลัยเพื่อนตายไปไม่สังหรณ์
แสนโศกเศร้าด้วยมิ่งมิตรมาม้วยมรณ์　　แสนอาวรณ์รักเพื่อนเตือนวิญญาณ์
ขอตั้งจิตอุทิศอธิษฐาน　　ให้วิญญาณมิ่งมิตรสถิตหนา
จงได้สู่สุคติภพสบมรรคา　　แดนสนธยาสุขสันต์นิรันดร์เทอญ

"**ปฐมลิขิต**"

แด่คุณกลิ่น นคราวงศ์

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๓ ผมกำลังเรียนคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ชั้นปีที่ ๒ คุณกลิ่น นคราวงศ์ อยู่ชั้นปีที่ ๔ และเป็นหัวหน้าคณะ ซึ่งมีสองคน อีกคนหนึ่งคือคุณลออง จรูญพงษ์ วันหนึ่งขณะไปเรียน Math ที่คณะวิทยาศาสตร์ เช้าวันนั้นอาจารย์มาสาย เมื่ออาจารย์ยังไม่เข้าห้อง พวกผมก็ส่งเสียงเอะอะกันตามปกติวิสัย ไม่ได้นึกถึงว่าที่ห้องข้าง ๆ กันนั้น นิสิตคณะวิทยาศาสตร์กำลังเรียนกันอยู่ สักครู่ท่านอาจารย์ที่เล็คเชอร์ห้องข้าง ๆ นั้น ก็โผล่มาที่ห้องพวกผมกำลังส่งเสียงเอะอะกันอยู่ ท่านมามอง ๆ ดูสักครู่แล้วท่านก็ออกไป พวกเราก็เงียบกันไป แล้วพอดีอาจารย์ก็มาสอน หลังจากชั่วโมงนั้นแล้วพวกเพื่อน ๆ คณะวิทยาศาสตร์ ได้มาเล่าให้ฟังว่า ท่านอาจารย์ได้กลับไปพูดในห้องว่า พวกวิศวส่งเสียงเอะอะไม่เกรงใจคนอื่น เขาจะเรียนหนังสือกัน ซึ่งก็จริงของท่าน เพื่อนผมเมื่อกลับมาคณะ ก็มาเล่าให้คุณกลิ่น นคราวงศ์ฟัง เท่านั้นเองด้วยเลือดหัวหน้าคณะ รีบไปพบท่านอาจารย์ผู้นั้นทันที คุณกลิ่น ฯ จะไปต่อว่า หรือไปชี้แจง หรือไปขอโทษแทนพวกผมก็ไม่อาจทราบได้ หลังจากหายไปสักครึ่งชั่วโมง คุณกลิ่น ฯ ก็กลับมาคณะพร้อมด้วยความสำเร็จในหน้าที่หัวหน้าคณะ ส่วนหัวหน้าคณะอีกคนหนึ่งคือคุณลออง ฯ เมื่อทราบว่า คุณกลิ่น ฯ ตัดหน้า ไม่ปรึกษาและไม่ให้ร่วม ไปต่อว่า หรือไปชี้แจงหรือไปขอโทษ แทนนิสิตปีที่ ๒ จึงประกาศขอลาออกจากหัวคณะทันที แต่ก็นั่นแหละครับ หลังจากเพื่อน ๆ ช่วยลูบหน้าลูบหลัง คุณลออง ฯ ก็ไม่ได้ลาออกจากหัวหน้าคณะ คุณลออง ฯ ผู้นี้เรียนเหมืองแร่ เมื่อสำเร็จไปแล้ว ก็ยุ่งแต่เรื่องแร่ และได้ถึงแก่กรรมไปหลายปีแล้ว ทราบจากเพื่อนๆ ว่า กระดูกยังฝังอยู่ในป่าแถวเมืองกาญจน์หรือลำปางก็จำไม่ได้

ปีนั้นเป็นปีแรกที่จัดให้มีการแข่งขันวิ่งทน กรุงเทพ ฯ — ปากน้ำสมุทรปราการ ระยะทาง ๒๑ กิโลเมตร เช้าวันหนึ่งพวกนักวิ่งคณะวิศวไปซ้อมกัน พอฟ้าสางผมวิ่งถึงบางนา คุณกลิ่นฯ ก็ขี่จักรยานตามมาทันพอดี ร้องทักผม เฮ้...... (เอ่ยชื่อผม) นี่ลอวิ่งมาหรือขึ้นรถเมล์มา คุณกลิ่น ฯ

ซึ่งเป็นหัวหน้าคณะได้มาเป็นพี่เลี้ยงและดูแลพวกนักวิ่งอยู่เพียงคนเดียว เมื่อถึงปากน้ำแล้วก็พาไป เลี้ยงกาแฟ และออกค่ารถเมล์ให้กลับกรุงเทพ ฯ

นิสิตนักศึกษาสมัยนั้นชอบเดินขบวน พวกผมก็ไม่ใช่ย่อย เพราะปีนั้น ปีที่คุณกลิ่น ฯ เป็นหัวหน้าคณะ และเป็นกรรมการสโมสรด้วย ก็มีการเดินขบวนครั้งประวัติศาสตร์ เช้าวันหนึ่ง เมื่อผมเดินเข้าไปในมหาวิทยาลัย นึกแปลกใจ เอ ! ทำไมวันนี้นิสิตจึงอยู่ตามถนนจากหน้าคณะวิทยาศาสตร์ ผ่านสโมสรตึกจักรพงษ์ ผ่านหน้าคณะวิศว ไปจนถึงหน้าคณะอักษรศาสตร์ มีนิสิตยืนเป็นกลุ่ม ๆ มีป้ายผ้าขาวขึงด้วยไม้ระแนง เขียนข้อความมีคำว่า "ดินแดน" "เลือด" และ "ปืน" อยู่เป็นส่วนมาก พิงไว้กับต้นจามจุรี ผมก็รีบเดินไปคณะ ถามเพื่อน ๆ ว่า วันนี้นิสิตเขาทำอะไรกัน เพื่อนบอกว่า เขาจะไปเดินขบวน พวกเราหัวหน้าคณะก็บอกให้ไปเดินขบวนด้วย ผมเคยแต่เดินแถวไปเชียร์ฟุตบอล จุฬา – ธรรมศาสตร์ ไม่เคยเดินขบวน จึงถามเพื่อนว่าเดินขบวนเขาเดินยังไง เพื่อนบอกว่าก็เดิน ๆ ไปกับเขาก็แล้วกัน แล้ววันนั้น การเดินขบวน "พูดดี ๆ ไม่ชอบ ต้องปลอบด้วยปืน" ก็เริ่มขึ้น เดินไปส่งเสียงกันไป จนถึงหน้ากระทรวงกลาโหม หน้าวัดพระแก้ว พอเที่ยงกว่าก็เลิกขบวนกลับบ้าน เพราะสมัยนั้น ไม่มีใครเอาน้ำอัดลมมาเลี้ยง ต่อจากนั้นก็มีการเดินขบวนทุกวัน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์บ้าง คณะเลือดไทยบ้าง คณะอะไรอีกก็จำไม่ได้ นักประวัติศาสตร์ผู้หนึ่งจะเป็นคุณสมภพ จันทรประภา ใช่หรือใช่ก็จำไม่ได้ คุณสมภพวันนั้นก็ไปเดินขบวนด้วย บอกกับผมว่า การที่นิสิตจุฬาเดินขบวนวันนั้น เป็นต้นเหตุทำให้เกิดเพลง "ทัพพรหมโยธี รุกไล่ไพรี แตกหนีพ่ายไป "แล้วก็ได้ดินแดนคืนมา" "แล้วก็ต้องคืนดินแดนไป" ญี่ปุ่นบุก" "ประกาศสงครามกับสัมพันธมิตร" จนกระทั่ง "ประกาศสงครามเป็นโมฆะ"

คุณกลิ่น ฯ สำเร็จแล้ว ก็ไปทำเหมืองอยู่ปักษ์ใต้บ้านดินลาน ผมสำเร็จทีหลัง ก็ตามทำเหมืองแร่เหมือนกัน ระหว่างนั้นมีโอกาสพบกันเป็นบางครั้งบางคราว จนกระทั่งสงครามเลิก เหมืองแร่ฝรั่งกลับมาเอาคืนไปหมด คุณกลิ่น ฯ สำเร็จวิศวกรรมโยธา แต่ไปทำเหมืองแร่เช่นเดียวกับผม ก็ต้องกลับมาเป็นไทยเดินเล่นอยู่กรุงเทพ ฯ ต่อมาก็ได้ทราบข่าวว่า คุณกลิ่น ฯ ไปทำงานที่การประปา กรุงเทพ ฯ เพื่อน ๆ จะต่อประปาเข้าบ้าน คุณกลิ่น ฯ ก็ช่วยสำเร็จ

รวดเร็วทุกรายไป ขณะนี้น้ำประปาสำคัญอย่างใด พวกเราก็ทราบดีอยู่แล้ว คุณกลิ่น ฯ เป็นบุคคลสำคัญที่ร่วมโครงการปรับปรุงน้ำประปาในกรุงเทพ ฯ เมื่อมาถึงแก่กรรมในวัยที่กำลังทำงานเช่นนี้ รู้สึกเป็นที่อาลัยต่อเพื่อนร่วมงานเป็นอย่างยิ่ง จึงขอให้วิญญาณของคุณกลิ่น นคราวงศ์ ไปสู่สุคติในสัมปรายภพเทอญ.

ชอบ จงพีร์เพียร

เขตการทางประจวบคีรีขันธ์

หัวหิน

อาลัยพี่กลิ่น นคราวงศ์

พี่กลิ่น นคราวงศ์ ได้ปริญญาวิศวกรรมศาสตร์บัณฑิตจากจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ ก่อนผม ๑ ปี จึงรู้จักกันพอสมควร และเมื่อออกจากมหาวิทยาลัยแล้ว ต่างคนก็ไปประกอบอาชีพกันคนละทาง พี่กลิ่นเข้ารับราชการ ส่วนผมรับจ้างเขาขายของจิปาถะ อย่างไรก็ตามเราก็ได้พบปะกันอยู่เสมอในงานสังคมต่าง ๆ ซึ่งได้ทำให้ผมใกล้ชิดและสนิทกับพี่กลิ่นมากขึ้นกว่าเมื่อยังเรียนหนังสืออยู่เสียอีก พี่กลิ่นเป็นวิศวกรรุ่นพี่ที่สมควรได้รับการเคารพยกย่อง เพราะนอกจากมีความรู้ดี วางตัวเหมาะสมแก่กาละเทศะ มีการสมาคมกว้างขวางแล้ว ยังเป็นผู้ที่มีน้ำใจโอบอ้อมอารี ประพฤติตัวอยู่ในธรรม และบำเพ็ญตนเป็นหลักชัยของครอบครัวอย่างแท้จริง พี่กลิ่นพร้อมที่จะเอื้ออำนวยความสะดวกและให้ความช่วยเหลือแก่ทุกคน หากอยู่ในวิสัยที่จะทำได้ ผมยังจำได้ว่า เมื่อหลายปีก่อนขณะที่กรุงเทพ ฯ ประสบกับการขาดแคลนน้ำประปา จะเนื่องด้วยเครื่องสูบเสีย ท่อเมนแตก ฯลฯ เวลาที่บ้านผมไม่มีน้ำ เพียงแต่ยกหูโทรศัพท์บอกพี่กลิ่นเท่านั้น ไม่ถึงครึ่งชั่วโมง รถบรรทุกน้ำเป็นต้องมาถึงบ้านผมทุกคราว ซึ่งเหตุการณ์นี้ถึงแม้จะเป็นเพียงเรื่องเล็กเหลือเกินในความรู้สึกของผู้อื่น แต่สำหรับผมแล้วเป็นเรื่องใหญ่มาก และทำให้ผมทราบซึ้งมาจนถึงทุกวันนี้ เพราะเป็นการช่วยเหลือที่พี่กลิ่นได้ให้ผมโดยสุจริตและตั้งใจ มิได้หวังผลตอบแทนเลยแม้แต่น้อย

ฉะนั้นในวันนี้ ซึ่งเป็นวันที่ร่างกายของพี่กลิ่นจะสลายกลายเป็นเถ้าถ่านไป ผมจึงขอตั้งจิต ขอให้บุญกุศลและผลกรรมดีต่าง ๆ ที่พี่กลิ่นได้บำเพ็ญไว้ในชาตินี้ จงเกื้อกูลหนุนนำให้วิญญาณอันบริสุทธิ์ของพี่กลิ่นจงประสบสุขในสัมปรายภพโน้นเถิด.

ประเสริฐ สกลธนารักษ์

๑๘ ต.ค. ๒๕๑๔

อาลัยกลิ่น นคราวงศ์

ผมคาดไม่ถึงเลยว่า เพื่อนรัก กลิ่น นคราวงศ์ จะจากพวกเราไปอย่างไม่มีวันกลับอย่างรวดเร็วเช่นนี้ ผมรู้สึกเศร้าใจและเสียใจเป็นอย่างยิ่ง เมื่อได้รับข่าวมรณกรรมของเพื่อนรักอย่างกะทันหันโดยไม่ได้ทราบข่าวว่าเคยเจ็บไข้ประการใดมาก่อน ผมและกลิ่นเป็นเพื่อนกันมานานกว่า ๓๐ ปี ผมยังจำได้เสมอเมื่อครั้งเรายังเรียนหนังสืออยู่มหาวิทยาลัยเดียวกัน อยู่บ้านเดียวกัน เที่ยวด้วยกัน และเงินหมดพร้อมกัน เพื่อนรักเป็นคนร่าเริง สนุกสนาน โอบอ้อมอารีและช่วยเหลือเพื่อนฝูงด้วยความเต็มใจเสมอ จึงเป็นที่รักใคร่ของเพื่อนทุกคน

เมื่อจบการศึกษาแล้วต่างคนต่างก็แยกย้ายไปประกอบอาชีพตามทางของชีวิต พวกเราไม่เคยลืมกันเลย คราใดที่ผมได้มาพบกลิ่นที่กรุงเทพฯ เป็นได้ร่วมสนุกเฮฮากันทุกครั้ง ถึงแม้ว่านาน ๆ จะมีโอกาสพบกันสักครั้ง เป็นที่น่าเสียดายและน่าเสียใจอย่างยิ่งที่กลิ่นได้มาจากพวกเราไปทั้ง ๆ ที่ยังอยู่ในวัยที่ไม่สมควร ควรจะเป็นกำลังที่สำคัญทำประโยชน์แก่ครอบครัว และประเทศชาติได้ต่อไปอีกนาน

ขอให้วิญญาณของเพื่อนไปสู่สุคติในสัมปรายภพนั้นเถิด.

ชุบ พันธ์แมน

บริษัทไซมิสทิน ซินดิเกน จำกัด

ระนอง

THE FALL OF THE GREAT TEAK

พ.ศ. ๒๔๗๘ ข้าพเจ้าได้ก้าวเข้าสู่ชีวิตในมหาวิทยาลัย อย่างเด็กหนุ่มที่มีความรู้สึกรุนแรง ในปีนี้เองข้าพเจ้าก็ได้พบ *กลึน นคราวงศ์* ได้ล่มหัวจมท้ายกันมาอย่างโชกโชน รสนิยมในชีวิตเราสองช่าง Coincidence กัน แต่สิ่งที่กลึนเพื่อนรักไม่มี คือ การกีฬา การพนัน ถ้าชวนให้เล่นโปกเกอร์ก็เล่นอย่างตลกโปกฮา พวกเราเรียกว่า "*หมู*" ตลอดชีวิตของการทำมาหากินเราทั้งสองพบกันบ่อยไม่ขาดระยะ ไม่เคยมีการ "*เซ็งลี้*" หรือแบ่งผลประโยชน์ใด ๆ กันเลยทั้ง ๆ ที่ข้าพเจ้าก็เป็นผู้รับเหมา บริษัทของข้าพเจ้าไม่เคยรับเหมางานของการประปานครหลวงเลย ในปีสองปีนี้อาหารกลางวันมักเป็นที่ Little Home Bakery วรจักร คุยกันไปกินกันไป เรื่องอีหนูบ้าง เรื่องสุรายาเมาบ้าง หรือด่าคนเล่นเย็น ๆ ใจ *กลึน*ไม่มีความรู้สึกทางการเมืองแต่ *กลึน* ก็มีแนวโน้มทางการเมืองแบบโซเชียลลิสต์ขวาสุด (Rightist Socialist) ในการเรียนเราไม่ปราดเปรื่องอะไรกันนัก กลึนบอกว่าที่เรียนในจุฬาฯ ถึง ๖ ปีนั้น *กลึน*ถือว่าไม่ได้เรียนนั่นเองเพราะถ้าเรียนขยัน อยู่ในระเบียบวินัยที่ดีใคร ๆ ก็ทำได้ แต่เรียนแล้วสอบให้ตกชั้น Repeat น่ะซี *กลึน*ว่าไม่ใช่ของง่ายที่ใครทุกคนจะทำได้ *กลึน* และข้าพเจ้าจึงเรียกตัวเองว่า "พวกคาวบอย"

เมื่อสอบเข้าจุฬา ฯ ได้สักสองสามเดือนเราก็เช่าบ้านอยู่ร่วมกัน บ้านเช่าหน้าสถานเสาวภา เหตุที่เช่าบ้านอยู่ร่วมกันนี้ ก็เพราะ *กลึน* ย้ายมาจากบ้านพักเก่าแห่งหนึ่ง ข้าพเจ้าเองในตอนนั้นไปหลับนอนที่หอใหม่ (หอพักนิสิต) คือเข้าไปหลับนอนแบบไม่จดทะเบียนในหอตามระเบียบ ชนิดที่เราเรียกในสมัยนั้นว่า "*สิงห์หอ*" *คุณเสนาะ ตันบุญยืน และคุณปลื้ม ปุณศรี* ตีฆ้องเดินนำหน้านิสิตหอมายังห้องพักของข้าพเจ้า (ข้าพเจ้าสิงห์ กับคุณบุศย์ ปั้ทมทัต) เพื่อจะจับข้าพเจ้าทำ Gentleman คือการจับผู้ที่มานอนหอให้แก้ผ้าล่อนจ้อนเดินตระเวนรอบหอ อันเป็นจารีตอย่างหนึ่งของหอใหม่ในระยะนั้น ข้าพเจ้าหน้าบาง ไม่ยอมเด็ดขาด จึงหยิบมีดโกนเล่มใหญ่มาถือไว้ ทำท่าเหลาดินสอด้วยหน้าตาเหี้ยม *คุณเสนาะ*มาเจอลักษณะอย่างนั้นของข้าพเจ้า

เห็นท่าจะไม่ค่อยเข้าที จึงพาพรรคพวกในคณะกลับพร้อมกับตะโกนว่า "โอกาสไม่ดีโว๊ยพรุ่งนี้ทดลองใหม่" รุ่งขึ้นเช้าข้าพเจ้าพบ *กลิ่น*ที่ร้านอาหารป้าเชยในโรงอาหาร ต่างคนต่างก็ปรับทุกข์ให้กันฟัง จึงได้ชักชวนกันมาหาบ้านแถวหน้าเสาวภา เพราะใกล้จุฬา ฯ ค่าเช่าเดือนละ ๑๖ บาท มีบ้านว่างอยู่หลายหลัง ต่อมามีเพื่อนวิศวมาร่วมด้วย ๗—๘ คน

แน่นอน ทุกคนในปีนั้นไม่มีใครสอบผ่านปีหนึ่งไปได้เลย Repeat หรือ Re-exam ทั้งสิ้น จะสอบผ่านไปได้อย่างไร ไม่มีใครดูหนังสือ ค่ำ ๆ นั่งพ่นกันไปจนตีสองตีสามทุกคืนหลายสัปดาห์และหลายเดือน ณ บ้านนี้ข้าพเจ้าทำการ "ขึ้นครู" ให้ *กลิ่น*

ในระหว่างปีแรกนี้ บางครั้งเรามักจะถังแตก เพราะเราทั้งสองมาจากชนบทด้วยกัน กลิ่นมาจากเมืองตรัง ปักษ์ใต้ ข้าพเจ้ามาจากเหนือเชียงใหม่ เราต่างได้เงินจากบ้านคนละ ๑๕ บาทต่อเดือน*กลิ่น*ก็ส่งข้าพเจ้าเข้าโรงรับจำนำ เชฟเฟอร์บ้าง นาฬิกาข้อมือบ้าง จักรยานบ้าง ได้เงินมาก็ต่อไส้กันไปจนกว่าจะได้รับเงินธนาณัติจากบ้าน *กลิ่น* หน้าบางในเรื่องโรงรับจำนำ เขาเพียงแต่เดินเรียบ ๆ เคียง ๆ ข้างนอก ข้าพเจ้าแสดงให้เขาคล่องแคล่ว *กลิ่น* เรียนจบ ม. ๘ จาก ร.ร. วัดเบญจมบพิตร ข้าพเจ้า ม. ๘ อัสสัมชัญ ความจริงเงิน ๑๕ บาทสมัยนั้นหากใช้กันตามสมควรมันก็พอใช้ แต่พวกเรามักนิยมเช่ารถแท๊กซี่แถวเยาวราชเที่ยวเป็นชั่วโมง ๆ ละ ๑.๕๐ บาทเป็นต้น

หนึ่งปีผ่านไปในมหาวิทยาลัย ไม่ค่อยได้อะไรนักจากมหาวิทยาลัย แต่ชีวิตอยู่ข้างจะโชกโชน พอปิดเทอมสามต่างคนก็แยกย้ายกันไป ข้าพเจ้าไปอยู่กับ*อาจารย์สุนก๊ด นิมอันหมิน* (ร.ม.ต. สุกิจ นิมมานเหมินท์) แถวถนนสุริวงศ์ ตอนนั้นอาจารย์สุกิจเพิ่งกลับมาจากนอกใหม่ ๆ *กลิ่น*ไปเช่าบ้านอยู่แถวหน้าจุฬาถนนพญาไท ใกล้ร้านเพาะชำ (ขายต้นไม้) ปีสองนี้*กลิ่น*มีภาระหนักขึ้นมาก เพราะมีญาติพี่น้องส่งมาจากปักษ์ใต้ให้มาอยู่ด้วย โดยให้*กลิ่น*เป็นผู้ปกครอง *กลิ่น* ตกเป็นผู้ปกครองเด็กหลายคนในรุ่นนี้ เป็นทหารและตำรวจก็มี เช่นพลตรี *สัณห์ จิตรปฏิมา* และ *พ.ต.อ. อัมพร จิตรปฏิมา*

แม้จะแยกบ้านกันอยู่ เราทั้งสองก็พบกันเสมอ แต่ว่าไม่ได้นั่งพ่นกันตีสองตีสามอย่างปีก่อน *กลิ่น* เข้าขั้นผู้ปกครองเด็กปักษ์ใต้ ๕—๖ คน *กลิ่น* เป็นผู้ปกครองแบบลิง ตลก เฮฮา เด็ก ๆ ก็นั่งฟังกันเป็นแถว แต่เด็ก ๆ ก็เคารพ—รัก*กลิ่น* ตลอดมา ในปีสองนี้เองกลิ่นก็มี "*แฟน*"

เจ้แถวสามย่าน บางครั้งก็ไปค้างหลับนอนที่นั่น เป็นเรื่องของอารมณ์คนหนุ่มที่มีอิสระร้อยเปอร์-เซ็นต์ บางครั้งข้าพเจ้าก็นั่งคุยที่บ้าน*กลิ่น* กินข้าวด้วยกัน พอค่ำหน่อยก็ไปหากินข้าวต้มกุ้ยที่สามย่าน พอดึก ๆ ก็ไปทำผีหลอกที่ตึกคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ เป็นตึกหลังเก่าโบราณหน้าจุฬา ฯ โดยเอาทรายหว่านขึ้นไปบนหลังคาตึก อาถีเด็กทั้งหลาย เช่น *ม.ร.ว. แหลมฉาน หัสดินทร* *น.อ. สมภพ ภิรมย์ ร.น* ฯลฯ ต่างขนลุกซ่า มีเสียงเล่าลือกันไปว่า ตึกนี้เป็น "บ้านผีสิงห์" บางครั้งก็รวมกัน ๔—๕ คนไปออกันที่บ้าน*คุณอบ อุนนานนท์* (น.อ. อบ อุนนานนท์ ถึงแก่กรรมไปแล้ว) พอได้ยินเสียงอาบน้ำซ่า ๆ แถวรั้วสังกะสี ก็เข้าคิวกันแอบดูตามช่องสังกะสีของบ้านติดกัน ซึ่งเป็นหอพักเล็ก ๆ สำหรับหญิง ดูกันจนกระทั่งนิสิตหญิงจับได้ แต่พวกเรานิสิตชายหญิงก็ไม่ทะเลาะกัน นิสิตหญิงคนหนึ่งถาม *กลิ่น* ว่า *"สวยไหม กลิ่นของฉัน"* ทำ ให้พวกเราอากันตึง

นิทานจริงที่*กลิ่น*ชอบเล่าเสมอ คือ เมื่อเรียนปีสอง *กลิ่น* ไปเที่ยวที่บ้าน *อบ อุนนานนท์* ตามเคย เพราะบ้านอยู่ใกล้กันหน้าจุฬาฯ บ้านอบเป็นบ้านไม้สองชั้น มีระเบียงรอบเมื่อ*กลิ่น*เดินเข้าบ้านไป คุณยายของอบซึ่งนั่งตำหมากอยู่ชั้นล่างร้องถามกลิ่นว่า "*พ่อกลิ่น* ขนมจีนอร่อยไหม ขนมจีนอร่อยไหม" *กลิ่น* งง ไม่รู้ว่าขนมจีนอะไรกัน พอดีอบวิ่งโทงๆ มาทางระเบียงชั้นบน โบกมือขวาลงมาข้างล่าง ร้องด้วยเสียงหืดหอบว่า "*กลิ่น กลิ่น* Say Good, Say Good, Good" *กลิ่น* ไหวทันรีบตอบคุณยายไปว่า อร่อยดีครับคุณยาย แล้วรีบสาวเท้าขึ้นบันไดไปชั้นบน อบอธิบายให้*กลิ่น*ฟังว่า เขาโกหกคุณยายให้ทำขนมจีนให้โดยบอกคุณยายว่าจะเอาไปเลี้ยง *กลิ่น* แต่ความจริงเขาเอาไปเลี้ยงแฟนของเขาแถวสามย่าน ไม่ได้บอกให้ *กลิ่น* รู้เป็นการล่วงหน้า ต่อมาอบกลับสารภาพกับคุณยายว่าเขาเอาขนมจีนไปเลี้ยงเพื่อนสาวเขาเอง หลายวันต่อมา *กลิ่น* ไปเยี่ยมอบอีก ทีนี้คุณยายเรียกไปนั่งพับเพียบและเทศน์ว่า "*พ่อกลิ่น* ก็เป็นปี่เป็นขลุ่ยไปกลับพ่ออบได้เรื่องขนมจีน" *กลิ่น*เล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า "เฮ้ย อ้ายเตีย อ้ายอบมันเป็นไปได้" นิทานจริงเรื่องนี้ *กลิ่น* เล่ามาได้เป็นเวลา ๓๐ ปี ติดต่อกัน *กลิ่น* จำได้แม่นยำ

ชีวิตในจุฬาฯ เล่นบ้าง จริงบ้าง หลอกกันบ้าง ไม่จริงจังเท่าไร ความเป็นคาวบอยของกลุ่มเรา ไม่ทำให้คนเรียนเก่ง ๆ รังเกียจ กลับเป็นเพื่อนกัน เที่ยวด้วยกันสนุกสนาน เช่นคุณเล็ก สาวนายน (ผู้ว่าการไฟฟ้านครหลวงปัจจุบัน) ขณะนั้น เรียนเก่ง แต่ก็คบค้ากับเราดี *กลิ่น*

ยุวชนนายทหารกลิ่น นคราวงศ์ (แถวหน้าขวาสุด)

พ.ศ. ๒๔๘๐

ภาพสุดท้าย ในชีวิตคุณกลิ่น นคราวงศ์
๒๓ มิถุนายน ๒๕๑๔

กว้างขวางในหมู่วิศวตลอดจนคณะอื่น ๆ ด้วย ต่อมาเขาได้รับเลือกให้เป็นกรรมการสโมสร ส.จ.ม. และเป็นผู้แทนคณะวิศว เป็นหัวหน้าคณะ เป็นนักศึกษา เป็นคาวบอย *กลิ่น* รูปหล่อ ผมเรียบ หน้าผากสูง (*กลิ่น* ไม่เรียกตัวเองว่าหัวล้าน) ฉะนั้นจึงมีเพื่อนสาวนิสิตหลายคนพึงใจเขา *กลิ่น* เกี้ยวพาราสีเก่ง พูดได้ไพเราะ ถ้า *กลิ่น* อยู่หนึ่ง ก็มีสาว ๆ รอบล้อม ๔-๕ คน คุณพระเจริญวิศวกรรม คณบดีคณะวิศวกรรมศาสตร์ในยุคนั้น บอกว่า *กลิ่น* เป็น Scholar และ Gentleman *กลิ่น*เกลียดการแบ่งชั้นวรรณะ เกลียดคนทำตัวเป็น Aristocrat *กลิ่น* ไม่ได้รักหญิงสาวคนใดจริงจังในระยะนั้น

การแต่งเนื้อแต่งตัวของ *กลิ่น* เรียบร้อย ในระหว่างปี ๓-๔ เรามีการฝึกวิชายุวชนนายทหาร *กลิ่น*แต่งตัวสวยงาม กระดุม หัวเข็มขัด และ บ่าทองเหลือง เป็นเงาสุกวาว เราได้ถ่ายรูปหมู่ยุวชนนายทหารไว้ *กลิ่น*ยังเก็บภาพเก่า ๆ นั้นไว้จนบัดนี้

เราไม่มีจุดหมายในการทำงาน เราไม่ค่อยสนใจที่ผู้ใหญ่ยุคนั้นมาชวนไปทำงาน เราไม่เข้าใจคำว่า Corruption เมื่อเราผ่านห้อง ๔ ไปแล้ว ก็ชวนกันมาทำงานที่เทศบาลนครกรุงเทพ มี*หลวงบุรกรรมโกวิท* เป็นหัวหน้ากอง เรามาหาบ้านเช่าที่ซอยเทเวศม์ซอย ๑ ในราคาเดือนละ ๑๒ บาท *กลิ่น*เช่าอยู่หลังหนึ่งพร้อมด้วยญาติ ๆ ที่ยังเรียนไม่จบ ข้าพเจ้าเช่าอยู่อีกหลังหนึ่งรั้วติดกัน มีอะไรตะโกนกันได้ ข้าพเจ้าทำงานได้ ๑ เดือนก็ขอลาไปแต่งงานที่เชียงใหม่ *กลิ่น* และเพื่อนหลายคน เช่นคุณ*อุดม ศรีเสาวชาติ* คุณ*ประเก็บ คล่องตรวจโรค* คุณ*ประชา โทณะวณิก* ช่วยกันหาเงิน ซื้อเตียง ที่นอน หมอนมุ้ง โต๊ะเครื่องแป้ง ตู้กับข้าว โอ่งน้ำ ฯลฯ ไว้พร้อมเสร็จ เมื่อข้าพเจ้าพาเจ้าสาวกลับมาถึงหัวลำโพง เพื่อนฝูงพากันไปรับ แน่ละ*กลิ่น*เพื่อนรักข้าพเจ้ายืนรออยู่คนหนึ่ง ความเป็นคาวบอยของเรายังไม่หมดสิ้น มีอะไรเราตะโกนกันข้ามรั้วไปเหมือนเด็ก ๆ บางครั้งตอนค่ำไฟฟ้าบ้าน *กลิ่น* มืดสนิท มีแต่เสียงคนคุยกันในความมืด เสียงตบยุงอะไรต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้ข้าพเจ้าจับได้ว่า บ้านกลิ่นถูกตัดไฟฟ้าเสียแล้ว เพราะไม่ได้จ่ายบิลตามระเบียบ ส่วนบ้านข้าพเจ้าไฟสว่าง ข้าพเจ้าแกล้งตะโกนไปบ้าน*กลิ่น*ว่า "*กลิ่น* โว๊ย ทำไมไม่เปิดไฟให้สว่างอยู่กันมืด ๆ อยู่ได้" *กลิ่น*ตะโกนกลับมาทันทีว่า "เอ้ย อ้ายเตีย มึงเคยตายไหม" อะไรทำนองนี้ สองสามวันไฟฟ้าก็สว่างตามเดิม

วันเวลาผ่านไป กินเหล้ากันไปเฮฮากันไปโดยไม่มีจุดหมายจนกระทั่งคุณ*สง่า วรรณดิษฐ์* (อดีตผู้รับเหมาก่อสร้างเทศบาล) ได้เปิดการประชุมขึ้นที่บ้านคุณสง่า หน้าวัดบวรนิเวศ เพื่อหาหนทางที่จะเข้าควบคุมกิจการของเทศบาลตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตย คุณสง่า บอกว่า กิจการของเทศบาลจะเจริญ ก็ต้องมีผู้บริหารจากปัญญาชนหลายแขนง ฉะนั้นควรจะหาปัญญาชนเข้ารับเลือกตั้งเป็นสมาชิกเทศบาลเช่น บัณฑิตทางวิศวกรรม สถาปัตยกรรม แพทย์ กฎหมาย เศรษฐกิจ การบริหาร ฯลฯ ฉะนั้น พวกเราชาวจุฬาส่วนมากสมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นสมาชิกเทศบาล แน่นอนรวมทั้ง *กลิ่น* ด้วย แต่วิธีการไปไม่รอด เพราะสู้อิทธิพลนักเลงข้างนอกไม่ได้

แล้วก็เกิดสงครามมหาเอเซียบูรพาในวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ ข้าพเจ้า *กลิ่น* และเพื่อนร่วมรุ่นยังทำงานอยู่เทศบาลนครกรุงเทพอย่างเดิม *กลิ่น*อยู่แผนกสำรวจ ข้าพเจ้าอยู่แผนกควบคุมอาคาร ในราวเดือนมีนาคม ๒๔๘๔ *กลิ่น* มาชวนข้าพเจ้าว่า "เฮ้ย อ้ายเตี้ย ไปทำงานกรมโลหกิจกันเถอะ เงินเดือน ๒๕๐ บาท (อยู่เทศบาลได้เดือนละ ๑๒๐ บาท) เขาจะให้ไปทำเหมืองแร่ปักษ์ใต้ อ้ัวส่องกล้องตามถนนในกรุงเทพ ฯ ตากหน้านัก" พวกเราเฮโลกันไปปักษ์ใต้กันหมด เว้นคุณอุดม ศรีเสาวชาติคนเดียว หลวงบุรกรรมโกวิท บอกว่า "*พวกคุณไปดีเงินเดือนดีไปกันเถอะ หนทางของชีวิตไม่ได้โรยด้วยกลีบดอกกุหลาบ*" ข้าพเจ้า *กลิ่น* และเพื่อน ๆ ทะยอยกันลงไปปักษ์ใต้ไปเป็นผู้จัดการเหมืองต่าง ๆ ตามปักษ์ใต้ *กลิ่น*ไปเป็นผู้จัดการเหมืองบ้านดินลาน (ใกล้หาดใหญ่) ส่วนข้าพเจ้าไปเป็นผู้จัดการเหมือง Penninsular Tin ควนหินมุ้ย–หลังสวน ชีวิตเราก็แยกแยะกันไปคนละทาง *กลิ่น*ไปมีบทบาทกว้างขวางที่หาดใหญ่ ในหมู่ราชการ ในบาร์และไนท์คลับ เช่น สุขสันต์ และไทยวัฒน์ เป็นต้น ข้าพเจ้าและ *กลิ่น* ก็ได้แต่ติดต่อกันทางจดหมายเป็นครั้งคราวนานๆ ข้าพเจ้าล่องไปนอนค้างอ้างแรมด้วยที่บ้านดินลาน

กลิ่น เป็นต้นตำราของหนังสือเวียน คือว่าหาก *กลิ่น* ได้โอกาสเข้ามากรุงเทพฯ ก็มักจะพาหญิงสาวหน้าตาดีติดมือไป เมื่อเบื่อหน่ายแล้ว ก็ให้หญิงสาวคนนั้นเดินทางไปพบเพื่อน ๆ ตามเหมืองอื่น ๆ โดยมีจดหมายนำตัวไป พร้อมด้วยเงินค่าเดินทางพอสมควร *กลิ่น*เรียกจดหมายนี้ว่า "*หนังสือเวียน*" เพื่อนฝูงทุกคนล้วนเป็นโสดหนุ่มแน่นต้อนรับจดหมายเวียนด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดียิ่ง พวกเราก็ส่งหนังสือเวียนติดต่อกันไป ตามแต่เจ้าตำรับจะสั่งไว้เป็นชีวิตที่ชื่นบานยิ่งนักในตอนนั้น *กลิ่น*จะพูดถึงชีวิตนี้อยู่ตลอดมาเมื่อเราพบปะกันในระหว่างเพื่อนฝูง เป็นเกมที่เอื้ออารีอย่างหนึ่งของเพื่อนรัก

กลิ่นย้ายจากตำแหน่งผู้จัดการเหมืองบ้านดินลานไปเป็นผู้จัดการ เหมืองตะกั่วป่า *กลิ่น* เป็นเสรีไทยที่นั่น ต้อนรับฝรั่งและชาวไทยที่ขึ้นจากเรือดำน้ำหลายครั้ง มีอาวุธเช่น คาร์ไบน์ ฯลฯ ซุ่มไว้ที่บ้านเป็นจำนวนมาก วิธีการเสรีไทยของเขาเป็นไปในลักษณะปกปิดและเสี่ยงอันตราย*กลิ่น* มีส่วนในการคิดกู้ชาติบ้านเมืองคนหนึ่งในตอนนั้น กลิ่นเล่าว่าครั้งหนึ่งมีเสรีไทยคนหนึ่งและฝรั่งคนหนึ่งขึ้นจากเรือดำน้ำที่ตะกั่วป่า และเข้ามาพบเขาที่บ้านพักในเหมืองยามดึกสงัด ฝรั่งคนนี้เคยมาหลายครั้ง คราวนี้เขาแนะนำเสรีไทยคนหนึ่งให้*กลิ่น*รู้จัก เสรีไทยคนนี้สูง ใส่หมวกแก๊บหลุบหน้า ฝรั่งบอกว่า *"นี่คือ มร. ฟิลลิป"* เสรีไทยทำท่ากระมิดกระเมี้ยน หลบ ๆ ซ่อน ๆ อยู่ *กลิ่น*นึกขึ้นได้ว่าอ้ายเสือนี่เคยเห็นที่จุฬาฯ นี่ พอ *กลิ่น* เดินเข้าประชิดตัวเสรีไทยและดึงหมวกแก๊บออก กลิ่นก็ร้องขึ้นว่า *"โธ่ อ้ายหยัด นึกว่าใคร"* แล้วเสรีไทยทั้งสามก็เป็นกันเอง กลิ่น งัดเอาวิสกี้เก่าๆ มาต้อนรับ ร่ำกันไป จวน ๆ จะสว่างจึงได้นำส่งลงเรือฉลอมเล็กไปสู่เรือดำน้ำซึ่งจอดรออยู่

สงครามมหาเอเชียบูรพาผ่านไป เหมืองแร่ต่าง ๆ ถูกโอนกลับเข้าไปเป็นของเจ้าของเดิมคือคนต่างด้าวบางจำพวก พวกเราพากันกลับมานั่งที่สำนักงานใหญ่กรุงเทพ ฯ คือบริษัทแร่และยางไทย จำกัด นั่งอยู่ในบริษัทนานไม่ได้ทำอะไร เกิดเบื่อหน่าย คราวนี้กลิ่นมีแฟนสาวใหญ่ติดมาด้วยคนหนึ่งจากปักษ์ใต้มีเงินติดตัวเก็บได้ประมาณ ๔ หมื่นบาท ข้าพเจ้ามีลูกชายคนหนึ่งแล้ว *กลิ่น*ถามข้าพเจ้าว่า จะทำอย่างไรกับของสองสิ่งนี้ คือหญิงและเงิน ข้าพเจ้าบอกว่าสาวใหญ่ที่ติดตัวมาควรปล่อยทิ้งไป ข้าพเจ้าว่า *"ลื้อจะเป็นผู้ใหญ่ต่อไปต้องมีเมียดี"* ส่วนเงิน ๔ หมื่นบาทก็เก็บไว้ซื้อเหล้ากินต่อไป เป็นข้อแนะนำที่ดีบ้างไม่ดีบ้าง ถ้าข้าพเจ้าเป็นคนหัวแหลมแนะให้*กลิ่น* ซื้อที่ดินท้องนาแถวซอยวัฒนา-อโศก บางกะปิไว้สัก ๑๐ ไร่ ลองคิดดูว่า ที่ดินแถวซอยวัฒนาอโศก ๑๐ ไร่ เดี๋ยวนี้เป็นเงินสักเท่าไรแล้ว

เมื่อเดินเตะฝุ่นอยู่พักหนึ่ง *กลิ่น*กับเพื่อนอีก ๓ คนก็ไป apply งานที่เทศบาลนครกรุงเทพ ไปสมัครกัน ๔ คน คือ*กลิ่น วิเชียร โมกขะเวส เจตต์ จิตรปฏิมา* และ *สถิต ตัณฑนันท์* ทางเทศบาลนครกรุงเทพ เขาจะรับได้เพียง ๓ คนเท่านั้น ทั้ง ๔ คนเป็น Gentleman ไม่มีใครเข้าทำงานในเทศบาลนครกรุงเทพเลย ต่างคนต่างเกี่ยงกัน *กลิ่น*ไปทำงานที่ประปานครกรุงเทพสี่แยกแม้นศรี วิเชียรไปอยู่โรงงานทอผ้าเกียกกาย สถิตไปเป็น Professor ที่มหาวิทยาลัยในอเมริกา เจตต์ไปทำงานโรงงานกระดาษกาญจนบุรี และถูกปืนลั่นมาโดยบังเอิญและถึงแก่กรรมไป *กลิ่น*เริ่ม

งานที่มั่นคงของเขาต่อไปที่การประปากรุงเทพ ข้าพเจ้าไปเป็น Junior Engineer ของบริษัท IBM.

เรามักมั่วสุมกันต่อไป อายุมากขึ้นแต่ก็ไม่จริงจังอะไรมากนักในชีวิตการทำงาน เมื่อ *กลิ่น*แต่งงานกับคุณ*ปรานี นคราวงศ์* ตอนทำงานอยู่ที่การประปานี้ ข้าพเจ้าเป็นเจ้าภาพฝ่ายชายคนเดียว และพ.ท. พิทธี เจริญราช เป็นเจ้าภาพฝ่ายหญิงคนเดียว และมีปลัดอำเภอดุสิตเอา Book มาลงทะเบียนให้ถูกต้องตามกฎหมาย การแต่งงานที่ถูกต้องตามกฎหมายเริ่มต้นและสุดสิ้นไปในเวลาอันรวดเร็ว *กลิ่น* บอกกับข้าพเจ้าว่า อย่าไปยินดียินร้ายกับพิธีแต่งงานอันหรูหราไปเลย มันก็แค่นั้นเอง เหตุการณ์วันนั้นเกิดขึ้นที่ศรีย่าน ฝนตกหนักตลอดวัน ร่มเย็น กลิ่นมีบุตรสาวคนเดียวที่เขารัก สอบเข้าเรียนในจุฬาฯ ได้ในเกรดที่ดีขนาด ๘๐ กลิ่นมักจะคุยโอ้อวดเสมอในเรื่องการเรียนของลูกสาว "แม่ใหญ่" มันก็น่าคุยหรอก เพราะเกรดดีเหลือเกิน

ในชีวิตทำงานของกลิ่น เป็นไปอย่าง Smooth นาน ๆ จะปรับทุกข์ให้ข้าพเจ้าฟังว่าคนนั้นอย่างนี้คนนี้อย่างนั้น แต่เขาก็ไม่เป็นภัยแก่เพื่อนร่วมงานคนใด พวกจุฬาฯ จะเรียกเขาว่า "*พี่กลิ่น*" ลูกน้องจะเรียกเขาว่า "*นาย*" กลิ่นไปดูงานประปาในต่างประเทศหลายครั้ง เช่นในญี่ปุ่นและในยุโรป กลับมาทีก็มีเรื่อง "*อย่างว่า*" เล่ากันไม่จบ ตอนไปญี่ปุ่นครั้งหลังก็เอาเสื้อ Rain coat ไปทิ้งเสียที่ฮ่องกง *กลิ่น* ประกันชีวิตไว้กับบริษัท A.I.A. หลายปีมาแล้ว ครั้งหลังที่สุดก่อนจะจบชีวิต ก็ร่ำสุราไปมากสักหน่อย เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นเมื่อ ๒๓ มิถุนายนปีนี้ เมื่อคณะเรามีเลี้ยงกันระหว่างเพื่อนฝูง ช่างภาพได้เก็บภาพไว้และข้าพเจ้าได้นำลงในเล่มนี้แล้ว *กลิ่น* จะพูดเสมอกับทุกคนที่สนิทสนมกันมาเป็นเวลายาวนาน ว่า "*อั๊วต้องตายวันพุธ เดือนยี่ ขึ้นสามค่ำ ปีมะโรง อายุได้ ๘๔ ปี ตามหมอดูทำนายไว้*" และ "*ก่อนวันตาย ๑ วันอั๊วจะซื้อหีบใส่ศพมาตั้งไว้ที่บ้าน พอครบวันตายอั๊วจะลงไปนอนในหีบศพไว้คอยท่าความตาย*" อันนี้เป็นโครงการระยะยาวที่ดีอยู่เหมือนกัน

เช่นเดียวกับข้าพเจ้า *กลิ่น* เป็นคนดิบ ไม่ได้บวชเรียนทางศาสนา ไม่พิถีพิถันนักในทางศาสนา เคยพูดกันเล่น ๆ เสมอว่า เมื่อไหร่เราจะไปบวชกันสักที *กลิ่น* ทำบุญกุศลเยอะ ทั้งทางโลกและทางธรรม อะไรที่เพื่อนฝูงขอร้องแล้ว มักไม่อั้น ยิ่งเกี่ยวกับเรื่องน้ำประปาแล้วยิ่งบริการอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นคนชั้นไหน เศรษฐีหรือยาจกก็ตาม

ครั้งหนึ่ง กลิ่นไปนั่งดื่มสุราอยู่ที่บ้านหัวหน้ากองประปา โดยขณะที่หัวหน้ากองไม่อยู่บ้าน หัวหน้ากองเป็นนักเล่นกล้วยไม้สำคัญคนหนึ่ง ขณะนั้นมีแขกผู้ใหญ่คนหนึ่งมาบ้านหัวหน้ากอง ภรรยาหัวหน้ากองก็พาแขกผู้ใหญ่เข้าชมกล้วยไม้หลังบ้าน *กลิ่น* นั่งร่ำสุราไปเรื่อยๆ เมื่อแขกผู้นั้นเดินกลับออกมาหลังจากเข้าชมกล้วยไม้แล้ว ก็ผ่านมาทางที่กลิ่นนั่งอีก พร้อมกับถามกลิ่น ว่า "*คุณเป็นนักเลงกล้วยไม้เหมือนกันหรือ*" *กลิ่น*ตอบไปทันทีว่า "*เปล่าครับ ผมเป็นนักเลงสุราบาน*" คุณนายเจ้าของบ้านรีบพาแขกส่งขึ้นรถ พอรถออกจากบ้านไปแล้ว คุณนายเข้ามาหา *กลิ่น* พร้อมกับต่อว่า "*พ่อกลิ่น ไม่น่าจะพูดอย่างนั้นกับท่านรัฐมนตรีเจ้านายโดยตรงของคุณ*" แต่คุณนายหาทราบไม่ว่า *กลิ่น* ไม่รู้จักว่าสุภาพบุรุษผู้นั้นเป็นขุนนางตำแหน่งใด

กลิ่น ไม่เปลี่ยนแปลงเลยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๘ เป็นต้นมา นอกจากการเปลี่ยนแปลงทางสังขาร เช่นการทรุดโทรมไปเมื่อสองสามปีมานี้ ข้าพเจ้าเองเป็นคนบาปที่ไม่ฉุดเขาออกมาจากอบายมุข เอาแต่เฮฮากันไม่รู้จักจบสิ้น ในงานสังคมของเพื่อนฝูงหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา *กลิ่น* จะไม่ขาดงานนั้น ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาหรือเพื่อนฝูงบางคนที่เดือดร้อนเรื่องเงินทอง *กลิ่น* จะปรนปรือมิได้ขาด *กลิ่น* ว่า "*ช่างมันเถอะเงินทองเป็นของนอกกาย*"

วันเสาร์ *กลิ่น* จะทำงานครึ่งวัน บางทีหากเขาเหงา *กลิ่น* จะโทรมาหาข้าพเจ้าที่บ้านว่า "*เฮ้ย มากินข้าวกันหน่อย*" ข้าพเจ้าถามไปว่า "*มีอะไรดีหรือวันนี้*" มีเสียงตอบไปว่า "*มีดี ๆ*"

ความรักของเพื่อนฝูงที่มีรสนิยมคล้ายคลึงกันตลอดเวลา ๓๖ ปี ยากที่จะลืมเลือนได้ มันไม่เคยมีความขมขื่นอันใดเจือปน ไม่มีผลประโยชน์ทางการเงินใด ๆ ที่จะต้องมานั่งถกเถียงกัน ไม่มีลัทธิการเมืองหรือศาสนาใด ๆ ที่จะต้องมาแบ่งแยกกัน ความเป็นมิตรก็แน่นแฟ้น —จีรังยั่งยืน

ศาสตราจารย์ที่*กลิ่น*บูชานั้นปรัชญาเมธี คือ ศาสตราจารย์หลวงพรตพิทยพยัต Ph.D. กลิ่นมัก apply คำสอนของปรัชญาเมธีคนนี้ ในชีวิตของการทำงานอยู่ตลอดมา

ในระหว่างเพื่อนฝูงมีการล้อเลียนกันเสมอ การพูดตลกโปกฮา ไม่มีทุกข์ นี่คือชีวิตจริงของต้นสักใหญ่ บัดนี้ต้นสักนั้นล้มครืนลงไปเสียแล้วอย่างสงบ ไม่มีการทนทุกข์ทรมาน เหมือนชีวิตอื่น ๆ อีกหลายล้านคน เป็นเกียรตินิยมอันหนึ่งซึ่งโลกมนุษย์สมควรจะมอบให้กลิ่น อายุสั้น-ยาวเท่าไรไม่สำคัญ บาปกลิ่นได้กระทำไว้บ้าง บุญก็ทำไว้มากถ้าบาปเป็นลบ (–) บุญเป็นบวก

+) บวกก็จะชนะลบแน่นอนในชีวิตของกลิ่นในชาตินี้ ฉะนั้นหากการเกิดและตายหมุนเวียนไปอีกจนถึง infinity กลิ่นต้องไปเกิดในที่สุขแน่นอนในภพหน้า ต้นสักใหญ่ต้นนั้นหามีอายุยืนนานถึง ๘๔ ปีไม่ ผู้ใดตายก่อนเป็นผู้ชนะ บัดนี้*กลิ่น*ก็เป็นผู้ชนะแล้ว *กลิ่น*เคยพูดกับข้าพเจ้าเนือง ๆ ว่า "การตายคือการที่หัวใจหยุดเต้นเท่านั้นเอง ถ้าคนเราสามารถบังคับให้หัวใจหยุดเต้นได้เป็นครั้งคราว การตายก็จะเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวเสมอในชีวิตของคนเรานั้น"

ขอเดชะ ด้วย อำนาจคุณ พระศรีรัตนตรัยและ การบุญการกุศล ตลอดจนคุณงามความดีที่*กลิ่น นครวงศ์* ได้ประกอบขึ้นในชาตินี้ จงช่วยดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของ *กลิ่น* ไปสู่สุขคติในสัมปรายภพเทอญ

สรรรัตน์ สุริยา

เหมืองลิกไนท์ กระบี่

๒๐ กรกฎาคม ๒๕๑๔

สรรัตน เพื่อนรัก

ได้รับจดหมายของเพื่อนเรื่องการตายของกลิ่น รู้สึกตกใจและเศร้าใจมาก เพราะไม่ทราบว่าจะอายุสั้นอย่างนี้ เมื่องานศพของแม่ของผมก็ยังพูดจาล้อเล่นกัน และตอนขากลับผมยังโดยสารรถไปลงที่ร้านทิพรส เพื่อหาเบียร์ดื่มสัก ๑ แก้ว ชวนให้ลงทานเบียร์ด้วยกันก็ไม่เอา บอกว่าไม่สบาย แล้วก็แยกทางกันไป

คนเราอนิจจังไม่เที่ยง ไม่รู้ว่าวันเวลาที่จะต้องจากโลกนี้ไปเมื่อไร ได้รับจดหมายของเพื่อนวันนี้เอง ตั้งใจจะลงไปกรุงเทพ ฯ ในราวต้นเดือนหน้า และจะเคารพศพของกลิ่น

นับถืออย่างสูง

บุศย์ บำหมทัตต์

(นายบุศย์ บำหมทัตต์)

เพื่อนรักของเรากลับไปบ้านเดิม

สำหรับความสุขในชีวิตของบุคคลคนหนึ่ง ๆ นั้น ย่อมขึ้นอยู่ต่อปัจจัยหลายอย่างแต่ปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นความสุขและความภูมิใจของชีวิตเราก็คือ มีเพื่อนที่ดีและคบกันมาเป็นเวลานาน ข้าพเจ้ามีความยินดีและภูมิใจที่ได้เป็นเพื่อนกับคุณกลิ่น นคราวงศ์ และได้รู้จักคุ้นเคยกันดีตั้งแต่สมัยที่ได้เคยศึกษาร่วมกัน ณ คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๔ จนกระทั่งคุณกลิ่น ได้จากพวกเราไปในปีนี้ ข้าพเจ้าเชื่อว่าเพื่อนคุณกลิ่นทั้งหลายคงจะทราบกันดีอยู่แล้วว่า คุณกลิ่น เป็นผู้มีอัธยาศัยใจคอดี ซื่อสัตย์ และขยันหมั่นเพียรในการงาน คุณกลิ่น เป็นผู้ที่รักเพื่อนฝูงและเพื่อนฝูงก็รักชอบพอคุณกลิ่นเช่นเดียวกัน สิ่งดีของคุณกลิ่น อย่างหนึ่งก็คือ คุณกลิ่น ชอบและทำการช่วยเหลือเพื่อนฝูงเสมอ ไม่ว่าใครจะขอความช่วยเหลือเมื่อใด คุณกลิ่น ยินดีและทำให้เสมอ ข้าพเจ้าเองก็เป็นคนหนึ่งที่เคยได้รับความช่วยเหลือด้วยเช่นกัน ข้าพเจ้าเชื่อว่าคุณกลิ่น มีความคิดว่า ถ้าไม่ช่วยเหลือเพื่อนแล้วจะไปช่วยใคร นอกจากนี้แล้วคุณกลิ่น ยังเป็นผู้มีนิสัยชอบช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทั่วไปด้วย

ความตายเป็นของธรรมดา ซึ่งพวกเราทุก ๆ คนจะต้องประสบเมื่อตายไปแล้วก็เหลือความดีหรือชั่วอยู่เท่านั้น จะนำเอาทรัพย์สินหรือสิ่งของติดตัวไปด้วยไม่ได้เว้นแต่ผลกรรมที่สะสมไว้เมื่อยังมีชีวิตอยู่ที่จะติดตามส่งผลไปยังคติภพตามผลของกรรม คุณกลิ่นตายไปแล้วแต่ยังเหลือคุณความดีให้พวกเราคิดถึงและอาลัยอยู่ และพวกเราเชื่อว่าผลแห่งกรรมดีที่คุณกลิ่น ได้กระทำไว้จะต้องนำให้ไปสู่โลกอันสุคติ

ข้าพเจ้าขอแสดงความเห็นใจและความเสียใจอย่างสุดซึ้งต่อ คุณปรานี นคราวงศ์ ภรรยาของคุณกลิ่น และบุตรธิดาในการสูญเสียผู้นำครอบครัวมา ณ ที่นี้ด้วย.

น.อ. ดร. เจริญ เจริญรัชต์ภาคย์

จากไปแต่กาย

สวรรค์ไยไม่โปรดให้คนดีให้มีชีวิตอยู่ยาวนาน หรือว่าคนดีบนสวรรค์มีไม่พอ จึงได้โปรดให้คนดีอันเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของบรรดาญาติพี่น้องเพื่อนฝูงโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ทุกท่านทุกนามล้วนแต่แซ่ซ้องสรรเสริญความดีความโอบอ้อมอารี ความไม่ถือตัวของท่านขึ้นสู่สวรรค์เร็วเกินไปแสนจะเสียดาย แสนที่จะอาลัยรัก โศกซึ้งอยู่ในหัวใจ ล้วนแต่เศร้าหมอง แม้กระทั่งท่านผู้บังคับบัญชา ถึงขนาดน้ำตาไหล ผมซึ่งเป็นพี่ภรรยาของท่านได้รับความอบอุ่นจากท่านตลอดเสมอมาจนถึงเวลาท่านได้ล่วงลับไปสู่สวรรค์ พบท่าน ทุกครั้งได้ประสบแต่ใบหน้าอันยิ้มระรื่นของท่าน ท่านกำลังจะก้าวหน้าไปสู่ความยิ่งใหญ่ไปสู่ความมีเกียรติยศชื่อเสียงจะเป็นกำลังของประเทศชาติด้วยความเอาใจใส่ต่อการงาน ด้วยความปรีชาสามารถของท่าน จะนำลูกน้องผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของท่าน ซึ่งเข้มแข็งพร้อมที่จะปฏิบัติงานในหน้าที่ ที่ท่านจะมอบให้ปฏิบัติด้วยความเต็มใจอย่างยิ่ง

ความดีของท่านจะประทับอยู่ในความทรงจำของผมตลอดไป ท่านจากไปสู่สวรรค์ก็แต่เพียงกายเท่านั้น

พันโท พิทธ เจริญราช

คุณอากลิ่น

เมื่อคุณแม่ผมตาย คุณอากลิ่นได้กรุณาเลี้ยงดูผมมาตั้งแต่เด็กๆ เพราะคุณพ่อต้องไปราชการ ต่อมาเมื่อสมัยสงครามผมก็ไปอาศัยอยู่กับคุณป้าผิวที่ลำปาง พอสงครามเลิกก็กลับมาอยู่กับคุณอาปราณีใหม่ และครั้งนี้ผมก็ได้รู้จักกับคุณอากลิ่น และอยู่ด้วยกันเรื่อยมาจนกระทั่งผมจบมัธยมหก

คุณอากลิ่นถึงแม้ว่าจะเป็นอาเขยแต่ก็ได้แนะนำตักเตือนแนวทางการเรียน และได้สอนความรู้ต่าง ๆ โดยเฉพาะความรู้รอบตัวอากลิ่นเก่งมาก และมีความจำดีเป็นพิเศษ ทำให้ผมเข้าใจและรู้เรื่องแปลก ๆ ใหม่เสมอ ตลอดทั้งยังได้ให้ความเมตตาปรานีต่อผมเสมอมา ต่อมาผมกลับมาอยู่กับคุณพ่อได้สัก ๒—๓ ปี ก็ต้องกลับไปอยู่กับคุณอาอีกเพราะเข้าเป็นนักเรียนเตรียมนายร้อย คุณอาก็ได้กรุณาเป็นผู้ปกครองจนกระทั่งผมจบเป็นนายทหาร เมื่อผมจบเป็นนายทหารแล้วนาน ๆ ครั้ง จึงจะได้ไปกราบคุณอาทั้งสองเพราะงานราชการ แต่ที่ขาดไม่ได้ก็คือวันปีใหม่และสงกรานต์ ทุกครั้งที่พบ คุณอาจะตักเตือนและถามทุกข์สุขอยู่เสมอด้วยความเป็นห่วง และเมื่อสงกรานต์ปีนี้ ๑๓ เม.ย. ๑๔ ผมก็ได้ไปรดน้ำอวยพรเช่นเคย คุณอาก็ได้ให้พรและคุยกันครู่ใหญ่ ตอนนั้นยังดูคุณอากลิ่นยังแข็งแรงและร่าเริงดี ต่อมาเมื่อเช้าวันที่ ๑๑ กค. ๑๔ ตอนเช้าคุณพ่อได้โทรศัพท์มาบอกว่าคุณอากลิ่นได้เสียเสียแล้ว ผมยังไม่เชื่อยังต้องถามย้ำอีก ผมรู้สึกงงไปหมดไม่คิดว่าคุณอากลิ่นจะอายุสั้นเช่นนี้ และเมื่อผมไปที่บ้านคุณอาก็พบคุณอากลิ่นนอนอย่างสงบ

ด้วยอำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ผมขอตั้งจิตอธิษฐานอุทิศส่วนกุศลได้ดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณอากลิ่นไปสู่สุคติในสัมปรายภพเทอญ

แอ้ด

(ร.อ. บุลฤทธิ์ เจริญราช)

การจัดหาน้ำดิบสำหรับการประปานครหลวง

ปัญหาเรื่องน้ำใช้สอยสำหรับกรุงเทพฯ ได้เริ่มมีมาตั้งแต่เมื่อแรกตั้งเป็นราชธานี ทั้งที่ในเวลานั้นยังมีประชาชนไม่มากนักก็ตาม ดังจะเห็นได้จากที่บันทึกไว้ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ว่า "ในปีมะโรงฉศก (พ.ศ.๒๓๒๗) นั้น คลองปากลัด (คือคลองลัดโพธิ์) นั้นกว้างออก น้ำทะเลขึ้นแรง เค็มมาถึงพระนคร ครั้นถึงวันศุกร์ เดือน ๓ ขึ้น ๑๑ ค่ำ จึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับทั้งกรมพระราชวังบวรฯ และเจ้าต่างกรมพร้อมกันเสด็จโดยทางชลมารคลงไปปิดคลองปากลัด ดำรัสให้เกณฑ์ข้าราชการขนมูลดินและอิฐหักถมทำนบกั้นน้ำ แล้วให้เกณฑ์ข้าราชการตามตัวเลขขึ้นไปรื้อกำแพงกรุงเก่าบรรทุกเรือลงมา สานชะลอมบรรจุอิฐหักถมทำนบจนสูงเสมอฝั่ง และน้ำเค็มไหลขึ้นมาทางปากลัดมิได้ ไหลไปทางแม่น้ำใหญ่ทางอ้อม ก็มิสู้เค็มมาถึงพระนคร ราษฎรทั้งหลายได้รับพระราชทานน้ำจืดเป็นสุขทั้งสิ้น"

ต่อมาในรัชกาลที่ ๒ เมื่อ พ.ศ.๒๓๖๕ ได้ขุดคลองลัดหลวงสำหรับใช้เป็นทางคมนาคมในสมัยเมื่อเตรียมรบกับญวน อยู่ข้างเหนือคลองลัดโพธิ์มาไม่ไกลนัก แม้จะเป็นคลองยาวกว่าคลองลัดโพธิ์มาก และแคบกว่าคลองลัดโพธิ์ด้วย ถึงกระนั้นน้ำเค็มก็ยังขึ้นได้เป็นแต่น้อยลง ถึงฤดูแล้งต้องถมดินปิดคลองลัดกั้นน้ำเค็มทุกปี ต่อฤดูฝนน้ำเหนือหลากจึงเปิดทำนบคลองลัดให้ใช้เรือ ในหนังสือสาส์นสมเด็จกล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า "ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อเจ้าพระยารัตนาธิเบศร (พุ่ม) แรกเมื่อเป็นสมุหพระกลาโหมจะทำบุญ ได้บริจาคทรัพย์สร้างประตูน้ำที่ในคลองลัด เพื่อจะมิให้ต้องถมและรื้อทำนบทุกปี แต่ช่างผู้สร้างประตูน้ำนั้นหย่อนความรู้ สร้างแล้วไม่ช้า สายน้ำก็กัดดินโคลนไหลออกใต้ประตูน้ำได้ ในไม่ช้าประตูน้ำนั้นก็พัง ต้องใช้วิธีถมทำนบอย่างเดิม ปีหนึ่งในสมัยเมื่อเสด็จประชุมเสนาบดี ณ พระที่นั่งมุขมาตยสมาคมเสมอนั้น น้ำเค็มขึ้นมาถึงพระนคร มีพระราชดำรัสถามเสนาบดีกระทรวงนครบาลฯ กราบบังคมทูลว่า ได้มีตราสั่งกำชับพระขยันสงคราม ผู้รั้งเมืองนครเขื่อนขันธ์ไปแล้ว แต่ต่อมาน้ำในแม่น้ำที่กรุงเทพฯ ก็ยังไม่หายเค็ม กรมหลวงประจักษ์อยากทราบความจริง เสด็จลงไปทอดพระเนตรที่ปากลัด เห็นทำทำนบไว้พอเป็นกิริยาบุญสำหรับ

หาผลประโยชน์ โดยอ้างว่า ถ้าเรือใครจะข้ามทำนบ พวกรักษาทำนบเรียกเอาเงินค่าช่วยเข็นข้ามทำนบ กรมหลวงประจักษ์นำความกลับมากราบบังคมทูล ฯ ดำรัสแก่เสนาบดีกระทรวงนครบาลว่า "ถ้าน้ำในแม่น้ำไม่หายเค็ม จะเฆี่ยนพระขยันสงคราม น้ำก็หายเค็มตามรับสั่ง"

จากข้อความที่นำมากล่าวข้างบนนี้ จะเห็นได้ว่า น้ำใช้สอยสำหรับกรุงเทพ ฯ มีความสำคัญเพียงไร

เมื่อประเทศเริ่มเจริญขึ้นเป็นลำดับมา มีชาวต่างประเทศเข้ามาค้าขายมากขึ้น และประชาชนก็มีมากขึ้น บ้านเมืองเริ่มคับคั่งแน่นหนาเข้า แต่ในฤดูแล้งน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาแม้จะไม่ถึงกับเค็ม ก็ยังกร่อยอยู่ทุกปี ก่อให้เกิดโรคระบาดขึ้นแก่ประชาชน เป็นอันตรายถึงชีวิตปีละมาก ๆ ถึงกับต้องจัดการบรรทุกน้ำจืดจากตอนบนมาแจกจ่ายเพื่อบรรเทาโรคระบาด แต่ก็ไม่สามารถจัดให้ทั่วถึงกันและเพียงพอที่จะระงับความเดือดร้อนให้หมดสิ้นไปได้

ด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในอันที่จะทรงทำนุบำรุงอาณาประชาราษฎร์ให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากโรคระบาดดังกล่าวมาแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กรมคลอง (คือกรมชลประทานในปัจจุบัน) ร่วมกับกรมสุขาภิบาล หาวิธีการนำน้ำจืดมาทำการประปาให้ประชาชนในกรุงเทพ ฯ ได้ใช้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙

กรมคลองกับกรมสุขาภิบาลได้แบ่งงานกันทำ คือ กรมคลองจัดหาน้ำดิบจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่วัดสำแล เหนือจังหวัดปทุมธานีขึ้นไป ๓ ก.ม. ซึ่งเป็นบริเวณที่น้ำเค็มขึ้นไม่ถึง มีน้ำจืดตลอดปีมาส่งให้ที่สามเสน ส่วนกรมสุขาภิบาลจัดการสูบน้ำขึ้นกรองแล้วแจกจ่ายให้ประชาชนได้ใช้ต่อไป

ในโอกาสนี้ จะขอกล่าวเฉพาะงานในหน้าที่ของกรมคลอง ซึ่งได้ดำเนินการ ดังนี้

๑. ขุดคลองรับน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่สำแล ไปลงคลองบางหลวงเชียงราก ยาว ๑ ก.ม. คลองบางหลวงเชียงรากนี้เป็นแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิม ครั้นถึงสมัยสมเด็จพระชัยราชาธิราชได้ขุดคลองลัด ซึ่งต่อมาคลองลัดนี้ได้เปลี่ยนสภาพเป็นแม่น้ำเจ้ายาตอนหน้าจังหวัดปทุมธานี

๒. สร้างประตูปากคลองรับน้ำ โดยมีบานรับน้ำเข้าคลองทางเดียว ฉะนั้น ในเวลาน้ำในแม่น้ำลง บานจะปิดเองไม่ให้น้ำในคลองไหลกลับลงแม่น้ำได้

๓. สร้างทำนบดินปิดคลองบางหลวงเชียงราก ๒ แห่ง คือ ที่เหนือคลองรับน้ำมาบรรจบแห่งหนึ่ง และที่ปากคลองตอนที่จะออกแม่น้ำเจ้าพระยาในตอนใต้อีก ๑ แห่ง เพื่อใช้คลองบางหลวงเชียงรากในตอนนี้ ซึ่งมีความยาวประมาณ ๘ ก.ม. เป็นแหล่งเก็บน้ำไว้เพื่อส่งมาสามเสนได้ตลอดเวลา ในช่วงที่น้ำในแม่น้ำลง

๔. ขุดคลองจากแม่น้ำเจ้าพระยา ขนานกับคลองรับน้ำทางฝั่งเหนือไปลงคลองบางหลวงเชียงรากตอนเหนือทำนบขึ้นไป เพื่อให้ประชาชนที่อยู่ในคลองบางหลวงเชียงรากตอนเหนือทำนบขึ้นไปใช้เรือออกแม่น้ำได้ ไม่ต้องอ้อมไปออกปากคลองตอนบน ซึ่งไกลมากและตื้นเขินอีกด้วย

๕. สร้างประตูเรือสัญจรริมทำนบปากคลองบางหลวงเชียงรากตอนใต้ เพื่อให้ประชาชนที่อยู่ในคลองตอนที่ใช้เป็นแหล่งเก็บน้ำออกแม่น้ำได้ตามเดิม

๖. ขุดคลองประปาจากคลองบางหลวงเชียงรากซึ่งเป็นแหล่งเก็บน้ำที่บ้านบางงิ้วผ่านคลองรังสิต คลองบ้านใหม่ คลองบางเขน คลองเปรมประชากร คลองบางซื่อ มาลงคลองสามเสนมีความยาวประมาณ ๒๕ กม.

๗. สร้างท่อไซฟอนคลองประปาลอดคลองรังสิต คลองบางเขน และคลองเปรมประชากร รวม ๓ แห่ง เพื่อไม่ให้น้ำในคลองที่ตัดผ่านซึ่งอาจกร่อยได้ในบางเวลา เข้ามาปะปนกับน้ำจืดในคลองประปา และเพื่อให้เรือผ่านไปมาได้ตามเดิม ส่วนคลองบ้านใหม่ซึ่งมีขนาดเล็กและไม่มีความสำคัญในการใช้เรือ ได้สร้างท่อคลองบ้านใหม่ลอดคลองประปา

๘. ขุดคลองจากคลองบางซื่อ ตั้งแต่สะพานรถไฟมาเชื่อมคลองเปรมประชากร เพื่อให้ประชาชนที่อยู่ในคลองตอนในสะพานรถไฟเข้าไป ใช้เรือมาออกคลองเปรมประชากร แล้วออกคลองบางซื่อได้ตามเดิม ส่วนคลองบางซื่อตรงที่ตัดผ่านคลองประปาได้สร้างทำนบดินปิดเพื่อประหยัดเงินค่าสร้างท่อไซฟอนอีกแห่งหนึ่ง

๙. สร้างประตูระบายปลายคลองประปาเพื่อระบายน้ำลงคลองสามเสน ไม่ให้น้ำขังนิ่งอยู่ในคลองประปานานจนอาจเกิดน้ำเสียขึ้นได้

๑๐. ขุดลอกคลองสามเสนตอนที่ตื้นเขิน เพื่อรับน้ำที่ระบายจากคลองประปาไปลงแม่น้ำเจ้าพระยาได้สะดวก

งานก่อสร้างได้เริ่มใน พ.ศ. ๒๔๕๒ แล้วเสร็จส่งมอบให้กรมสุขาภิบาลเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๕๖ สิ้นเงินค่าใช้จ่าย ๙๙๕,๐๐๐ บาท

หลังจากสงครามโลกครั้งที่สอง ประชาชนในกรุงเทพฯ และบริเวณชานเมืองได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การอุตสาหกรรมก็เพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ นอกจากจะเป็นเหตุให้ความต้องการน้ำใช้เพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณด้วยแล้ว ในขณะเดียวกันน้ำเสียก็มากขึ้น น้ำในคลองที่เคยอาศัยใช้ได้บ้างส่วนมากก็ใช้ไม่ได้ ฉะนั้น ปัญหาเรื่องการหาน้ำดิบมาเพิ่มให้การประปากรุงเทพฯ จึงเป็นปัญหาที่สำคัญเรื่องหนึ่ง

การที่จะให้มีน้ำส่งเข้าคลองประปาเพียงพอกับความต้องการของการประปากรุงเทพฯ ในระยะยาว ซึ่งต้องใช้ถึงวันละประมาณ ๑ ล้านลูกบาศก์เมตรนั้นมีทางทำได้ ๓ วิธีคือ

๑. ขุดลอกคลองบางหลวงเชียงราก ซึ่งใช้เป็นแหล่งเก็บน้ำให้มีระดับก้นคลองต่ำกว่าระดับน้ำลงในแม่น้ำเจ้าพระยา

๒. ติดตั้งเครื่องสูบน้ำที่ประตูปากคลองรับน้ำที่สำแล และขุดลอกคลองตามระดับที่เหมาะสม

๓. ขุดทะเลสาปขนาดเก็บน้ำได้ ๔ ล้านลูกบาศก์เมตร ที่ตำบลบ้านกลางและสวนพริกไทยอำเภอเมืองปทุมธานี และติดตั้งเครื่องสูบน้ำเพื่อสูบเข้าทะเลสาป

ในชั้นเดิม กรมโยธาเทศบาลได้เลือกวิธีที่ ๓ เพราะเกรงว่าในฤดูแล้ง ถ้าทำตามวิธีที่ ๑ และ ๒ อาจมีน้ำเค็มไหลเข้าแหล่งเก็บน้ำได้ ด้วยในระยะนั้นน้ำเค็มไหลเข้ามาในแม่น้ำเจ้าพระยาไกลขึ้นทุกที เนื่องจากป่าไม้ต้นน้ำลำธารได้เปลี่ยนสภาพไป น้ำที่ไหลมาในฤดูแล้งมีน้อยลงและการใช้น้ำในการเพาะปลูกทางต้นน้ำในฤดูแล้งเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ ทำให้มีน้ำไหลมาผลักดันน้ำเค็มน้อยลงไปด้วย

แต่โดยที่ขณะนั้นกรมชลประทานกำลังดำเนินการก่อสร้างเขื่อนภูมิพลอยู่ เขื่อนแห่งนี้เมื่อเสร็จแล้วจะมีน้ำส่งผ่านเขื่อนเจ้าพระยาลงมาในฤดูแล้งได้มากกว่าที่เคยเป็นอยู่กว่า ๒ เท่าตัว ปัญหาเรื่องที่น้ำเค็มจะขึ้นไปถึงคลองสำแลจะไม่เกิดขึ้น

ด้วยเหตุนี้ คณะรัฐมนตรีจึงได้มอบหมายให้กรมโยธาเทศบาลและกรมชลประทานร่วมกันพิจารณาทำโครงการติดตั้งเครื่องสูบน้ำ ปรับปรุงแหล่งเก็บน้ำ ฯลฯ เพื่อให้มีน้ำดิบพอใช้ตามความต้องการของการประปาขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗

โครงการที่ได้รับอนุมัติ และให้กรมชลประธานดำเนินการเพื่อจัดหาน้ำดิบให้การประปาวันละ ๑ ล้านลูกบาศก์เมตรนั้น มีแผนงาน ดังนี้

๑. ติดตั้งเครื่องสูบน้ำขนาด ๓ ลูกบาศก์เมตรวินาที ที่ประตูปากคลองรับน้ำที่สำแล ๓ เครื่อง โดยใช้สูบเพียง ๒ เครื่อง สูบวันละ ๑๙ ชั่วโมง ส่วนอีกเครื่องหนึ่งเป็นเครื่องสำรอง

๒. ส่งน้ำจากประตูปากคลองรับน้ำเข้าไปเก็บในแหล่งเก็บน้ำ ซึ่งจะต้องปรับปรุงขึ้นใหม่ เพราะของเดิมตื้นเขินขึ้นมาก

๓. ส่งน้ำจากคลองระพีพัฒน์แยกตก ซึ่งได้รับจากเขื่อนเจ้าพระยามาช่วยในกรณีที่สูบน้ำไม่ได้ด้วยเหตุใดก็ตาม โดยสร้างท่อลอดคลอง ๑ รับน้ำจากคลองระพีพัฒน์แยกตกที่พระอินทรราชา แล้วส่งมาทางคลองเชียงรากน้อยมาลงคลองเปรมประชากร เพื่อส่งลงแหล่งเก็บน้ำทางคลองบางหลวง - บางสิงห์ และคลองบางหลวง - หัวบ่ำ โดยต้องขุดลอกคลอง และซ่อมแซมอาคารตามคลองทั้ง ๓ แห่ง

๔. การใช้คลองเปรมประชากรเป็นคลองรับน้ำจากคลองระพีพัฒน์แยกตกนั้น หากมีความจำเป็นยังสามารถรับน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาในเวลาที่มีระดับสูงพอ เข้าทางประตูปากคลองเปรมประชากรที่บางปะอิน ประตูระบายคลองเชียงรากน้อย คลองเชียงรากใหญ่ และคลองเปรมประชากรที่เหนือคลองรังสิต รวม ๔ แห่ง เข้ามาเพิ่มเป็นการเผื่อไว้ในกรณีฉุกเฉินได้อีกทางหนึ่ง

แผนทั้ง ๔ นี้วางขึ้นเพื่อประกอบกันเป็นส่วนปลอดภัย เพราะแต่ละแผนอาจมีเวลาที่ไม่สามารถจะดำเนินการได้เต็มที่ตามที่กำหนดไว้ และเผื่อไว้สำหรับความวิปริตของธรรมชาติซึ่งอาจจะทำให้เกิดขาดแคลนน้ำได้ ก็จะได้มีน้ำใช้ได้เพียงพอ

นอกจากนี้ ในระหว่างการก่อสร้าง ในเมื่อแผนที่ ๑ ยังจัดทำไม่เสร็จ และแผนที่ ๒ซึ่งต้องปิดคลองรับน้ำ เพื่อสร้างโรงสูบน้ำ ซ่อมและขยายอาคารปากคลอง เป็นเวลาที่คลองรับน้ำรับเข้าแหล่งเก็บน้ำไม่ได้ ก็ต้องใช้แผนที่ ๓ คือ ส่งจากคลองระพีพัฒน์แยกตกมาให้ ซึ่งต้องส่งมาให้เป็นเวลาถึง ๒ ปี ในระหว่างทำงานแผนที่ ๑ และ ๒

การดำเนินงานได้เริ่มในเดือนตุลาคม ๒๕๐๘ โดยในระยะแรกได้ขุดลอกแหล่งเก็บน้ำ ขุดลอกคลองเปรมประชากร คลองบางหลวง บางสิงห์ และคลองบางหลวง หัวบ่ำ สร้างท่อ

ลอดคลอง ๑ ซึ่งในระยะนี้ได้รับน้ำเข้าแหล่งน้ำ จากแม่น้ำเจ้าพระยาทางคลองรับน้ำ และทางคลองเปรมประชากรมาเพิ่มอีกทางหนึ่ง

เมื่องานระยะแรกเสร็จรับน้ำจากคลองระพีพัฒน์แยกตกลงแหล่งเก็บน้ำได้ จึงเริ่มปิดทำนบปากคลองรับน้ำเพื่อสร้างโรงสูบน้ำ ซ่อมและขยายประตูปากคลองรับน้ำ ซ่อมเสริมคันคลอง ซ่อมแซมอาคารตามคลองต่าง ๆ จนเสร็จเรียบร้อยในเดือนสิงหาคม ๒๕๑๒ สิ้นค่าใช้จ่ายรวม ๒๐ ล้านบาท เป็นผลให้การประปากรุงเทพ ฯ ซึ่งได้ขยายกิจการเป็นการประปานครหลวง มีน้ำดิบเพียงพอตามความต้องการตลอดมา

คุณกลิ่น นคราวงศ์ ได้ปฏิบัติงานในการประปานครหลวงตั้งแต่เมื่อยังเป็นการประปากรุงเทพ ฯ มาจนได้ดำรงตำแหน่งรองผู้ว่าการ ได้ร่วมดำเนินงานและบริหารงานส่งน้ำเพื่อความผาสุกของประชาชน จึงนับว่าเป็นผู้ที่ได้บำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวมด้วยผู้หนึ่ง

ม.ล. ปีลันธน์ มาลากุล

อาลัยกลิ่น

กลิ่น นคราวงศ์ เป็นนิสิตเก่าคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย กลิ่นเข้าศึกษาอยู่ในชั้นปีที่ ๑ ขณะที่ผมกำลังศึกษาอยู่ชั้นปีสุดท้ายในคณะอักษรศาสตร์ ในระยะนั้นเราแทบไม่ได้มีการติดต่อหรือรู้จักกันดีพอ แต่ในระยะหลัง ๆ ที่ผมได้สำเร็จการศึกษาไปแล้วได้ป้วนเปี้ยนอยู่ในวงการกีฬาของมหาวิทยาลัยอยู่มาก จึงได้รู้จักกลิ่นดีขึ้น และดีขึ้นเรื่อย ๆ จนเป็นที่สนิทสนมกันมาก ขนาดที่พอจะนำภาษาไทยสมัยพ่อขุนรามคำแหงมาใช้กันได้

กลิ่นเป็นคนเปิดเผยและพูดตรงไปตรงมาไม่อ้อมค้อม คิดอย่างไรก็พูดอย่างนั้น ใจคอกว้างขวางและเอื้ออารีต่อเพื่อนฝูงทุกคน เป็นผู้มีกตัญญูกตเวทีและเคารพนับถือยกย่องครูบาอาจารย์ กลิ่นรักจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย สถานศึกษาของตนมากเป็นพิเศษ หากเรียกร้องให้กลิ่นร่วมมือทำสิ่งใดเพื่อจุฬา ฯ แล้ว กลิ่นไม่เคยปฏิเสธเลย กลิ่นจึงเป็นที่รักใคร่ของเพื่อนฝูงและผู้รู้จักมักคุ้นทุกคน ผมได้ร่วมงานกับกลิ่นเป็นครั้งสุดท้ายเมื่อร่วมกันจัดงานวันศิษย์รำลึกให้แก่อาจารย์สุกิจ นิมมานเหมินท์ ในเดือนพฤศจิกายนปีที่แล้ว กลิ่นได้ให้ความสนับสนุนและเป็นกำลังสำคัญคนหนึ่งในพวกเรา เป็นผลให้งานได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยความเรียบร้อยเป็นอย่างดี

การจากไปของกลิ่นในวัยอันยังไม่สมควรเช่นนี้ จึงเป็นที่อาลัยของครอบครัวและโดยเฉพาะเพื่อนฝูงที่สนิทชิดชอบ ตลอดจนเพื่อนร่วมงานของกลิ่นเป็นอย่างยิ่ง ฉะนั้นการที่เพื่อน ๆ จะร่วมกันสละเงินคนละเล็กคนละน้อยเพื่อสร้างอนุสรณ์ให้แก่กลิ่น โดยตั้งทุนการศึกษาขึ้นในจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ในนาม "ทุนการศึกษากลิ่น นคราวงศ์" เพื่อช่วยเหลือนิสิตที่ขาดแคลนนั้น จึงเป็นความคิดที่น่าอนุโมทนายิ่ง.

จิตรสาร ชุมสาย

สายการบิน เค. แอล. เอ็ม.

ถนนพัฒน์พงศ์ พระนคร

คำอาลัย

กราบพี่กลิ่นที่เคารพรัก

ทันทีได้รับโทรเลขแจ้งข่าวการจากไปของพี่ น้องเหมือนจะหมดความรู้สึก มือสั่น ใจสั่น พูดไม่ออก เพราะไม่นึกเลยว่าจะได้รับข่าวร้ายที่ไม่น่าเชื่ออย่างนี้ เหมือนขาดสิ่งสำคัญในชีวิตของน้องไปอย่างหนึ่ง หมดแล้วร่มโพธิ์ใหญ่ซึ่งหวังจะเป็นที่พักพิงของน้อง ๆ ยามเดือดร้อน ไม่เคยคิดเลยว่า พี่กลิ่นจะต้องพลัดพรากจากน้อง ๆ ไปเร็วเช่นนี้ พี่กลิ่นเป็นที่รักและเคารพของน้อง ๆ ทุกคน และพี่กลิ่นก็รักน้องทุกคนด้วยเช่นกัน ใครเดือดร้อนก็จะให้ความช่วยเหลือทั้งกำลังใจและกำลังกาย หากน้อง ๆ นัดกันไปเยี่ยมและรับประทานอาหารเย็นร่วมกัน พี่กลิ่นจะดีใจและสบายใจมาก จะเห็นได้ว่าพี่กลิ่นจะรับประทานอาหารด้วยความเอร็ดอร่อย พร้อมกับจะเล่าเรื่องตลกขำขันของเพื่อน ๆ ในอดีตอย่างสนุกสนาน พี่กลิ่นจะหัวเราะชอบอกชอบใจ น้อง ๆ ก็รับฟังอย่างสนุกตามไปด้วย เพราะพี่กลิ่นเป็นคนมีอารมณ์ขัน พี่กลิ่นจึงเป็น "เพื่อนที่รัก" ของเพื่อน ๆ เป็น "พี่ที่เคารพรัก" ของน้อง ๆ และเป็น "สามีที่ดี" ของครอบครัว การจากไปของพี่กลิ่นทำให้น้อง ๆ ต้องขาดผู้นำที่เข้มแข็ง เพราะทุกคนให้ความเคารพรักและนับถือดุจคุณพ่อคนหนึ่งหลังจากที่พวกเราขาดคุณพ่อ ขอให้พี่กลิ่นรับทราบไว้ด้วยว่า น้องทั้งสองและลูกยังระลึกอาลัยถึงพี่อยู่ตลอดเวลา และเป็นครั้งแรกที่เรา พี่—น้อง เริ่มพลัดพรากจากกัน

น้องขอตั้งจิตอธิษฐาน ขออานิสงส์แห่งความกตัญญูกตเวทีที่พี่มีต่อคุณพ่อ—คุณแม่ ขอกุศลผลบุญที่พี่ประกอบมาแต่กรรมดี จงเป็นผลบันดาลให้ดวงวิญญาณของพี่ไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วย หากชาติหน้ามีจริง ขอให้น้องได้เป็นน้องของพี่อีกตลอดไป.

จากน้องสุดท้อง

จินดารัตน์ กุลพัทธ ณ พัทลุง และลูก

การประปาหาดใหญ่

๑๘ ต.ค. ๒๕๑๔

รำลึกถึงเพื่อนรัก

กลิ่นกับผมเป็นเพื่อนรักกันมาตั้งแต่อยู่จุฬา ฯ เราออกมาทำงานครั้งแรกที่เทศบาลนครกรุงเทพ ด้วยกันได้เพียง ๑ ปี พอเกิดสงครามเอเชียบูรพาขึ้น เราก็หิ้วกระเป๋าไปเริ่มงานเหมืองแร่ของบริษัทแร่และยางไทย จำกัด ทางด้านอำเภอตะกั่วป่า ได้อยู่เหมืองใกล้ ๆ กัน จนกระทั่งสงครามสงบ ทางบริษัท ฯ เลิกกิจการ เราก็กลับมาทำงานห้างกรุงเทพ ฯ และได้มีโอกาสติดต่อใกล้ชิดกันตลอดมา

ถึงจะได้ทราบดีอยู่แล้วว่า ระยะหลัง ๆ นี้สุขภาพของกลิ่นไม่ค่อยดีนัก แต่ก็ไม่เคยคาดคิดมาก่อนว่าจะให้เกิดมีอันเป็นทำให้ต้องจากไปอย่างกะทันหัน โดยไม่มีการเจ็บป่วยล่วงหน้าเช่นนี้เลย ความรู้สึกเมื่อได้ข่าวทางโทรศัพท์ว่า "คุณกลิ่นเสีย ๆ แล้ว" แทบจะบอกไม่ถูก ทั้งตกใจ เสียใจ และแปลกใจเกือบจะไม่เชื่อหูตัวเอง เพราะพึ่งได้พบปะคุยกันสนุกสนานครั้งสุดท้ายมาได้ไม่กี่วัน ยิ่งได้พร้อมหน้าเพื่อน ๆ ในตอนรดน้ำด้วยแล้วก็ยิ่งใจหาย เพราะแทนที่จะมีกลิ่นเพื่อนเราได้ร่วมกลุ่มสนุกสนานเหมือนทุกครั้งที่ได้พบกัน บรรยากาศกลับเต็มไปด้วยความเศร้าสลดที่พวกเราจะได้เห็นหน้าเพื่อนรักครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้าย จริงอยู่เราเคยจากกันหลายครั้ง แต่ก็ยังได้กลับมาพบกันอีก แต่การจากไปครั้งนี้ เป็นการจากไปชั่วนิรันดร โอกาสที่จะได้พบปะกันก็จะไม่มีอีกแล้ว และเชื่อว่ากลิ่นเองขณะนี้ก็คงจะมีญาณพิเศษที่จะล่วงรู้ได้ดีว่าเพื่อน ๆ ทุกคนมีความเสียใจอย่างยิ่งเพียงใด

กลิ่นเป็นคนดี เข้ากลุ่มไหนกลุ่มนั้นก็สนุก รักเพื่อน เพื่อนก็รัก นายก็รัก ลูกน้องก็รักและเป็นผู้ที่มีโชคดีที่ได้ทำงานทางด้านที่สามารถจะให้บริการช่วยเหลือเพื่อน ๆ ได้มากกว่าผู้อื่นเพราะใครๆ ก็มักจะมีปัญหาเรื่องน้ำประปา ต้องวิ่งมาให้กลิ่นได้ช่วยเหลือจัดการให้เป็นอย่างดีด้วยกันทั้งนั้น ได้พบกับเพื่อน ๆ มากจนกระทั่งเวลาพวกเราใครอยากจะทราบข่าวคราวเกี่ยวกับเพื่อนคนไหน ก็มักจะติดต่อถามเอาได้จากกลิ่นเสมอ ซึ่งผลของการประกอบกรรมดีทั้งหลายทั้งปวงของกลิ่น ก็ได้มีผลตอบสนองให้ตัวเองไปบ้างแล้ว โดยการที่ได้จากไปด้วยอาการอันสงบ ปราศจาก

ความรู้สึกเจ็บป่วยให้ต้องเกิดความทุกข์ทางกายทางใจ สมดังความประสงค์ดังที่ได้เคยปรารภกับพวกเราไว้ทุกอย่าง

ในวาระที่จะมีการไว้อาลัยกันเป็นครั้งสุดท้ายนี้ ผมขอตั้งจิตอธิษฐาน ขอให้ดวงวิญญาณของกลิ่นเพื่อนรัก จงไปสู่สุคติภูมิอันเป็นที่พักผ่อน ซึ่งมีแต่ความสุข สงบ ร่มเย็น เป็นนิจกาลตลอดไป.

วิเชียร โมกขะเวส

๒๙ กันยายน ๒๕๑๔

ไว้อาลัย คุณกลิ่น นคราวงศ์

ข้าพเจ้ารู้จักชอบพอกับกลิ่น นคราวงศ์ ตั้งแต่เป็นนิสิตคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย และสำเร็จปริญญาออกมาทำงานที่เทศบาลนครกรุงเทพ เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๘๔ พร้อมกัน ทำงานในแผนกแบบแผนและควบคุมอาคาร กองการโยธา ซึ่งมีคุณกาญจนะ เฮงสุวนิช เป็นหัวหน้าแผนก และคุณหลวงบุรกรรมโกวิทเป็นนายช่างหัวหน้ากองการโยธา และต่อมาวิถีทางของชีวิตก็ได้นำให้ต้องแยกย้ายไปประกอบอาชีพที่อื่น สุดท้ายกลิ่นเพื่อนรักก็ได้เลื่อนตำแหน่งการงานสูงขึ้นไปจนเป็นรองผู้ว่าการประปานครหลวง ข้าพเจ้าก็ยังคงมีโอกาสใกล้ชิดสนิทสนมกันอยู่เสมอมา ในระยะเวลามากกว่า ๓๐ ปีที่ข้าพเจ้าได้รู้จักคุ้นเคยกันมา ข้าพเจ้ารู้สึกว่ากลิ่นเป็นผู้ที่ "เสมอต้นเสมอปลาย" ตลอดมาไม่มีเปลี่ยนแปลง เป็นที่น่าสรรเสริญยิ่ง

ในบรรดาเพื่อนฝูงทั้งหลายเป็นที่ยอมรับกันว่า กลิ่นเป็นคนรักเพื่อนฝูง มีน้ำใจเอื้อเฟื้อที่มั่นคงตลอดมา ใครมีปัญหาหรือเรื่องเดือดร้อนกลิ่นจะเข้าช่วยเหลืออย่างเต็มใจ งานสังคมใดของบรรดาวิศวกรจากจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ถ้าขาดกลิ่นไปคนหนึ่ง ทุกคนจะรู้สึกว่าขาดสิ่งหนึ่งที่สำคัญยิ่งไปทีเดียว

สำหรับข้าพเจ้าเองนั้น รู้สึกเหมือนว่ากลิ่นเป็นญาติคนหนึ่ง ญาติที่เห็นอกเห็นใจกันอย่างยิ่ง เมื่อกลิ่นต้องจากไปอย่างไม่มีวันกลับเช่นนี้ จึงรู้สึกอาลัยยิ่งนัก และเป็นการจากไปอย่างกะทันหันโดยคาดไม่ถึง ยิ่งรู้สึกใจหายมาก

กลิ่นเพื่อนรักจากไปแล้ว ยังคงเหลือแต่คุณงามความดีที่ข้าพเจ้ารำลึกถึงอยู่เสมอ ขอให้คุณพระศรีรัตนตรัย และกุศลกรรมที่เพื่อนได้บำเพ็ญไว้ จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของเพื่อนที่รักยิ่งจงไปสู่สุคติในสัมปรายภพ เทอญ.

อุดม ศรีเสาวชาติ
รองปลัดเทศบาลนครกรุงเทพฝ่ายช่าง
๑ ตุลาคม ๒๕๑๔

แด่พี่กลิ่น

ข้าพเจ้าเรียกพี่กลิ่นติดปากมานานแล้ว เพราะนอกจากพี่กลิ่นเป็นวิศว ฯ รุ่นพี่แล้ว ข้าพเจ้าเองยังรักและนับถือพี่กลิ่นเหมือนพี่จริง ๆ ข้าพเจ้าทราบข่าวพี่กลิ่นถึงแก่กรรมจาก พล.ร.ต. บุรินทร์ พงศ์สุพัฒน์ วิศว ฯ รุ่นพี่เหมือนกัน ตอนแรกไม่อยากจะเชื่อว่าพี่กลิ่นตายไปจริง ๆ เพราะจำได้ว่ายังเห็นกันอยู่ไม่กี่วันมานี้ และไม่เคยทราบข่าวว่า พี่กลิ่นได้ล้มป่วยหรือเจ็บไข้ไม่สบายอย่างไรมาก่อน เมื่อพี่กลิ่นจากไปอย่างกระทันหันเช่นนี้จึงรู้สึกเศร้าสลดใจเป็นอย่างยิ่ง

พี่กลิ่นเป็นผู้ที่มีนิสัยเยือกเย็น รักพวกพ้อง มีจิตใจดี เมตตากรุณา ช่วยเหลือเพื่อนฝูงอยู่เป็นนิจ พวกเราใครมีเรื่องเดือดร้อนไม่มีน้ำประปาใช้ พี่กลิ่นเป็นต้องกุลีกุจอจัดการให้ กระทั่งจัดรถน้ำไปส่งให้ แม้นอกเวลาราชการ

บังเอิญลูกสาวพี่กลิ่นและลูกสาวข้าพเจ้าก็เป็นเพื่อนรักกันอีก จึงสนิทสนมกันหลายต่อ พี่กลิ่นจึงเป็นเสมือนทั้งเพื่อนและพี่ การจากไปของพี่กลิ่นทั้ง ๆ ที่ยังอยู่ในวัยที่ควรจะทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติได้อีกมากเช่นนี้ จึงเป็นที่น่าเสียดายยิ่งนัก

การจากไปของพี่กลิ่น นับเป็นการสูญเสียอย่างยิ่งใหญ่ต่อครอบครัวพี่กลิ่นเอง และญาติพี่น้องตลอดจนเพื่อนฝูง ด้วยกุศลผลบุญของพี่กลิ่น ที่ได้ประกอบกรรมดีมาโดยตลอดในภพนี้ จงเป็นผลตอบสนองให้ดวงวิญญาณของพี่กลิ่น จงประสพความสุขในสัมปรายภพตลอดไป

นาวาอากาศโท หินกร พันธุ์กระวี

๒๑ ก.ย. ๑๔

อาลัยพี่กลิ่น

ก่อนพี่กลิ่นจะจากพวกเราไปอย่างไม่มีวันกลับ เพียง ๒–๓ วัน ผมได้โทรศัพท์คุยกับพี่กลิ่น รู้สึกว่า เสียงพี่กลิ่นเบาและพร่าไปจากปกติธรรมดาจนผิดสังเกต

จึงได้เรียนถามถึงสุขภาพ เพราะพี่กลิ่นเพิ่งไปดูงานที่ประเทศญี่ปุ่นกลับมา ก็บอกว่าเป็นหวัดเล็กน้อย ใครเลยจะนึกว่า หลังจากนั้น ๒-๓ วัน พี่กลิ่นก็จากพวกเราไปเสียแล้ว ไปโดยไม่มีวันกลับมาให้เห็นหน้า เห็นรอยยิ้ม ได้ยินเสียงอันเสมอต้นเสมอปลายต่อคนทุกคนที่มาติดต่อการงานทั้งในหน้าที่และส่วนตัว

โดยเฉพาะรุ่นพี่รุ่นเพื่อนและรุ่นน้อง พี่กลิ่นคล้ายยังนึกถึงวันเวลาอันยาวนาน ที่อยู่ในรั้วสีชมภูอยู่เสมอ พี่กลิ่นเป็นตัวอย่างของผู้ที่ถือ ระบบ "โซตัส" มาอย่างเหมาะสมอยู่ตลอดเวลา

ด้วยเหตุนี้ ไม่ว่าจะมีสารทุกข์สุกดิบอย่างไร ปรึกษา หารือ พี่กลิ่นได้เสมอ นับแต่นี้ไปเราจะเรียกหาพี่กลิ่นได้ที่ไหนอีกเล่า ?

พี่กลิ่นทำงานในตำแหน่งรองผู้ว่าการประปานครหลวง เป็นงานเกี่ยวกับ "น้ำ" ดังนั้นน้ำใจของพี่กลิ่น จึงกล่าวได้ว่า มิได้ต่างไปจากน้ำที่ใส สะอาด บริสุทธิ์ คอยชโลมใจ เพื่อนฝูงสมัครพรรคพวก และผู้ทำงานร่วม ให้เย็นฉ่ำอยู่เสมอ—นี่แหละ คือธรรมชาติธาตุแท้ของพี่กลิ่น ที่พวกเราไม่มีวันลืมได้เลย

ชั่วชีวิต พี่กลิ่นกระทำแต่คุณงามความดี ให้แก่ชาติและสังคมมาตลอดเวลา

ถึงพี่กลิ่นจะจากพรรคพวกและแผ่นดินที่รักไปเร็วกว่าปกติวิสัยสักหน่อย แต่แผ่นดินไทยผืนนี้ก็รับรู้ผลงานอันบริสุทธิ์ใจของพี่กลิ่น และจะเป็นตัวอย่างอันดีงาม ฝากไว้แก่เยาวชนรุ่นหลัง จะพึงปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อมวลสังคมชีวิต และแผ่นดินไทยอันเป็นสุดที่รัก และหวงแหนยิ่งของเราด้วยความบริสุทธิ์ใจต่อไปด้วย

พี่กลิ่นเป็นผู้ที่ยึดมั่นอยู่ใน "พรหมวิหาร ๔" คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ถือคติ "ดีใน" สำคัญกว่า "ดีนอก" อยู่ตลอดเวลา มั่นคงในหลัก สันติสุข สังคมธรรม และ สังคมชีวิตเป็นใหญ่ อยากเห็นประเทศชาติไทยเราเจริญพัฒนาก้าวหน้า ทั้งทางวัตถุ และจิตใจอยู่เสมอ

พี่กลิ่นกลับจากไปดูงานต่างประเทศทีไร ก็เล่าให้ฟังถึงสิ่งที่ได้ไปพบไปเห็นมา และนำสิ่งที่เห็นว่า ชั่วบ้าง ดีบ้าง มาเปรียบเทียบให้ฟัง บอกกับผมว่า จะทำเป็นรายงานเสนอแนะรัฐบาลต่อไป

ฉะนั้น หากจะนำดอกสร้อยสักบทหนึ่ง มาลงไว้ในหนังสือนี้ เพื่อแสดงน้ำใสใจคอของพี่กลิ่นก็คงไม่เก่าเกินไปนัก —

ดวงเอ๋ย ดวงแก้ว ช่างเลิศแล้วรัตนไตรแผ่ไพศาล
วิเชียรโชติโรจน์ระยับจับจักรวาล งามตระการบริสุทธิ์พุทธคุณ
ธรรมคุณสังฆคุณ บุญญฤทธิ์ รังสฤษดิ์ "สังคมธรรม" ล้ำเลิศหนุน
"สังคมชีวิต—สันติสุข" เพราะธรรมจุน รักษาดุลยธรรมเทอดเถิดเราเอย ฯ

ขอพี่กลิ่นที่เคารพรัก จงประสพสุขสงบในสภาวะของธรรมชาติวิสัย เกิด—แก่—เจ็บ—ตาย ตราบฟ้าดินสลายเทอญ.

บูรณะ วงศ์ประดิษฐ์
ที่ปรึกษา และ ผู้จัดการฝ่ายวางแผนโครงการ
บริษัท เอบารา—อินพีลโก และ เอบาราแมนูแฟคเจอริง จำกัด

คำไว้อาลัย

คุณกลิ่น นคราวงศ์ เป็นเพื่อนรุ่นเดียวกับข้าพเจ้า เราทั้งสองได้เข้าเรียนในคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ในรุ่นเดียวกันเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ในระหว่างการศึกษาในคณะวิศวกรรมศาสตร์ เราทั้งสองถูกจัดเข้าอยู่ในกลุ่มเดียวกัน ฉะนั้นในเวลาเข้าทำการทดลองในห้องทดลอง หรือการฝึกงานประเภทเป็นหมู่จึงมักจะต้องทำงานร่วมกันเสมอ ๆ เมื่อสำเร็จการศึกษาได้รับปริญญาวิศวกรรมศาสตร์บัณฑิต จากจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยแล้ว ต่างคนต่างแยกกันไปประกอบอาชีพ ข้าพเจ้าได้เข้ารับราชการในกรมโยธาเทศบาล เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๒ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ ส่วนคุณกลิ่น เมื่อสำเร็จได้รับปริญญาวิศวกรรมศาสตร์บัณฑิตแล้วก็เข้าทำงานในเทศบาลนครกรุงเทพ ต่อมาได้ลาออกจากเทศบาลนครกรุงเทพและไปทำงานในหน้าที่ผู้จัดการเหมืองแร่ในจังหวัดภาคใต้ เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ สงบลงคุณกลิ่น ก็กลับมาทำงานในกองประปากรุงเทพและได้อยู่ในกองประปากรุงเทพตลอดมา จนกองประปากรุงเทพ กรมโยธาเทศบาล ได้เปลี่ยนเป็นการประปานครหลวง ซึ่งเป็นรัฐวิสาหกิจ อิสระแยกจากกรมโยธาเทศบาล ในระยะที่ตั้งการประปานครหลวงขึ้นใหม่ ๆ เมื่อเดือนสิงหาคม ๒๕๑๐ ข้าพเจ้าก็ยังได้มีโอกาสเข้าร่วมทำงานในการประปานครหลวงร่วมกับคุณกลิ่นตลอดมา จนถึงวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๑๒ โดยข้าพเจ้าทำหน้าที่ผู้ว่าการ การประปานครหลวง และคุณกลิ่น ทำหน้าที่รองผู้ว่าการ การประปานครหลวง ฉะนั้นความสนิทชิดเชื้อระหว่างคุณกลิ่น กับข้าพเจ้าในฐานะส่วนตัว และในฐานะหน้าที่ราชการจึงมีติดต่อกันมาเป็นเวลานานถึง ๓๖ ปี คุณกลิ่น เป็นผู้มีอารมณ์รื่นเริง, คุยสนุกสนาน, รักเพื่อนฝูง, มีน้ำใจกว้างขวาง, มีความเมตตากรุณา และมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา ในเวลาทำงานก็เป็นผู้ที่เข้มแข็งต่อการงาน มีความรู้ความสามารถในหน้าที่การงานเป็นอย่างดียิ่ง มีความมานะอดทน ขยันหมั่นเพียร ฉะนั้นจึงเป็นที่รักใคร่และไว้วางใจของผู้บังคับบัญชา เป็นที่รักใคร่ของบรรดามิตรสหาย และเป็นที่เคารพนับถือของผู้ใต้บังคับบัญชา เมื่อคุณกลิ่น มาถึงแก่กรรมโดยปัจจุบันทันด่วนด้วยโรคหัวใจวายเช่นนี้ย่อมนำความเศร้าโศก และ

ความเสียดายอาลัยรักมาสู่ครอบครัว ญาติมิตร ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา และบรรดาผู้ใกล้ชิดคุ้นเคยทั้งหลายเป็นอย่างยิ่ง

ความตายเป็นสิ่งที่ทุกคนหนีไม่พ้น แต่พวกเราก็อดที่จะอาลัยอาวรณ์มิได้ในเมื่อคุณกลิ่น มาถึงแก่กรรมในขณะที่ยังมีร่างกายอันสมบูรณ์ แข็งแรง และอายุยังไม่มากนัก คุณกลิ่นได้จากพวกเราไปแล้ว คงเหลือแต่คุณงามความดีเอาไว้เป็นอนุสรณ์ให้ผู้ที่อยู่ข้างหลังได้ระลึกถึง

ด้วยอำนาจแห่งคุณงามความดี และกุศลผลบุญที่คุณกลิ่น ได้ทำไว้ ประกอบด้วยผลบุญที่ครอบครัว ญาติมิตร และผู้ใต้บังคับบัญชาได้บำเพ็ญกุศลอุทิศให้ จงเป็นผลนำให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณกลิ่น นคราวงศ์ ไปสู่สุคติในสัมปรายภพเทอญ.

ดำรง ชลวิจารณ์
(นายดำรง ชลวิจารณ์)
อธิบดีกรมโยธาเทศบาล
๑๕ ก.ย. ๒๕๑๔

คำไว้อาลัย

ในปีแรกที่ผมเริ่มเข้าศึกษาในจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยนั้น คุณกลิ่น นคราวงศ์ กำลังศึกษาอยู่ปีที่ ๔ และดำรงตำแหน่งหัวหน้านิสิตของคณะวิศวกรรมศาสตร์ หลังจากจบการศึกษาผมได้มาทำงานร่วมกับคุณกลิ่น ฯ อีกระยะเวลาหนึ่งในบริษัทแร่และยางไทย จำกัด โดยอาวุโสผมต้องเคารพเพื่อนรุ่นพี่ผู้นี้อยู่แล้ว แต่คุณกลิ่น ฯ ยังเป็นผู้มีความปรารถนาดีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนฝูงทั่วไปอีกส่วนหนึ่งเป็นสำคัญ ทำให้ผมรักและเคารพมากขึ้น ก่อนที่คุณกลิ่น ฯ จะจากพวกเราไปประมาณ ๑๐ วัน ผมยังได้ไปร่วมรับประทานอาหารกันในการประชุมสังสรรค์พวกวิศวกรอาวุโส เพื่อนผู้พี่นี้ยังแข็งแรงไม่มีวี่แววว่าจะต้องจากพวกเราไปเลย ฉะนั้น ข่าวถึงแก่มรณกรรมอันมิคาดฝันว่าจะรวดเร็วถึงเพียงนี้ จึงทำให้ผมเสียใจและอาลัยอย่างสุดซึ้ง ช่างเป็นข่าวร้ายที่มาเร็วจนแทบไม่น่าเชื่อ สมดังพุทธวจนะที่ว่า.—

"อนิจฺจํ วตฺตสํขารา สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ"

ขอให้เพื่อนผู้พี่จงไปสู่สุคติสุขเถิด

ประดิษฐ์ รัตนาคาร

(ประดิษฐ์ รัตนาคาร)

องค์การเชื้อเพลิง

๑๔ ก.ย. ๑๔

ความเสียดายอาลัยรักมาสู่ครอบครัว ญาติมิตร ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา และบรรดาผู้ใกล้ชิดคุ้นเคยทั้งหลายเป็นอย่างยิ่ง

ความตายเป็นสิ่งที่ทุกคนหนีไม่พ้น แต่พวกเราก็อดที่จะอาลัยอาวรณ์มิได้ในเมื่อคุณกลิ่น มาถึงแก่กรรมในขณะที่ยังมีร่างกายอันสมบูรณ์ แข็งแรง และอายุยังไม่มากนัก คุณกลิ่นได้จากพวกเราไปแล้ว คงเหลือแต่คุณงามความดีเอาไว้เป็นอนุสรณ์ให้ผู้ที่อยู่ข้างหลังได้ระลึกถึง

ด้วยอำนาจแห่งคุณงามความดี และกุศลผลบุญที่คุณกลิ่น ได้ทำไว้ ประกอบด้วยผลบุญที่ครอบครัว ญาติมิตร และผู้ใต้บังคับบัญชาได้บำเพ็ญกุศลอุทิศให้ จงเป็นผลนำให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณกลิ่น นคราวงศ์ ไปสู่สุคติในสัมปรายภพเทอญ.

ดำรง ชลวิจารณ์

(นายดำรง ชลวิจารณ์)

อธิบดีกรมโยธาเทศบาล

๑๕ ก.ย. ๒๕๑๔

คำไว้อาลัย

ในปีแรกที่ผมเริ่มเข้าศึกษาในจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยนั้น คุณกลิ่น นคราวงศ์ กำลังศึกษาอยู่ปีที่ ๔ และดำรงตำแหน่งหัวหน้านิสิตของคณะวิศวกรรมศาสตร์ หลังจากจบการศึกษาผมได้มาทำงานร่วมกับคุณกลิ่น ฯ อีกระยะเวลาหนึ่งในบริษัทแร่และยางไทย จำกัด โดยอาวุโสผมต้องเคารพเพื่อนรุ่นพี่ผู้นี้อยู่แล้ว แต่คุณกลิ่น ฯ ยังเป็นผู้มีความปรารถนาดีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนฝูงทั่วไปอีกส่วนหนึ่งเป็นสำคัญ ทำให้ผมรักและเคารพมากขึ้น ก่อนที่คุณกลิ่น ฯ จะจากพวกเราไปประมาณ ๑๐ วัน ผมยังได้ไปร่วมรับประทานอาหารกันในการประชุมสังสรรค์พวกวิศวกรอาวุโส เพื่อนผู้พี่นี้ยังแข็งแรงไม่มีวี่แววว่าจะต้องจากพวกเราไปเลย ฉะนั้น ข่าวถึงแก่มรณกรรมอันมิคาดฝันว่าจะรวดเร็วถึงเพียงนี้ จึงทำให้ผมเสียใจและอาลัยอย่างสุดซึ้ง ช่างเป็นข่าวร้ายที่มาเร็วจนแทบไม่น่าเชื่อ สมดังพุทธวจนะที่ว่า.—

"อนิจฺจํ วต สงฺขารา สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ"

ขอให้เพื่อนผู้พี่จงไปสู่สุคติสุขเถิด

ประดิษฐ์ รัตนาคาร
(ประดิษฐ์ รัตนาคาร)
องค์การเชื้อเพลิง

๑๔ ก.ย. ๑๔

หนังสือเล่มนี้จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ คุณกลิ่น นคราวงศ์ วันที่ ๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

มิตรสหาย และ บริษัท ห้าง ร้าน มีจิตศรัทธา บริจาคเงินเพื่อจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ขึ้น เงินที่เหลือจากการพิมพ์หนังสือ จะได้ส่งมอบเป็นทุนการศึกษาในจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยต่อไป

สรรัตน์ สุริยา

๑๘ ตุลาคม ๒๕๑๔

ธรรมบรรยาย ภาคมาฆบูชา ครั้งที่ ๑/๒๕๑๔

เรื่อง

พระพุทธเจ้าชนิดที่อาจอยู่กับเราได้ตลอดเวลา

พุทธทาสภิกขุ

แสดงที่ สวนโมกขพลาราม ไชยา วันเสาร์ที่ ๙ ม.ค. ๑๔

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย

การบรรยายในวันนี้ เป็นการพูดกันอย่างเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน มุ่งหมายว่าจะเป็นประโยชน์แต่ในทางที่จะทำความดับทุกข์ให้แก่กันและกัน ตามแบบฉบับของพุทธบริษัท

ในตอนแรกที่สุด อยากจะพูดโดยหัวข้อว่า ทำไมจึงต้องจัดการบรรยายเช่นนี้ขึ้นที่นี่ในลักษณะอย่างนี้ การที่จัดการบรรยายขึ้นในวันนี้มีความมุ่งหมายเฉพาะ คือ มิได้มุ่งหมายสักแต่ว่าเป็นธรรมเนียมของพุทธบริษัทของวัดวาอาราม แล้วก็จะต้องจัดขึ้น และก็มิได้ทำตามคำชักชวนแนะนำขอร้องของใคร หรือมิได้ทำโดยเหตุสักว่า กลัวคนเขาจะว่าขี้เกียจกินแล้วนอนไม่มีเหตุผลอะไรทำนองนั้น แต่มีเหตุผลเฉพาะของเราเองว่า เราทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติธรรม ให้ก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไปตามลำดับ ทีนี้การประพฤติธรรมนั้นทำได้ไม่ง่ายนัก คือค่อนข้างจะยากหรือยาก ดังนั้นเราต้องพยายามอยู่เสมอ การพยายามนี้พยายามในการศึกษาก่อนแล้วก็พยายามในการปฏิบัติ จึงจะมีการปฏิบัติที่มีผล

ทีนี้จัดการบรรยายที่นี่ ท่านทั้งหลายก็พอจะสังเกตเห็นได้อยู่แล้วว่า เรามุ่งหมายเฉพาะเรื่อง หรือมุ่งหมายเฉพาะระดับ ที่จะทำความดับทุกข์ตามหลักแห่งพุทธศาสนาโดยตรง ดังนั้นจึงไม่ซ้ำใครหรือไม่ค่อยจะเหมือนใคร แล้วก็พูดกันแต่เรื่องที่มักจะง่วงนอน ทำให้ถูกหาว่าพูดแต่เรื่องที่จะทำให้ง่วงนอน นี้จะต้องขอทำความเข้าใจกันในข้อนี้ว่า ที่จำเป็นจะต้องพูดเรื่องที่

ทำให้ง่วงนอนนี้ เพราะมันเป็นเรื่องสำคัญคือเป็นตัวแท้ของพุทธศาสนา ถ้าเราไม่สนใจเรื่องนี้กัน แล้วมันก็ไม่เป็นพุทธศาสนา หรือเป็นแต่เปลือกแต่ผิว

ถ้าจะพูดให้ชัดโดยอุปมาก็คือว่า เราจะต้องพยายามศึกษาและปฏิบัติ จนกระทั่งให้พูดได้ว่าชีวิตของคนเรานี้สามารถที่จะเทียมได้ด้วยควายหรือวัว ๒ ตัว ที่ได้พูดเปรียบว่าเหมือนเทียมด้วยวัวหรือควาย ๒ ตัวนี้ ก็เพื่อให้จำง่ายลืมยาก แล้วเข้าใจง่าย คนสมัยนี้ชีวิตของเขาเทียมแต่ด้วยวัวหรือควายเพียงตัวเดียว เพราะฉะนั้นมันจึงลำบาก

ที่ว่าควายหรือวัว ๒ ตัวนี้ ควายหรือวัวตัวที่ ๑ นั้นเป็นเรื่องทำมาหากิน แล้ววัวตัวที่ ๒ คือเรื่องทางจิตใจที่จะทำให้จิตใจไม่รู้จักเป็นทุกข์ แม้เพราะการทำมาหากินนั้น จึงเรียกว่าเทียมด้วยวัว ๒ ตัว ให้มันเดินไปถูกทางและมั่นคงแน่วแน่

เดี๋ยวนี้โลกทั้งโลกกำลังลำบาก ยุ่งยากเป็นทุกข์เดือดร้อนมากขึ้น เพราะว่าโลกทั้งโลกโดยส่วนรวมแล้วเรียกว่ามันโง่ โง่อย่างเหลือประมาณ โดยเหตุที่ว่าเทียมด้วยควายเพียงตัวเดียว, เขารวม ๆ เรียกกันว่าความก้าวหน้าทางเท็คโนโลยี่คือการศึกษาค้นคว้า สามารถในการจะประดิษฐ์ทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ ให้มีความเจริญทางวัตถุ อยู่ดีกินดีจนเกิดเห็นแก่ตัวจัดและตะกละความอยู่ดีกินดีและเห็นแก่ตัวยิ่งขึ้นทุกทีมันต้องรบกัน มันมีเพียงเท่านี้ อย่างนี้เรียกว่าโลกนี้กำลังเทียมด้วยควายเพียงตัวเดียว ส่วนควายตัวที่ ๒ นั้น คือเรื่องทางศาสนาหรือทางธรรม เขาละเลยกันยิ่งขึ้นทุกที

ยิ่งพวกฝรั่งด้วยแล้ว บอกว่าพระเจ้าตายแล้ว พวกฝรั่งเขาพูดกันว่า พระเจ้าตายแล้ว ไม่ต้องสนใจเรื่องพระเจ้า สนใจแต่เรื่องวัตถุสิ่งของเนื้อ หนังก้าวหน้าทางวัตถุนี้ คือทางเทคโนโลยี่อย่างเดียว ส่วนทางจิตทางวิญญาณ เขามีกันแต่ชื่อ เพราะเมื่อก่อนมันเคยนึกเคยคิดกัน มันเลยมีชื่อเหลืออยู่เรียกว่าความสว่างไสวในทางวิญญาณ เป็นคำทางศาสนาเรียกว่า Spiritual—enlightenment คือความสว่างไสวทางวิญญาณ ซึ่งเป็นหน้าที่ของศาสนาทุกศาสนาจะต้องทำหน้าที่อันนี้

คนสมัยโบราณ สนใจเรื่องความสว่างไสวทางวิญญาณกันมากกว่าที่จะไปสนใจกันแต่เรื่องปากเรื่องท้อง โลกทุกวันนี้สนใจเรื่องปากเรื่องท้องอย่างเดียว หรือยิ่งกว่าที่จะสนใจเรื่องความสว่างไสวทางวิญญาณ แล้วก็เป็นอย่างนี้ยิ่งขึ้นทุกทีทั่วทั้งโลก นี้โลกนี้มันจึงเป็นโลกที่สนใจแต่เรื่องปากเรื่องท้อง การเบียดเบียนกันนั้น มีมูลเหตุมาจากการเห็นแก่ปากแก่ท้อง การรบรา

ฆ่าฟันกันก็เหมือนกัน มันมีมูลมาจากการที่ต่างคนต่างแย่งชิงแข่งขันที่จะรวบรวมไว้ซึ่งวัตถุ หรือกำลังที่จะให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการทางวัตถุ ไม่สนใจเรื่องศาสนา เรื่องธรรมะ เรื่องพระเจ้า มันก็เลยโลภมากขึ้น โกรธมากขึ้นหลงมากขึ้น ก็เลยได้รบกันมากขึ้น แล้วไม่มีทางที่จะทำความเข้าใจกันได้ นี้เรียกว่าทั้งโลกกำลังเป็นอย่างนี้คือ เทียมด้วยควายตัวเดียว

ทีนี้ส่วนบุคคล แม้พวกเราชาวไทย ชาวพุทธบริษัท ก็กำลังจะเป็นอย่างนั้น คือมีจำนวนมากไปตามก้นฝรั่ง หลงแต่เรื่องวัตถุ ส่วนที่จะสนใจเรื่องทางจิตใจนั้น มันเหลือน้อยลง ๆ ความเป็นอันธพาลจึงมีในประเทศเรามากขึ้น ๆ เด็กรุ่นหลังนี้น่าเป็นห่วงเพราะว่ารู้แต่เรื่องทางวัตถุตามก้นพวกฝรั่ง ละทิ้งวัฒนธรรมทางศาสนาและอะไรที่เป็นเรื่องทางจิตใจของบรรพบุรุษเสียหมด นี่คือความผิดพลาดที่ทำให้เกิดความยุ่งยากลำบากขึ้นในสังคม แม้พุทธบริษัทเราจะขอร้องให้ช่วยกันแก้ไขอย่างไร มันก็ทำไปไม่ได้ ถ้าหากว่าคนส่วนใหญ่มันเสียนิสัยไปหมดแล้ว คือเป็นทาสของวัตถุไปหมดแล้วและเป็นเวลามานานแล้ว ที่จะมาพูดกัน ๒—๓ คำ ๒—๓ วัน ให้กลับตัวให้ทำตัวเป็นคนดีอย่างนี้มันทำไม่ได้ นี่ที่ว่าโรคร้ายมันฝังลึกลงไปอย่างนี้

รวมแล้วก็คือ คนสนใจแต่เรื่องปากเรื่องท้องเรื่องทางวัตถุ ไม่สนใจเรื่องธรรมะเรื่องศาสนา เดี๋ยวนี้เราต้องการให้ปรับปรุงกันใหม่ว่า ให้ชีวิตนี้เทียมด้วยควาย ๒ ตัว คู่ ๆ กันไป ตัวหนึ่งเป็นเรื่องทางวัตถุไปตามเดิม แต่ตัวที่ ๒ เป็นเรื่องทางจิตใจ ต้องมามีอยู่เป็นคู่กันสำหรับควบคุมวัตถุ **ถ้าเราไม่มีความรู้ในทางจิตใจ หรือทางธรรม หรือทางศาสนาแล้ว การแสวงหาวัตถุนั้นเองจะเป็นความทุกข์** แม้แต่การจะมีวัตถุนั้นไว้ก็ยังเป็นความทุกข์ แม้ว่าจะกินจะบริโภควัตถุนั้น ๆ เข้าไปยังเป็นความทุกข์นั่นเอง: ขอให้ไปคิดดูในเรื่องนี้ให้ดี. ถ้าจิตใจมันประกอบไปด้วยกิเลสหรือหิวกระหายอยู่ตลอดเวลาแล้ว จะมีอะไร จะกินอะไร จะกินอะไร จะทำอะไรมันก็เป็นทุกข์ไปหมด ฉะนั้นเราต้องมีส่วนที่จะช่วยให้ทุกสิ่งที่เราจะต้องทำ ไม่ให้เป็นความทุกข์ขึ้นมา; นี่คือ **ความรู้ความเข้าใจถูกต้อง** ตามทางของศาสนา หรือที่จะเรียกว่า**ความสว่างไสวทางวิญญาณ**

นี้เรียกว่าเป็นข้อแรก ที่เราจะต้องนึกว่าเราจะช่วยกันศึกษาทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน ให้ชีวิตนี้ดำเนินไปอย่างถูกต้อง คือการที่เทียมด้วยวัวหรือควาย ๒ ตัวลากไป: ตัวหนึ่งเป็นกำลังแรง ตัวหนึ่งเป็นกำลังสติปัญญา ทางศาสนาหรือทางจิตใจ เรียกว่าถูกต้องทั้งทางกาย ถูก

ต้องทั้งทางจิตใจ และทั้งกายทั้งใจมันก็เป็นทุกข์. ทีนี้มันก็จะมีผลเขยิบออกไปถึงว่าจะเป็นการชำระสะสางสภาพความเป็นพุทธบริษัทของเราให้ถูกต้องด้วย

เดี๋ยวนี้สภาพความเป็นพุทธบริษัทของเราชักจะรวนเรอย่างที่ได้กล่าวมาแล้วว่า หันเหไปตามพวกวัตถุนิยม โดยเฉพาะที่เราเรียกรวม ๆ ว่าพวกฝรั่ง ทีนี้เราจะต้องมานึกกันใหม่มาสะสางกันดูใหม่ ว่าอะไรที่มันเปลี่ยนแปลงไป แปรปรวนไป จนความเป็นพุทธบริษัทของเราอยู่ในสภาพที่ไม่ถูกต้อง; แม้จะอยู่ในสภาพที่ถูกต้อง มันก็ไม่เต็มขนาด คือไม่สมบูรณ์ มันถูกต้องเล็ก ๆ น้อย ๆ เดี๋ยวนี้เราต้องการความถูกต้องด้วย ต้องการความสมบูรณ์เต็มขนาดด้วย เราจึงต้องมาพบกัน ฟัง คิด ถาม ปรึกษาหารือกัน อย่างว่าตอนเช้านี้เราได้ฟังอะไร แล้วตอนถัดไปเราก็จะวิพากย์วิจารณ์ว่า มันเป็นอย่างนั้นหรือไม่ การทำอย่างนี้จะช่วยสะสางสภาพความเป็นพุทธบริษัทที่ไม่ถูก ให้เปลี่ยนมาถูกและสมบูรณ์

ทีนี้ ผลต่อไปอีก ก็คือว่าจะเป็นเหมือนการเตรียมตัวไว้ต้อนรับหรือต่อสู้สถานการณ์ของโลกที่จะยิ่งเลวร้ายยิ่งขึ้นทุกที ที่พูดนี้ไม่ใช่พูดในแง่ของคนที่มุ่งร้ายหรือมองแต่ในด้านร้าย; พยายามที่จะมองในด้านดีที่สุดแล้ว ทั่วถึงแล้ว ก็ยังมองเห็นว่า โลกนี้มันจะเป็นไปในทางร้ายมากขึ้นทุกที มันเป็นระยะหรือที่กำลังเหวี่ยงไปทางนั้น กว่าจะสุดโต่งเสียก่อนมันจึงจะเหวี่ยงกลับเพราะฉะนั้นโลกเราในระยะนี้เรียกว่ากำลังจะแรงร้าย สถานการณ์จะแรงร้ายขึ้นทุกทีในโลกนี้คือคนในโลกนี้จะพูดกันไม่รู้เรื่องขึ้นทุกที แล้วก็เก่งแต่ที่จะใช้วิธีอุบายต่าง ๆ ที่จะประหัตประหารกัน ใต้ดิน บนดิน อะไรก็แล้วแต่ เมื่อเราจำเป็นที่จะต้องอยู่ในโลกนี้ ในสมัยนี้ ที่สถานการณ์อย่างนี้ เราก็ต้องมีอะไรดีบ้างเหมือนกัน ที่จะอยู่ได้หรือต่อสู้อยู่ได้ ในโลกที่เลวร้ายอันนี้ แล้วสิ่งที่ว่านั้นก็ไม่มีอะไร นอกจากหลักพระธรรม หรือตัวพระธรรม หรือตัวพระศาสนาที่แท้จริงฉะนั้นเราจึงมาปรึกษาหารือกัน

สรุปความว่า เราจะต่อสู้อยู่ในโลกได้โดยที่ไม่ต้องเป็นทุกข์ เพราะทุกอย่างมันถูกต้อง และแม้ว่าเราจะจัดโลกให้เป็นไปตามความต้องการของเราไม่ได้ คือโลกมันจะเลวร้ายสุดเหวี่ยงอย่างไร เราก็ยังไม่เป็นทุกข์ ถ้าเรารู้จักทำจิตใจตามหลักที่พระพุทธเจ้าท่านสอนไว้ คือว่าจะยิ้มอยู่ได้แม้ในกลางกองเพลิงกลางกองไฟ จนกระทั่งดับจิตดวงสุดท้าย มันก็ยังยิ้มอยู่ได้นั่นเอง เราจึงต้องเตรียมตัวกันถึงขนาดนี้ เพื่อจะอยู่ในโลกอันเลวร้ายขึ้นทุกทีอย่างนี้

ทีนี้เราจะถือเอาประโยชน์ในวงกว้าง ก็คือว่าเราจะมีชีวิตอยู่อย่างสงบสุขตลอดเวลา จนกระทั่งวาระสุดท้ายโลกจะเป็นอย่างไร สิ่งแวดล้อมเรา ในบ้านในเรือนในครอบครัวจะเป็นอย่างไร ความเจ็บไข้ได้ป่วย ความแก่ความเจ็บ ความตายจะมีมาอย่างไรเราก็ไม่มีความทุกข์; นี้เรียกว่าเป็นผลที่ปรารถนาของพุทธบริษัท ตามหลักของพุทธศาสนา

ดังนั้นเราจึงขวนขวาย เพื่อให้มีความสามารถที่จะเป็นอย่างนี้ จึงนัดมาพบปะกันอย่างนี้ แล้วจัดการบรรยายชนิดนี้ขึ้นมา; ไม่ใช่สักแต่เพียงว่า มันเป็นธรรมเนียมของพุทธบริษัทว่า ให้ฟังธรรมกันบ่อย ๆ หรือว่าใครขอร้องจึงจะทำ นี่ขอให้เข้าใจอย่างนี้ในข้อแรกว่า ทำไมจึงได้จัดการบรรยายอย่างนี้ขึ้นมา

ทีนี้ ต่อไปก็จะได้พูดโดยหัวข้อว่า ทำไมเราจึงพูดถึงเรื่องนี้เป็นเรื่องแรก? ทำไมจึงพูดเรื่อง **พระพุทธเจ้าที่จะอยู่กับเราได้ตลอดเวลา** นี้แหละเป็นเรื่องแรก ทำไมจึงพูดเรื่องนี้เป็นเรื่องแรก? คำตอบมีมากมาย และท่านทั้งหลายก็พอจะเข้าใจได้ เว้นไว้แต่จะไม่เคยคิด เพราะไม่ชอบคิด; และมักจะมีนิสัยมองข้าม ๆ ไปเสียหมด ทำไมเราจึงต้องพูดเรื่องพระ-พุทธเจ้าที่จะอยู่กับเราตลอดเวลา

ข้อแรก ขอให้ถือว่า มันเป็นเรื่องหญ้าปากคอก คือทุกคนที่เป็นพุทธบริษัทจะรับสรณาคมน์ รับศีล ตั้งร้อยครั้งพันครั้ง หรือหลายพันครั้งมาแล้วก็ได้ สำหรับบางคนจะมีการกล่าวว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ, ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ อย่างนี้แหละ ร้อยครั้งพันครั้งหลายพันครั้งมาแล้ว แต่กลัวว่ามันจะเป็นนกแก้วนกขุนทอง ไม่มีประโยชน์อะไรเพียงแต่ปากว่า หรือว่าว่าไปอย่างงมงาย เหมา ๆ เอาว่าได้ประโยชน์ ได้บุญ

ถ้าว่าผู้ใดต้องการจะให้คำว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ เป็นเรื่องจริงขึ้นมาแล้วเขาจะต้องสนใจ เรื่องพระพุทธเจ้าชนิดที่จะอยู่กับเราได้ตลอดเวลา คือว่าสามารถทำให้พระพุทธเจ้าอยู่กับเราได้ตลอดเวลาจริง ๆ คำว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ นั้นจะเป็นความจริง หรือถ้าใครจะเกิดรับสรณาคมน์โดยไม่หวังจะมีพระพุทธเจ้าชนิดนี้ แต่ปากว่าจะมีพระพุทธเจ้าชนิดนี้ คนนั้นเป็นคนบ้า (นี่ขอใช้คำหยาบคายหน่อยโสกโดกหน่อย) ว่ารับ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ โดยไม่หวังจะมีพระพุทธเจ้าชนิดนี้จริง ๆ คนนั้นเป็นคนบ้า ทีนี้ถ้าว่ารับไปแล้วไม่พยายามทำให้เป็นจริงตามนั้น

คนนั้นเป็นคนโกหก ทั้งคนบ้าและคนโกหกนี่แหละกลัวว่าจะมีมากอยู่แล้วในพุทธบริษัท คือรับสรณาคมน์แต่ปากบ้าง รับสรณาคมน์แล้วไม่พยายามทำให้จริงตามนั้นบ้าง ถ้าทำจริงและไม่ทำแต่ปาก ก็ถือว่าทำให้มีพระพุทธเจ้าอยู่กับเนื้อกับตัวตลอดเวลา: • นี่คนนี้ไม่บ้า คนนี้ไม่โกหก คนนี้เป็นพุทธบริษัทที่แท้จริง. นี้ข้อแรก มันเป็นหญ้าปากคอกอย่างนี้ เพราะฉะนั้นจึงต้องพูดกันถึงข้อที่ว่า พระพุทธเจ้าที่แท้จริงจะอยู่กับเราได้อย่างไรตลอดเวลา ให้เป็นที่เข้าใจ

ทีนี้ข้อถัดไปก็อยากจะชี้หรือแนะให้เห็นว่า คำว่า "คจฺฉามิ" ในบทว่า "พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ คจฺฉามินี้มันแปลว่า 'ถึง' ก็ได้ 'ถือ' ก็ได้ ถ้าเราปฏิญญาว่าเราถือหรือเราถึงพระพุทธเจ้า ก็ต้องหมายความว่า ถึงกันตลอดเวลาไม่ใช่ถึงแต่ปาก; คือจิตใจต้องถึงพระพุทธเจ้าอยู่ตลอดเวลาอย่างนี้มันจึงจะเรียกว่า ถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ถ้ารับให้แล้ว ๆ ไป มันก็ไม่ถึง มันถึงแต่ปากว่า คำว่า "คจฺฉามิ" นี้แปลว่าถือก็ได้เหมือนกัน "ข้าพเจ้าถือพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ" อย่างนี้ มันก็ต้องถือตลอดเวลา

คำว่า "ถือ" นี้ชัดเจนยิ่งกว่าคำว่า "ถึง" เพราะคำว่า "ถือ" มันหมายความว่ามันถืออยู่และมันก็อยู่ด้วยกันตลอดเวลา ทีนี้ถ้ารวมกันทั้งคำว่าถึงทั้งคำว่าถือแล้วมันก็ยังเป็นการมีพระพุทธเจ้านั้นตลอดเวลา คจฺฉามิ แปลว่าถึง แปลว่าถือ ทั้งสองอย่างนี้ต้องมีตลอดเวลา จึงจะเรียกว่าถึงหรือว่าถือ ฉะนั้นขอให้พยายามรู้จักพระพุทธเจ้าชนิดที่จะมีอยู่กับเราตลอดเวลา จึงจะเรียกว่าถึงหรือถือพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ

ข้อที่จะต้องนึกต่อไปอีก ก็คือข้อที่ว่า ถ้าเราปราศจากพระพุทธเจ้าชนิดนี้แล้วเราจะต้องเป็นทุกข์ไปหมดตลอดเวลาเหมือนกัน เราจะเป็นทุกข์ตลอดเวลา ถ้าเราไม่มีพระพุทธเจ้าชนิดที่ว่านี้ เราจะทำอะไรเราจะต้องเป็นทุกข์เพราะสิ่งนั้น หมายความว่าเราโง่ มีกิเลส ทำทุกอย่างเพราะอำนาจของกิเลส เราจะต้องเป็นทุกข์เพราะการทำงาน แต่ถ้ามีพระพุทธเจ้าอยู่กับเราเวลานั้น การทำงานนั้นจะไม่มีความทุกข์คือว่าจิตใจมันจะไม่เป็นทุกข์: เราจะได้อะไรมาได้เงินได้ของได้อะไรมาก็ตาม ได้เกียรติ ได้สิ่งที่เขาอยากจะได้กันนักนั้น เราจะต้องมีความทุกข์เพราะสิ่งที่เราได้นั้น ถ้าเราไม่มีพระพุทธเจ้าอยู่กับเรา ถ้าเรามีจิตใจที่มีพระพุทธเจ้าอยู่กับเรา เราได้อะไรมาก็ไม่เป็นทุกข์, นี่เราจะมีอะไรไว้มีเงินฝากไว้ในธนาคารหรือไว้ที่ไหนก็ตามใจ ถ้าจิตใจของเราไม่มีพระพุทธเจ้าอยู่ด้วยแล้ว เราจะเป็นหมาเฝ้าทรัพย์นอนไม่หลับ เพราะมีเงิน

แม้อยู่ในธนาคารนี่เรียกว่า มันมีอะไรก็เป็นทุกข์เพราะมีไม่เป็น เพราะไม่มีพระพุทธเจ้าช่วย เราจะแสวงหาอะไรต่อไปอีกมันก็มีความทุกข์เพราะเหตุนั้น แม้ที่สุดแต่เราจะกินอะไรเข้าไป มันก็จะกินด้วยกิเลสแล้วก็มีความทุกข์เพราะการกินนั้น

นี่เรียกว่า ไม่มีพระพุทธเจ้าอยู่ในใจเราตลอดเวลา จะกินอะไรเข้าไปก็จะต้องมีความทุกข์ เพราะการกินนั้น กินข้าวกินปลา กินอะไรเป็นประจำวันนี้ ยังมีความทุกข์ได้เพราะว่าจิตมันไม่ปกติ ถ้าเรามีธรรมะ จิตใจปกติกินอะไรก็กินอย่างถูกต้องทั้งทางสิ่งของ ทั้งทางจิตใจ ทั้งทางสติสัมปชัญญะ มันก็เลยไม่มีความทุกข์

ทีนี้ อยากจะพูดว่า ถ้าเราไม่มีพระพุทธเจ้าอยู่กับเนื้อกับตัวเราแล้ว แม้เราจะพักผ่อนก็จะมีความทุกข์เพราะการพักผ่อนนั่นแหละ คนเราแสวงหาการพักผ่อนไปเที่ยวเล่น ไปเที่ยวหาความสนุกสนานเพลิดเพลินก็มี พักผ่อนชนิดนั้นมันก็ไม่มีความสงบสุขเกิดขึ้นมาได้ เว้นไว้แต่จะมีความรู้สึกผิดชอบชั่วดีมีธรรมะอยู่ในใจ ไปนั่งที่ชายทะเลพักผ่อน มันก็มีความสุข; จะนอนอยู่ในห้องในบ้านก็ยังมีความสุข แต่ถ้าปราศจากพระพุทธเจ้าชนิดนี้อยู่กับเนื้อกับตัวแล้ว แม้จะนอนพักผ่อนอยู่ก็เป็นทุกข์ เพราะมันนอนคิดไปในทำนองที่เป็นเรื่องของความไม่รู้จักมีที่สิ้นสุดของความเห็นแก่ตัว ความวิตกกังวลความอะไรก็ตาม แม้นอนหลับก็ฝันร้าย เพราะฉะนั้นจึงถือว่าแม้พักผ่อนก็ยังมีความทุกข์ เพราะการพักผ่อนนั้น

นี่คือโทษของการที่ไม่รู้จักมีพระพุทธเจ้าให้อยู่กับเนื้อกับตัว แล้วก็มีความทุกข์ไปหมด ไม่ว่าจะทำอะไร จะได้อะไร จะมีอะไร จะแสวงหาอะไร จะกินอะไรกระทั่งความพักผ่อน เป็นความทุกข์ไปหมด จริงหรือไม่จริงขอให้ไปคิดดู อาตมากล้าท้าว่า นี้เป็นความจริงเท่าที่สังเกตมา และเป็นความจริงตามที่พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสไว้ นี่เรียกว่าไม่ใช่อาตมาเห็นคนเดียว หรือเข้าใจคนเดียว แม้พระพุทธเจ้าก็ได้สอนอย่างนี้ และก็ได้พยายามสังเกตศึกษาทดลองดู มันก็เป็นอย่างนี้ ฉะนั้นจึงได้เอามาบอกเล่าแก่เพื่อนเกิดแก่เจ็บตายทั้งหลายด้วยกัน ก็ขอให้สนใจที่จะมีพระพุทธเจ้าอยู่กับเนื้อกับตัวจนตลอดเวลา ก็เพราะเหตุผลอย่างนี้

ทีนี้หัวข้อถัดไปที่จะพูดก็คือ **ปัญหาที่ว่าพระพุทธเจ้าชนิดไหนที่จะสามารถอยู่กับเราได้ตลอดเวลา** ตรงนี้เราต้องวินิจฉัย หรือวิพากย์วิจารณ์กันมากหน่อย จะง่วงนอนก็ตามใจ จะตั้งปัญหาขึ้นว่าพระพุทธเจ้า คืออะไรหรือ คือใคร; ฟังดูให้ดีว่าอาตมากำลังตั้งคำ

ถามว่า พระพุทธเจ้าคืออะไร และ คือใคร; คือใครนั้นหมายความว่าเป็นบุคคลชนิดไหน ส่วนคืออะไรนั้น มันไม่ใช่บุคคล มันเป็นวัตถุหรืออะไรก็ได้, จะขยายคำถามให้กว้างออกไปว่าพระพุทธเจ้านี่เป็นคนหรือว่าเป็นเทวดา หรือเป็นผี เป็นวิญญาณหรือเป็นวัตถุอะไรเหล่านี้ ทุกอย่างเท่าที่กำลังมีกันอยู่หรือถือกันอยู่ บางคนถือพระพุทธเจ้าชนิดที่เป็นคน บางทีถือพระพุทธเจ้าชนิดที่เป็นผี เซ่นไหว้คล้ายกับเซ่นผี บางคนก็ถือพระพุทธเจ้าที่เป็นวัตถุแขวนไว้ที่คอนั้นเอง ฉะนั้นเราจึงต้องดูกันให้ละเอียดว่า พระพุทธเจ้าคืออะไร คือใคร

ถ้าพูดกันตามหลักธรรมะสำหรับศึกษาเล่าเรียนกันในหมู่นักธรรมะนี่ ก็แบ่งได้เป็นพวก ๆ คือ เมื่อพูดอย่างบุคคลาธิษฐาน คือยกเอาบุคคลขึ้นมาเป็นหลัก เราก็กล่าวได้ว่าพระพุทธเจ้านี้เป็นบุคคลคนหนึ่ง ในประวัติศาสตร์ของโลกที่มีความสำคัญอยู่ในประวัติศาสตร์ของโลก หรือว่าพระพุทธเจ้าเป็นบุคคลคนหนึ่งที่มีอยู่ในประวัติของพุทธบริษัท พระพุทธเจ้าในแง่นี้ ทุกคนรู้จัก แต่พวกฝรั่งรู้จักดีกว่าพวกเราเสียอีก ถ้าพูดกันถึงว่าพระพุทธเจ้าในแง่ของบุคคลในประวัติศาสตร์เพราะเขาค้นคว้ามาก เรื่องเกี่ยวกับประเทศอินเดีย เรื่องทุกอย่างที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าในประเทศอินเดีย ฉะนั้นไปอ่านหนังสือที่ฝรั่งเขียน จะรู้จักพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ของโลกคนหนึ่ง นี่ถ้าว่าพระพุทธเจ้าเป็นบุคคลคนหนึ่งในประวัติของพุทธบริษัทก็ไปอ่านจากหนังสือพุทธประวัติก็แล้วกัน ไม่สามารถนำเอามาบรรยายกันในที่นี้ ไม่จำเป็นด้วยเสียเวลาเปล่า ๆ

สรุปความว่าโดยบุคคลาธิษฐาน พระพุทธเจ้าเป็นบุคคลคนหนึ่งที่ได้เกิดขึ้นมาแล้วในโลก มีเหตุการณ์เกี่ยวกับท่านอย่างนั้น ๆ ๆ ๆ ตามที่นักประวัติศาสตร์เขียนไว้และว่า ได้เป็นบุคคลคนหนึ่งที่เกิดขึ้นเป็นพระศาสดาตามที่บันทึกอยู่ในตำนาน ของพุทธบริษัท ที่เรียกว่าพุทธประวัติซึ่งเราก็ศึกษาเล่าเรียน เรียนจนตายก็ไม่รู้จักพระพุทธเจ้า; นี่ขอบอกไว้อย่างนี้ก่อน จะรู้จักสักแต่ว่าบุคคลคนหนึ่งในพุทธประวัติเท่านั้น ไม่สามารถจะถึงพระพุทธเจ้าได้ โดยบุคคลาธิษฐานเรามีพระเจ้ากันแต่เพียงเท่านี้

ทีนี้ถัดไปก็คือโดยธรรมาธิษฐาน นี้ไม่พูดถึงบุคคลไม่เกี่ยวกับบุคคล แต่เกี่ยวกับบุคลิกภาพ หรือคุณสมบัติหรือคุณลักษณะอะไรของบุคคล ที่ต้องพูดอย่างธรรมาธิษฐาน ก็เพื่อว่าจะได้รู้จักถูกต้องแท้จริงยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพราะว่าถ้าเอาบุคคล เอาเนื้อหนังเป็นเกณฑ์ พระพุทธ-

เจ้าก็ไม่ค่อยต่างอะไรกับเรา พระพุทธเจ้ามีเนื้อหนัง ร่างกาย กระดูก มีดินน้ำลมไฟมีอะไรเหมือนกับคนทั่ว ๆ ไป แล้วก็มีรูปร่างเหมือนคนทั่วไปจนคนไม่รู้จักพระพุทธเจ้า ในประเทศอินเดียในสมัยพระพุทธเจ้ายังอยู่ มีคนด่าพระพุทธเจ้าและไม่รู้จักเป็นส่วนมาก เพราะท่านมีรูปร่างเหมือนกับคนทั่วไป; และมีว่าแม้นั่งกันอยู่เป็นกลุ่มใหญ่พระพุทธเจ้านั่งอยู่ตรงกลาง ก็ยังมีเรื่องราวบันทึกไว้ว่า พระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่ง ไม่รู้ว่าองค์ไหนเป็นพระพุทธเจ้า เพราะว่าท่านเหมือนกับคนธรรมดา ฉะนั้นจะเอาความเป็นพระพุทธเจ้ากันที่บุคคล รูปร่าง ร่างกายนั้นมันไม่ได้ จะต้องเอาส่วนที่ลึกไปกว่านั้น; ส่วนนี้เขาเรียกว่า ธรรมาธิษฐาน คือ บุคลิกภาพ หรือคุณสมบัติหรือความสามารถ หรืออะไรก็ตาม

อันแรกที่สุดเราจะดูกันที่จิตใจ สติปัญญาหรือความสามารถของจิตใจนั้น ๆ โดยถือหลักว่า พระพุทธเจ้าองค์จริงนั้น อยู่ที่จิตใจของท่าน ไม่ได้อยู่ที่ร่างกายของท่าน เมื่อเอาจิตเอาสติปัญญาเอาความสามารถเป็นหลักแล้ว คำว่าพระพุทธเจ้านี้ต้องแบ่งเป็นหลาย ๆ ชั้น. หลายคนก็เคยได้ยิน ได้ฟังว่า แบ่งได้เป็นหลายชั้น. พระสัมมาสัมพุทธเจ้าคือพระพุทธเจ้าที่ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองครบถ้วนถูกต้องมีความสามารถถึงที่สุด ปลุกคนอื่นให้ตื่นได้ นี่เรียกว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า. จิตใจหรือสติปัญญา หรือความสามารถถึงขนาดนี้เรียกว่า "พระสัมมาสัมพุทธเจ้า." ถ้าไม่ถึงขนาดนี้ ตื่นแต่ลำพังตัวผู้เดียว และไม่สามารถปลุกผู้อื่นอย่างนี้เขาเรียกว่า "พระปัจเจกพุทธเจ้า" สิ้นกิเลสเฉพาะตนด้วยตนเอง แต่ว่าในวงแคบ ไม่สามารถจะปลุกคนอื่น. ทีนี้ยังไปเลยไปถึงว่าผู้ที่พลอยรู้หรือพลอยตื่น ตามพระพุทธเจ้าคือพระอรหันตสาวกทั้งหลาย หรือพระอริยเจ้าที่รอง ๆ ลงมาอย่างนี้ก็เรียกว่า พระพุทธเจ้าผู้รู้ตามหรือ "อนุพุทธเจ้า" หมายความว่ารู้ตามพระพุทธเจ้า แต่แล้วสามารถปลุกผู้อื่นได้บ้างก็มี ไม่สามารถปลุกผู้อื่นเสียเลยก็มี นี้ในบรรดาพวกอนุพุทธเจ้า. ทีนี้อันสุดท้ายเรียกว่า "สุตพุทธะ" แปลว่า เป็นพุทธะ เพราะการศึกษาเล่าเรียนเป็นพหูสูตร หรือสุตพุทธะ จัดไว้ในพวกพุทธะ หรือพุทธเจ้าด้วยเหมือนกัน แต่เป็นอย่างต่ำมากคือไม่เป็นพระอริยบุคคล. สุตพุทธะนี้ตื่นแต่ตัวหนังสือ จะปลุกคนอื่นได้ก็ปลุกได้แต่ตัวหนังสือหรือคำพูด ไม่ถึงขนาดที่เรียกว่า ทำให้กิเลสหมด แล้วช่วยผู้อื่นทำกิเลสให้หมด.

เมื่อเป็นดังนี้ ความหมายสำคัญมันอยู่ตรงที่คำว่า ตื่น ตื่นจากหลับ แล้วก็ปลุกผู้อื่นหรือไม่. ฉะนั้นจึงมีพระพุทธเจ้าต่าง ๆ กัน : เหมือนอย่างที่กล่าวมาแล้วว่า ตื่นด้วยลำพังตนเองรอบรู้ไปหมด เบิกบานไปด้วย แล้วก็ปลุกผู้อื่นได้ด้วย; ที่นี้ ตื่นอย่างในวงจำกัดเฉพาะตัว ปลุก-

คนอื่นไม่ได้; ทีนี้ก็มาถึงพวกที่ไม่สามารถจะตื่นเอง ต้องถูกปลุกแล้วจึงตื่น ตื่นแล้วก็ปลุกคนอื่นได้บ้างก็มี ไม่ได้ก็มี; แล้วอันสุดท้ายอย่างต่ำที่สุดก็คือ ตื่นแต่ตัวหนังสือ ปลุกผู้อื่นแต่ตัวหนังสือ. เราสมัยนี้โดยมากก็เป็นกันอย่างนี้คือเรียนแต่หนังสือ แล้วก็สอนกันแต่ทางหนังสือ ไม่สอนกันถึงขนาดที่เป็นการปฏิบัติที่ทำกิเลสให้หมดไป. นี่คือพระพุทธเจ้าที่ถ้าเอาจิตสติปัญญา ความสามารถมาเป็นหลักแล้ว มันก็มีอยู่อย่างนี้ หลายชนิดเหมือนกัน.

ทีนี้ถ้าว่าเราจะเอาคุณธรรม หรือภูมิธรรมในจิตใจเป็นหลัก ให้มันชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีก เราจะต้องนึกถึงสิ่งที่เรียกว่า คุณ หรือคุณสมบัติหรือภูมิธรรม หรืออะไรทำนองนั้นของท่าน. สิ่งที่เรียกว่า "คุณธรรม" นี่ เรียกว่าบริสุทธิคุณ ปัญญาคุณ และ สันติคุณ อะไรทำนองนี้ เป็นภาษาบาลีจำลำบาก แปลเป็นภาษาไทยก็คือ ความสะอาด ความสว่าง ความสงบ; ฝากไว้ด้วยตัวหนังสือ ๓ ส. คือตัว ส. เสือ ๓ ตัว สะอาด, สว่าง, สงบ นั่นคือคุณของพระพุทธเจ้า. สะอาดก็คือไม่สกปรก ไม่มีความลับ ไม่มีความชั่ว, สว่างก็คือ รู้แจ้งสว่างไสว ไม่มืดด้วยอวิชชา, สงบก็คือไม่มีทุกข์ ไม่มีร้อน เย็นเป็นนิพพาน. ขอให้กำหนดให้ดีว่า สะอาด สว่าง สงบ ๓ อย่างนี้เป็นเครื่องวัดความเป็นพระพุทธเจ้า: แต่มันยังดีอยู่ที่ว่าคุณธรรมชนิดนี้มันมีได้แก่ทุกคนตามมากตามน้อย (ฟังดูให้ดีว่า ตามมากตามน้อย) แม้พวกเราที่นั่งอยู่ที่นี่ บางเวลาก็มีความสะอาด สว่าง สงบ ตามมากตามน้อย ขอให้กำหนดข้อนี้ให้ดี เดี๋ยวจะพูดอีก; เพราะว่าพระพุทธเจ้าที่แท้จริงจะอยู่ที่ตรงนี้

พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีความสะอาด สว่าง สงบ สูงสุดเด็ดขาดเหมือนพระอรหันต์ทั่วไป ทีนี้ พระอริยเจ้าที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์ ก็มีสะอาด สว่าง สงบ อยู่ในระดับหนึ่งซึ่งมากเหมือนกัน. ส่วนเราปุถุชนคนธรรมดาก็มีความสะอาด สว่าง สงบ บ้าง ในบางระดับและบางคราว; แต่แล้วมันก็เป็นความสะอาด สว่าง สงบ เหมือนกัน. เอาคุณธรรมหรือภูมิธรรมในใจเป็นหลักแล้วก็อาจจะมีได้ทุกคนก็คือ ของ ๓ สิ่งนี้. ขอให้สนใจสิ่งทั้ง ๓ นี้ในฐานะเป็นพระพุทธเจ้าที่แท้จริง และประเดี๋ยวเราได้พูดกันให้ละเอียด.

ทีนี้ข้อถัดไปอีก ก็อยากจะชี้และระบุตรงตามที่พระพุทธเจ้าท่านระบุไว้ คือให้ดูไปที่**ธรรมหรือพระธรรมที่ทำความเป็นพระพุทธเจ้า.** พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้เองว่า "ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม" โย ธมฺมํ ปสฺสติ. โสมํ ปสฺสติ อย่างนี้เป็นต้น

ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดไม่เห็นธรรม ผู้นั้นไม่มีหวังจะเห็นเรา; แม้ว่าผู้นั้นจะคอยจับมุมจีวรของเราถืออยู่ไม่ยอมปล่อย. ลองคิดดูว่า คนที่สามารถจะจับแข้งจับขา เกาะจีวรของพระพุทธเจ้าไว้ไม่ยอมปล่อย แต่พระพุทธเจ้าก็ยังตรัสว่า เขาไม่เห็นเรา; เพราะว่าเขาไม่เห็นธรรม. ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม. ฉะนั้น เราที่ว่าจะมีพระพุทธเจ้าหรือจะถึงพระพุทธเจ้า จะถือพระพุทธเจ้านั้น ต้องเป็นพระพุทธเจ้าที่แท้จริง และที่เราอาจจะถึงได้จริงมันจึงต้องนึกถึงพระพุทธเจ้าชนิดนี้ คือที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า "ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา"

ทีนี้มันมีความสำคัญอยู่ตรงที่ว่า ผู้ใดจะเห็นธรรมนั้น มันไม่มีหนทางอื่น นอกจากว่าผู้นั้นจะต้องมีธรรมนั้นอยู่ในจิตใจของตัวเอง. เพราะว่าธรรมะนี้ไปเห็นที่อื่น ไม่ได้เห็นจากหนังสือ, เห็นจากอะไร ก็ไม่ได้ทั้งนั้น; จะเห็นได้ด้วยดวงตาภายใน โดยประจักษ์ต่อธรรมที่มีอยู่ในจิตใจของเรา. ฉะนั้นเมื่อใดใจของเรามีความสะอาด สว่างสงบอยู่ในใจ แล้วใจก็มองเห็นสิ่งนั้นโดยประจักษ์ชัดนั่นแหละคือเห็นธรรม. เห็นธรรมชนิดนั้นแหละคือเห็นพระตถาคต. ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม จะเห็นธรรมได้อย่างไร เมื่อไร เพียงไร ก็เฉพาะต่อเมื่อผู้นั้นมีธรรมอยู่ในใจของตนอย่างนั้น เท่านั้น เมื่อนั้น; และนั่นคือการถึงพระพุทธเจ้าจริง ถือพระพุทธเจ้าจริง แล้วจะรวม พระธรรม พระสงฆ์ อะไรไว้ด้วยหมดเสร็จ. เมื่อเป็นดังนี้ ความหมายอันสำคัญ มันก็มารวมอยู่ที่คำพูดเพียงคำเดียวว่า "ธรรม" (หรือพระธรรม ในภาษาไทย, หรือธรรม ธรรมะเฉย ๆ ในภาษาเดิม คือภาษาบาลี.)

สิ่งที่เรียกว่า "ธรรม" นี้ มันกว้างขวาง คือมันหมายถึงทุกสิ่ง เพราะฉะนั้นเราเอามาพูดกันให้หมดโดยรายละเอียดไม่ได้ พูดกันได้แต่เพียงหัวข้อว่า ธรรมในฐานะที่เป็นตัวธรรมชาติทุกสิ่งทุกอย่างนี้ก็เรียกว่า "ธรรม" เหมือนกัน; แล้วก็ธรรมในฐานะที่เป็นกฎเกณฑ์ของธรรมชาติตัวกฎนั่นแหละ เป็นตัว "ธรรม." ทีนี้ หน้าที่ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎธรรมชาติหน้าที่อันนี้ก็เรียกว่า "ธรรม" ทีนี้ถ้ามีผลเกิดขึ้นมาจากการปฏิบัตินั้น ผลอันนั้นแหละ ก็เรียกว่า "ธรรม" นี่คำว่า "ธรรม" มันกว้างขวางอย่างนี้ แปลว่าไม่ยกเว้นอะไร จึงต้องพูดว่า ธรรมดี ธรรมชั่ว ธรรมอย่างต่ำ ธรรมอย่างสูง ธรรมมีรูปร่าง ธรรมไม่มีรูปร่าง ธรรมที่ไม่กล่าวว่าเป็นอะไรเสียได้เลยก็มี เรียกว่า "ธรรม"

ที่นี้ถ้าจะถือธรรมอย่างถือพระเจ้าก็ได้ ธรรมนั่นแหละคือพระเจ้า. เรื่องพระเจ้านี้เป็นพวกที่เขาอยากจะมีตัวบุคคลใกล้ชิดคุ้มครอง เหมือนพระพุทธเจ้าเหมือนกัน แต่เขาเรียกว่า "พระเจ้า"; แล้วก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าพระเจ้าผู้สร้าง, พระเจ้าผู้ควบคุมอยู่และพระเจ้าผู้ทำลายล้าง พระเจ้าในศาสนาไหนก็มีอาการอย่างนี้ทั้งนั้น คือว่าสร้างอะไรขึ้นมา สร้างโลกขึ้นมา สร้างคนขึ้นมา สร้างทุกอย่างขึ้นมานี่ก็เรียกว่าพระเจ้าองค์หนึ่ง คือพระเจ้าผู้สร้างหรือส่วนหนึ่งของพระเจ้าองค์หนึ่งก็ได้. ทีนี้ส่วนที่สองพระเจ้าควบคุมโลกให้เป็นไปอย่างนี้ เช่นว่าโลกนี้จะต้องมีอยู่อย่างนี้เหมือนที่เราเห็น มีดิน มีน้ำ ลม ไฟ มีดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ มีการหมุนเวียนของจักรวาล แล้วก็มีการทำดี ทำชั่ว แล้วก็เป็นไปตามความดีความชั่ว นี่ก็เรียกว่าพระเจ้าผู้ควบคุม; หรือว่าลงโทษคนทำผิดให้รางวัลคนทำถูกเป็นกฎ จะเรียกว่าพระเจ้าก็ได้จะเรียกว่าธรรมชาติก็ได้. แล้วพระเจ้าผู้ทำลายโลก ก็หมายความว่า พอสิ้นยุคสิ้นสมัยแล้ว โลกนี้ก็ต้องทำลายหรือถูกยุบลงด้วยน้ำมือของพระเจ้า จะเรียกว่าธรรมชาติก็ได้ เรียกว่ากฎธรรมชาติก็ได้ หรือจะเรียกว่าพระเจ้าก็ได้ แต่ต้องเข้าใจความหมายให้ถูกต้อง.

ทีนี้ สำหรับพุทธบริษัทเราก็มีธรรม นี่แหละเป็นพระเจ้า; ธรรมนี้บันดาลให้สิ่งต่างๆ เกิดขึ้น ธรรมนี่แหละควบคุมสิ่งต่าง ๆ อยู่ เช่นกฎของกรรมควบคุมความดีความชั่ว, แล้วก็กฎของสังขาร ที่ทำให้เกิดการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ในที่สุดมันก็ดับไป; นี่ก็คือธรรมอีกเหมือนกัน. ธรรมในฐานะที่เป็นพระเจ้าทุกความหมาย แต่เราไม่เรียกว่าพระเจ้า เราเรียกว่าธรรม. คำว่าธรรมแปลว่าธรรมชาติ ขอให้เข้าใจกันไว้ด้วย เข้าใจกันเดี๋ยวนี้ก็ได้ว่า คำว่า "ธรรม" นั้น ตามธรรมดาแปลว่าธรรมชาติ คือตัวธรรมชาติทั้งหมด เรียกว่าธรรมชาติ, กฎของธรรมชาติมีอยู่ในธรรมชาตินั้น ก็เรียกว่าธรรมชาติ, หน้าที่ที่เราจะต้องปฏิบัติให้ถูกตามกฎธรรมชาติ ก็เรียกว่าธรรมชาติ ผลเกิดขึ้นมาก็เรียกว่าธรรมชาติ. พุทธบริษัทไม่มีคำว่าพระเจ้า แต่มีคำว่า "ธรรมชาติ" หรือ "ธรรม" สั้น ๆ นี่แทนเราต้องถือ "ธรรม" นี้ เหมือนกับพวกอื่นถือพระเจ้า แล้วเรื่องมันก็เหมือนกัน เพราะต้องปฏิบัติให้ดีให้ถูกเหมือนกันทั้งนั้น เราต้องเห็นธรรมชนิดนี้ จึงจะเรียกว่าเห็นพระพุทธเจ้า ให้สมตามที่พระพุทธเจ้าท่านว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต ผู้ใดเห็นตถาคตผู้นั้นเห็นธรรม. เราต้องเห็นธรรมชนิดนี้ และมีธรรมที่เป็นหน้าที่ที่ถูกต้องอยู่ในตัว จึงจะเรียกว่ามีพระพุทธเจ้าอยู่ในตัว และก็เห็นพระพุทธเจ้าที่มีอยู่ในตัว.

นี่แหละ ๓ อย่างนี้เรียกว่า เป็นพระพุทธเจ้าโดยธรรมาธิษฐาน: เอาจิตเอาสติปัญญา ความสามารถนั้นเป็นพระพุทธเจ้า นี้อย่างหนึ่ง, เอาคุณธรรม หรือภูมิธรรม คุณสมบัติทางธรรมนี้ เป็นพระพุทธเจ้า นี้ก็อย่างหนึ่ง; แล้วก็เอาตัวธรรมนั้นเองเป็นพระพุทธเจ้า เรียกกันสั้น ๆ นี้ก็อย่างหนึ่ง; ล้วนแต่เป็นธรรมาธิษฐาน คือไม่มองไปที่ตัวบุคคล แต่มองไปที่ตัวนามธรรมที่มีในบุคคล นี้เรียกว่าเป็นพระพุทธเจ้าอย่างธรรมาธิษฐาน

ทีนี้ พระพุทธเจ้าอย่างสุดท้าย อย่างที่สามนี้แหละจะระบุลงไปว่า: **พระพุทธเจ้าที่เป็นเพียงคำพูดหรือเป็นวัตถุ** พระพุทธเจ้าที่เป็นเพียงคำพูดสำหรับคนพูดกันเท่านั้นในภาษาพูด: เป็นเพียงคำพูดคำหนึ่งในภาษาพูดของมนุษย์จำนวนมากอย่างที่เราพูดกันว่ามีพระพุทธเจ้า ๒๘ พระองค์ มีพระพุทธเจ้าเท่านั้น ๑๐๐ พระองค์ มีพระพุทธเจ้าเท่านั้น ๑,๐๐๐ พระองค์ ๑๐,๐๐๐ พระองค์; ในหมื่นโลกธาตุเต็มไปด้วยพระพุทธเจ้า มีทั้งในอดีต มีทั้งในปัจจุบัน มีทั้งในอนาคต คำว่า "**พระพุทธเจ้า**" อย่างนี้ เป็นเพียงคำพูดในภาษาพูดของมนุษย์ตามธรรมดา; เป็นคำพูดคำหนึ่งเท่านั้นเอง ไม่มีความหมายอะไร สำหรับเพียงแต่จะบันทึกเรื่องราวหรือคำ พระพุทธเจ้าหรือพุทธบุคคลนั้นมีมากจนนับจำนวนไม่ไหว ถ้าเอาทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคตและในหมื่นโลกธาตุ ในทุก ๆ จักรวาล; อย่างนี้เรียกพระพุทธเจ้า แต่เพียงคำพูดในฐานะที่เป็นคำหนึ่งในภาษาของมนุษย์

ทีนี้ ก็มี**พระพุทธเจ้าที่เป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์** นี้เราไม่ได้ตั้งใจกระแนะกระแหนกระทบกระทั่งผู้ใด เอามาพูดเพื่อการศึกษาแท้ ๆ: พระพุทธเจ้าในฐานะที่เป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์ ยกตัวอย่างอันแรกที่สุดก็คือ พระพุทธรูป มีคนจำนวนมาก โดยมากเป็นคนโง่เป็นเด็ก ๆ เข้าใจเพียงขั้นแรกขั้นต้นว่า พระพุทธรูปในโบสถ์นั้น คือพระพุทธเจ้า: มีวิญญาณสิงอยู่ในนั้น เขาว่าอย่างนั้น ว่ามีวิญญาณของพระพุทธเจ้าสิงอยู่ในนั้น เพราะฉะนั้น เขาจึงอ้อนวอน หรือเซ่นสรวงพระพุทธเจ้าในลักษณะนั้น คือทำแก่พระพุทธรูปนั้น

พระพุทธรูปที่สวนโมกข์แห่งเก่าที่พุมเรียงนั้น มีคนไปไหว้บูชา บวงสรวงอ้อนวอนขอให้มีลูก คนที่อายุมากแล้วไม่มีลูก ก็ไปขอร้องบวงสรวงบูชาว่าให้มีลูก แล้วปรากฏว่าในหลายๆ คนที่ไปขอลูกนั้นมีคนได้ลูกจริงเหมือนกัน ก็เลยเชื่อว่าพระพุทธรูปนั้นมีผีสิงมีพระพุทธเจ้าสิงอยู่ พระพุทธรูปนั้นก็เลยกลายเป็นพระพุทธเจ้าไป ทีนี้ถัดมาจากพระพุทธรูปก็คือ พระพุทธรูปเล็ก ๆ ที่แขวนคอคนอยู่ ก็มีคนเชื่อว่าในนั้นมีความศักดิ์สิทธิ์ มีความเป็นพระพุทธเจ้าคุ้มครองอย่างนั้น

อย่างนี้ก็มี ให้ลาภอย่างนั้น อย่างนี้ก็มี. พระเครื่องนั้นก็กลายเป็นพระพุทธเจ้าแล้วก็มีวิญญาณอะไรศักดิ์สิทธิ์สิงเหมือนกัน ถ้าไม่มีก็ทำพิธีปลุกเสกให้มันมีขึ้นมา เอาพระพุทธรูปที่ห้อยคอนั้นเป็นพระพุทธเจ้า

ทีนี้ถัดไปอีกก็คือ พระธาตุ พระสารีริกธาตุ ที่เรียกว่าพระสารีริกธาตุนี้ โดยตัวหนังสือ ก็คือกระดูกของพระพุทธเจ้าที่เผาไฟแล้ว ถ้าเป็นอย่างในประเทศอินเดียที่เขาขุดพบกันขึ้นมามาก ๆ แล้วเป็นขี้เถ้าของกระดูก กระดูกจริง ๆ ถ้าเป็นในเมืองไทยเรามันเป็นเม็ดไข่มุกเล็ก ๆ สวย ๆ ประหลาด ๆ ดูไม่ออกว่าเป็นกระดูก แต่รวมกันแล้วก็เรียกว่า เป็นกระดูก; แต่ต้องเป็นกระดูกที่มีปาฏิหาริย์ พระสารีริกธาตุเล็ก ๆ เม็ดเหมือนไข่มุกเล็ก ๆ นี้มีปาฏิหาริย์อย่างนั้น อย่างนี้ เล่ากันไม่ไหว อาตมาเคยได้ยินเขาเล่าให้ฟัง คนที่เชื่อว่าเป็นคนจริงไม่โกหกเคยเล่าให้ฟัง ก็เลยงงไม่รู้ว่าจะเชื่อหรือไม่เชื่อ แต่รวมความว่าต้องเป็นพระธาตุที่มีปาฏิหาริย์ทำปาฏิหาริย์ได้ในนั้นจึงจะมีความเป็นพระพุทธเจ้า พระธาตุหรือพระสารีริกธาตุก็เลยกลายเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมา เพราะเชื่อว่ามีพระพุทธเจ้าสิงอยู่ในนั้น จะเป็นพระพุทธรูปในโบสถ์ใหญ่ๆ ก็ดี จะเป็นพระรูปห้อยคอก็ดี พระสารีริกธาตุในตลับก็ดี เรียกว่าพระพุทธเจ้า อย่างนี้เราเรียกว่าวัตถุศักดิ์สิทธิ์ นั่นเป็นพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าในลักษณะวิญญาณหรือผี อันนี้ไม่เล็งถึงตัววัตถุ แต่เล็งถึงตัววิญญาณที่มาสิงอยู่ในวัตถุ บางพวกเขาเชื่อหรือเขาถือปฏิบัติกันอยู่ คือเชิญวิญญาณพระพุทธเจ้ามาในที่ประชุมวันนั้นวันนี้ นัดพร้อมกันเชิญพระพุทธเจ้ามาจากที่ไหนก็ไม่ทราบ นี่แหละถามเข้าก็คงตอบไม่ถูกว่าเชิญมาจากไหน ถ้าจะตอบว่าเชิญมาจากดาวดึงส์ ก็น่าหัวเราะเต็มที ถ้าเชิญมาจากเมืองนิพพานมันก็ฟังไม่รู้เรื่องเอาละ ก็เป็นอันว่าเขาเชิญพระพุทธเจ้ามาให้เห็นได้ในวันนั้นวันนี้ที่นั่นที่นี่ นี่พระเจ้าอย่างนี้ก็เป็นวิญญาณหรือผี ก็ยังมีอยู่ชนิดหนึ่ง แล้วยังมีพระพุทธเจ้าที่เป็นวิญญาณอยู่ในวัตถุศักดิ์สิทธิ์ เช่นพระพุทธรูป แล้วเลือกของเซ่นด้วย: พระพุทธรูปบางองค์ชอบแต่เพียงไข่ต้มกับปลาร้าเท่านั้น อย่างอื่นไม่เอา นี่พระพุทธเจ้าอย่างนี้ก็ยังมี ก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าผีหรือวิญญาณชนิดหนึ่ง รวมทั้งพระพุทธเจ้าที่รับคนที่มาขอให้มีลูก ทำคนไม่มีลูกให้มีลูกได้ อย่างนี้เป็นต้น ก็ต้องถือว่าเป็นพระพุทธเจ้าที่เป็นวิญญาณหรือผีที่ศักดิ์สิทธิ์ อะไรอย่างหนึ่ง. ทีนี้เราจะเอาพระพุทธเจ้าไหนมาเป็นพระพุทธเจ้า และที่จะอยู่กับเราได้ตลอดเวลา?

ขอให้ทุกคนตั้งปัญหาถามตัวเองว่า เราจะเอาพระพุทธเจ้าชนิดไหน มาเป็นพระพุทธเจ้าที่จะอยู่กับเราได้ตลอดเวลา?

ขอทบทวนอีกครั้งหนึ่งว่าถ้ากล่าวอย่างบุคคลาธิษฐาน ท่านก็เป็นบุคคลคนหนึ่งที่เดินอยู่ในประเทศอินเดีย ๒,๐๐๐ กว่าปีมาแล้ว เดี๋ยวนี้ก็นิพพานแล้ว นี่เป็นอย่างบุคคลในประวัติศาสตร์หรือในตำนาน เราจะเอามาอยู่กับเราตลอดเวลาได้อย่างไร.

ทีนี้ ถ้ากล่าวอย่างธรรมาธิษฐาน ก็คือจิต หรือสติปัญญา ความสามารถ หรือคุณธรรมภูมิธรรม หรือว่าสิ่งที่เรียกว่า "ธรรม" นั่นแหละ คือพระพุทธเจ้า; นี่มีอยู่ต่างกันให้เลือกได้หลาย ๆ อย่าง แล้วในนี้แหละมีบางอย่างที่เราจะเอามาอยู่กับเราได้ตลอดเวลา. ส่วนพระพุทธเจ้าที่เป็นเพียงชื่อหรือวัตถุศักดิ์สิทธิ์ หรือวิญญาณศักดิ์สิทธิ์นั้นไม่ไหว อาตมาขอบอกว่าไม่ต้องสนใจก็ได้ และไม่สามารถจะทำให้อยู่กับเราตลอดเวลา; ยิ่งชอบฉันแต่ไข่กับปลาร้าอย่างนี้ด้วยแล้ว ยิ่งทำไม่ได้; ขอให้ถือว่าอย่างนั้นก็แล้วกัน ว่าจะมีพระพุทธเจ้าชนิดไหนที่จะอยู่กับเราได้ตลอดเวลา ?

ทีนี้ เราจะลองนึกให้อย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ก็ลองนึกต่อไปถึงว่า พระพุทธเจ้าประเภทวัตถุ เช่นพระพุทธรูปในโบสถ์ พระเครื่องที่ห้อยคอ หรือพระสารีริกธาตุในตลับ; พระพุทธรูปเหล่านี้จะมีประโยชน์แก่เราอย่างไรบ้าง และสูงสุดเพียงเท่าไร ขอให้ถือว่าพระพุทธรูปหรือพระเครื่องหรือพระอะไรก็ตาม นี้เป็นวัตถุก็จริง แต่ว่าเป็นเครื่องช่วยให้เราเกิดความรู้สึกคิดนึกที่ดี ช่วยให้เราเกิดกำลังใจที่เข้มแข็งที่จะเอาจริงต่อพระธรรม. ถ้าถือกันอย่างนี้ ก็ยังมีประโยชน์ พระเครื่องที่แขวนคอนั่นแหละ ถ้ารู้จักถือเอาประโยชน์ ก็มีประโยชน์เหมือนกัน: ควบคุมความคิดนึกอย่าให้เขวไปในทางต่ำทางชั่ว ให้มีสมาธิเข้มแข็ง แล้วก็ถือเอาประโยชน์จากจิตที่ดีนั่นแหละ เป็นประโยชน์หรือทำประโยชน์ต่อไปไม่เสียหลาย. แต่ถ้าว่าถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์ เป็นวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ ใช้กันอย่างของศักดิ์สิทธิ์ อย่างนี้แล้วมันก็จะเป็นเรื่องที่น่าสงสาร และไม่เป็นพุทธบริษัท. นี้จะสรุปความว่าพระพุทธเจ้าที่เป็นวัตถุ เป็นวัตถุแท้ๆ ก็ยังมีประโยชน์ ถ้ารู้จักใช้ประโยชน์: แต่ถ้าเป็นพระพุทธเจ้าชนิดที่เป็นธรรมนั้นเป็นพระพุทธเจ้าตัวจริง และมีประโยชน์อย่างยิ่งและถึงที่สุดได้; และที่ดีที่สุดก็คือว่า อาจจะอยู่กับเราได้ตลอดเวลาและอยู่ในใจของเราด้วย. พระพุทธรูปใหญ่ ๆ ก็อยู่ที่โบสถ์อยู่ที่วัด ไม่มาอยู่กับเรา พระเครื่องที่แขวนคออย่างดีมัน

ก็อยู่ที่คอ ไม่อยู่ในใจของเรา แต่ถ้าพระพุทธเจ้าคือพระธรรมแล้วอยู่ในใจของเรา. ขอให้สังเกตความแตกต่างกันอย่างนี้ไว้ก่อน. นี้เป็นข้อที่บอกให้ทราบว่า พระพุทธเจ้าคือใคร หรือคืออะไร. ที่จะอยู่กับเราได้ตลอดนั้น ต้องเป็นชนิดไหน

ทีนี้ หัวข้อต่อไปก็อยากจะพูดว่าเมื่อไรจะเรียกได้ว่าพระพุทธเจ้าอยู่กับเรา เราจะตั้งหัวข้อว่า เมื่อไรพระพุทธเจ้าอยู่กับเราบางเวลา และเมื่อไรพระพุทธเจ้าอยู่กับเราตลอดเวลา

นี้มันขึ้นอยู่กับความสามารถของบุคคลบางคน ทำให้อยู่ได้บางเวลา ทำให้อยู่ได้ตลอดเวลา. ที่ว่าพระพุทธเจ้าอยู่กับเราบางเวลานั้น ก็คือเวลาไหนเรามีจิตใจสะอาด สว่าง สงบ เวลานั้นมีพระพุทธเจ้าอยู่กับเรา; พระพุทธเจ้าจริงเสียด้วย จริงอย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสเองเสียด้วยว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต. ทีนี้บางเวลาเรามีจิตใจสกปรกมืดมัว เร่าร้อน เมื่อนั้นไม่มีพระพุทธเจ้าอยู่ในใจเรา. วันหนึ่งคืนหนึ่งเราลองไปทดสอบดูเอาเองว่า เรามีจิตใจเป็นอย่างไร สะอาด สว่าง สงบ กี่นาที กี่ชั่วโมง แล้วก็สกปรก มืดมัว เร่าร้อนกี่นาที กี่ชั่วโมง; เราไปคิดเอาเอง ก็จะรู้ได้ว่าเมื่อไรเรียกว่าพระพุทธเจ้าอยู่กับเราในบางเวลา เมื่อไรเรามีตัวกูของกูยกหูชูหาง มีโลภ มีโกรธ มีหลงนั่น พระพุทธเจ้าไม่มีเหลืออยู่ในเรา; เมื่อใดเรามีจิตใจสะอาด สว่าง สงบ ปราศจากตัวกูของกู เมื่อนั้นพระพุทธเจ้าอยู่. นี่จะเป็นเหมือนกับว่าคอยหลีกหรือหลบมุมกันอยู่เสมอ: **เมื่อใดมีตัวกูของกู เมื่อนั้นไม่มีพระพุทธเจ้า; เมื่อใดมีพระพุทธเจ้า เมื่อนั้นไม่มีตัวกูของกู** นี่คือข้อที่ว่า เมื่อไรเรียกว่าพระพุทธเจ้าอยู่กับเราบางเวลา.

ทีนี้เมื่อไรพระพุทธเจ้าอยู่กับเราตลอดเวลา นี่มีได้เฉพาะคนที่หมดกิเลส เป็นพระอรหันต์ มีจิตใจสะอาด สว่าง สงบ เป็นการถาวร ก็เรียกว่า มีพระพุทธเจ้าอยู่ตลอดเวลา; มันต่างกันอยู่เพียงเท่านี้ ทีนี้ถ้าเราอยากจะมีพระพุทธเจ้าตลอดเวลา ก็จงรักษาใจให้ปราศจากกิเลสตัณหา ไม่ให้มันปรากฏ ให้ปรากฏอยู่แต่ความสะอาด สว่าง สงบ ทั้งหลับและทั้งตื่น: เราก็อาจจะมีพระพุทธเจ้าในบางระดับแม้ไม่สมบูรณ์นั้น อยู่กับเราตลอดเวลาเหมือนกัน เป็นพระพุทธเจ้าองค์จริงแต่ว่าเป็นองค์น้อย ๆ หรือว่าในระดับหนึ่ง แล้วแต่ว่าความสะอาด สว่าง สงบของเรามันจะอยู่ในระดับไหน ฉะนั้นก็อย่าให้มีจิตใจที่เป็นบาป เป็นอกุศล ให้รู้อยู่แต่จิตใจที่เป็นบุญ เป็นกุศล ที่ปราศจากกิเลส ที่ปราศจากความเห็นแก่ตัว เราก็จะมีพระเจ้าองค์น้อย ๆ แล้วก็

องค์เขื่องขึ้น ๆ และอยู่กับเราตลอดเวลาจนกว่าเราจะเป็นพระอรหันต์ เราก็มีพระพุทธเจ้าที่แท้จริงและสมบูรณ์อยู่กับเราตลอดเวลา.

เมื่อพูดมาถึงตอนนี้แล้ว ก็อยากจะพูดเสียเลยว่า เมื่อเรามีพระพุทธเจ้าอยู่กับเราบางเวลาหรือตลอดเวลาก็ตาม เมื่อนั้นเรามีความรู้สึกอย่างไร ? และสิ่งนั้นมีประโยชน์อย่างไร ? เมื่อใดเรามีพระพุทธเจ้าอยู่กับเรา เมื่อนั้นเราจะรู้สึกเหมือนกับที่พระพุทธเจ้าท่านเป็น คือ สะอาด สว่าง สงบ ไม่มีอะไรมากไปกว่านี้ และไม่อยากจะแนะให้หวังอะไรมากไปกว่านี้ เมื่อไรใจของเราสะอาด สว่าง สงบ เมื่อนั้นพระพุทธเจ้าอยู่กับเรา แล้วเราก็รู้สึกเป็นความสะอาด สว่าง สงบ จริงตามลักษณะของพระพุทธเจ้า ตามคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า เราก็รู้สึกเป็นความสะอาด เพราะเรากำลังสะอาดไม่สกปรกไม่มีความลับ ไม่มีความชั่ว ถ้ามีความลับ มีความชั่ว ก็ต้องกระทำอย่างนี้เรียกว่า แสดงอาบัติ คือ เปิดเผยความชั่วนั้นให้มันหมดไปด้วยจิตใจที่แน่วแน่หรือซื่อตรงว่า เราจงไม่ทำอย่างนั้นอีก นี่ก็เรียกว่าการแสดงอาบัติ ตั้งหน้าตั้งตาสร้างความสะอาดขึ้นมาใหม่ แล้วก็เป็นความรู้ที่ถูกต้องว่า นั่นสะอาด นั่นไม่สะอาด และต่อแต่นั้นมันก็มีความสงบเข้ามาเราจึงรู้สึกในความสะอาด ความสว่าง ความสงบ ในเมื่อเรามีพระพุทธเจ้าอยู่กับเรา.

ทีนี้คำถามสุดท้ายว่า เมื่อเรามีความรู้สึกอย่างนั้นมันมีประโยชน์อะไร ? ข้อนี้ ไม่ต้องตอบก็ได้เพราะมันมีประโยชน์เหลือที่จะกล่าวได้ ไม่มีคำพูดที่จะเอามากล่าวด้วยซ้ำไป มันมีประโยชน์สูงเกินกว่าคำพูด แต่รวมความแล้วก็ว่าเป็นความดับทุกข์ไม่มีเหลือนั่นแหละคือประโยชน์ เมื่อไรเรียกว่าพระพุทธเจ้าอยู่กับเราตลอดเวลา และเมื่อนั้นเรารู้สึกอย่างไร เมื่อนั้นเราได้รับประโยชน์อะไร ขอให้ช่วยเอาไปคิดให้มาก แล้วทำให้มันได้จริง ๆ ขึ้นมาตามนี้.

ทีนี้หัวข้อของปัญหาต่อไปก็จะพูดถึงสิ่งที่เรียกว่า "เรา" ตัวเราที่ต้องการพระพุทธเจ้า ข้อนี้ขอให้มองกันกว้าง ๆ ว่าอย่าเห็นแก่ตัว : เห็นแก่ตัวเมื่อไร เป็นไม่มีพระพุทธเจ้าคือให้มองเห็นว่า เพื่อนเกิดแก่เจ็บตายของเราทุกคนไม่เลือกหน้า แม้แต่ผู้ใหญ่จนกระทั่งเด็กเล็กโง่ฉลาดอะไรก็ตามใจ ทุกคนต้องการให้มีสิ่งที่ดีที่สุดอยู่กับตนคือพระพุทธเจ้า หรือพระเจ้าหรืออะไรก็ตาม ที่มีความหมายอย่างเดียวกัน ; และทุก ๆ ศาสนาก็เป็นอย่างนั้น ไม่ว่าศาสนาไหนสอนให้คนบริษัทนั้นทำเพื่อให้มีพระเจ้า หรือมีพระศาสดาหรือพระพุทธเจ้าอยู่กับเนื้อกับตัว เรื่องของผู้ที่ถือพระเจ้าเราไม่ต้องเอามาพูดในที่นี้ เพราะเราได้พูดแล้วว่าพระเจ้าก็คือพระธรรมนั่นเอง

ทีนี้ต้องการให้มีพระธรรมที่เป็นพระพุทธเจ้าจริงมาอยู่กับเราทุกคน นี้เรารู้จักต้องการเพราะมันสอนกันง่าย พูดกัน ๒—๓ คำ เด็กๆ ก็รู้จักปรารถนา ว่าจะได้สิ่งที่ดีที่สุดหรือมีสิ่งที่ดีที่สุดอยู่กับเนื้อกับตัว ดังนั้นพูดคำเดียวเด็กๆ ก็เอาพระเครื่องไปแขวนคอ แต่ที่เขาจะเข้าใจถึงพระพุทธเจ้าที่สูงกว่านั้น นั่นมันยังยากหรือลำบาก อันเป็นว่าทุกคนต้องการจะให้มีพระพุทธเจ้าอยู่กับตน นี่แหละคือที่เรียกว่า "เรา" ทีนี้ที่เรียกว่า "เรา" นี้มันมีอยู่หลายชนิด เราชนิดที่ยังไม่มีพระพุทธเจ้าอยู่กับตัว นั่นแหละมันมีปัญหา พูดง่ายๆ ก็คือว่า คนที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์นี้มีปัญหาต้องการให้มีพระพุทธเจ้าอยู่กับตัว แต่แล้วมันก็ยาก คนในโลกนี้พวกที่ ๑ ก็คือพวกที่กำลังเดือดร้อน เป็นทุกข์เดือดร้อนเหมือนกับคนที่ถูกไฟไหม้ก็อยากที่จะให้มีน้ำดับไฟ คนกำลังเดือดร้อนจากธรรมชาติ คือความเกิด แก่ เจ็บ ตาย นี้ก็เดือดร้อน, หรือธรรมชาติภายนอก น้ำท่วม ไฟไหม้ อะไรแปรปรวนอย่างนี้มันก็เดือดร้อน. หรือว่าเพราะกรรมที่ทำไว้มาถึงเข้ามันก็ต้องเดือดร้อนเพราะผลของกรรมนั้นก็มี; ที่เรียกว่าคนเดือดร้อนนี้ก็พวกหนึ่งควรจะต้องการพระพุทธเจ้าเป็นของตน มาอยู่กับตนเพื่อกำจัดความเดือดร้อน; แต่แล้วเขาก็ยังไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร หรือไม่รู้ด้วยซ้ำไปว่า มีพระพุทธเจ้าสำหรับกำจัดความเดือดร้อน นี้เป็น "เรา" ที่ยังโง่อยู่มาก: คิดว่าเกิดมานี้มีกินมีใช้สำหรับตัวเอง สำหรับลูก สำหรับหลานก็แล้วกันนี่ดูสิ จนไม่มีเวลามาฟังเทศน์ แต่มีเวลาไปเล่นไพ่ อย่างดีก็มีเวลาไปทำงานอย่างนั้นอย่างนี้ จนไม่มีเวลามาฟังเทศน์ คือมาพูดกันเรื่องพระพุทธเจ้าทั้งที่ตัวก็เดือดร้อน นี้ก็รู้จักแต่เรื่องวัตถุเรื่องปากเรื่องท้อง เรื่องกินดีอยู่ดีเท่านั้นเอง เรียกว่ามีควายตัวเดียวเหมือนที่พูดมาแล้วแต่ทีแรก พวกที่เดือดร้อนอยู่นี้ เพราะมีควายตัวเดียว เพราะมีควายแต่ตัวเดียวจึงได้เดือดร้อนและเป็นกันอยู่ทั้งโลกนี้ ก็คือเราพวกหนึ่งเหมือนกันที่ควรต้องการจะให้มีพระพุทธเจ้าเข้ามาเป็นควายตัวที่ ๒ สำหรับจะขจัดความทุกข์ที่มันเกิดจากควายตัวที่ ๑.

ทีนี้พวกที่ ๒ ไม่ถึงกับเดือดร้อน แต่มันหิว มันยังไม่รู้สึกว่าอิ่มปากอิ่มท้อง มันยังไม่ได้อยู่ดีกินดี หรือว่ามันมีภาระหยุมหยิมนุงนังไปหมด แต่ว่าไม่ถึงกับเดือดร้อนเป็นไฟนี้ก็มีอยู่พวกหนึ่ง ค่อยยังชั่วหน่อย ถึงอย่างนั้นพวกนี้ก็เป็นพวกที่ต้องการพระพุทธเจ้ามาอยู่กับตนด้วยเหมือนกัน เพื่อจะกำจัดสภาพอันนั้นให้หมดไป ถ้าเขามีธรรมะ เขาจะรู้สึกอิ่มอยู่เสมอ ถึงแม้ร่างกายจะขาดแคลน แต่จิตใจยังอิ่มอยู่ได้ แม้จะไม่ถึงขนาดที่เรียกว่าอยู่ดีกินดี ก็ยังจะมีความสุขสบาย

มากกว่าพวกที่อยู่ดีกินดีเสียด้วยซ้ำไป พวกที่อยู่ดีกินดียังหิวเป็นเปรตอยู่ก็มี เพราะมันหิวไม่มีที่สิ้นสุด พวกที่ไม่ถึงขนาดที่อยู่ดีกินดี แต่รู้จักทำจิตใจให้อิ่ม มันก็สบายกว่า แล้วไม่มีจิตใจชนิดที่เป็นโรคเส้นประสาท คือไม่มีอะไรที่เป็นความคิดกลุ้มรุม มั่วสุม นุงนัง วิตกกังวล มากนัก.

ทีนี้พวกถัดไปพวกที่ ๓ ก็คือพวกที่มีกินมีใช้ เหลือกินเหลือใช้ มีอำนาจวาสนา มีอะไรๆ พวกนี้ก็เป็นพวกหนึ่งซึ่งที่แท้เขาก็ควรจะมีพระเจ้าอยู่กับตน แต่เขายิ่งไม่ต้องการพระพุทธเจ้า พวกเราชนิดนี้ไม่ต้องการพระพุทธเจ้า เพราะมัวเมาเรื่องเหลือกินเหลือใช้ มีอำนาจ มีวาสนาและเอาไอ้นี่แหละเป็นพระพุทธเจ้าเสียเลย คือมีสิ่งที่เขาหลงใหลอยู่นั่นแหละเป็นพระพุทธเจ้าหรือแทนพระพุทธเจ้าเสียเลย นี่แหละโลกนี้จึงลำบากมาก คือว่าสังคมส่วนใหญ่ต้องอยู่ใต้อิทธิพลของคนเหลือกินเหลือใช้ มีอำนาจวาสนา คนพวกนี้ก็นำไปแต่ในทางที่ให้มีควายตัวเดียวอยู่เรื่อย; คนที่เกี่ยวข้องกันหรือสังคมนั้น ๆ ก็พลอยเดือดร้อน; นี้ก็เรียกว่า "เรา" พวกหนึ่งเหมือนกันที่ต้องการพระพุทธเจ้า แต่ไม่รู้จักและไม่ต้องการ แต่ถ้าว่าเขาเป็นคนมีกินมีใช้ เหลือกินเหลือใช้ มีอำนาจวาสนาแล้วเกิดรู้จักพระพุทธเจ้า ต้องการพระพุทธเจ้า แล้วมีพระพุทธเจ้าขึ้นมา นี้ก็นับว่าเป็นบุญกุศลเหลือหลาย คือมีควาย ๒ ตัว แล้วทำให้ผู้อื่นพลอยได้รับประโยชน์ร่วมด้วยได้ เพราะว่าเขามีอำนาจวาสนา

ทีนี้พวกที่ ๔ อยากจะใช้คำว่า "พวกพลอยติดร่างแห" ฟังดูก็ไม่น่าจะมี แต่มันยิ่งจะมี แล้วพูดได้เลยว่าพวกเราทุกคนที่นั่งอยู่ที่นี่ ทุกคนนั่นแหละคือพวกที่พลอยติดร่างแห: เราไม่ต้องการจะมีโลกอย่างนี้ เราไม่ต้องการจะจัดโลกอย่างนี้ เราไม่ต้องการให้โลกมีสงคราม แต่คนพวกที่เขามีอำนาจวาสนา มีอิทธิพลเข้าจัดโลกให้มันมีสงคราม เราพลอยติดร่างแห ทั้งๆ ที่เราไม่อยากมีสงคราม เพราะฉะนั้นภัยที่เกิดมาจากสงครามนั้น พลอยมาถึงเราได้ด้วยทั้งที่เราไม่ต้องการสงคราม ไม่มีส่วนจัดสงคราม อย่างของแพงเพราะสงครามเราก็พลอยติดร่างแห เพราะความลำบากอันนี้ ความเป็นอันธพาลหนาแน่นไปหมดทุกทั่วหัวระแหง เพราะผลเนื่องมาจากสงครามเราก็พลอยติดร่างแห พลอยลำบากเดือดร้อนเพราะผลที่หลงเหลืออยู่อันนี้ นี่แหละโลกนี้ มันกำลังยุ่งเหยิงมากขึ้นทุกที เราก็พลอยติดร่างแห โลกนี้ไม่มีหวังที่จะถอยไปหาความสงบในระยะนี้ มีแต่จะก้าวไปสู่ความยุ่งยากลำบากมากขึ้นทุกที เราไม่มีส่วนเราก็พลอยติดร่างแห ฉะนั้นในฐานะ

ที่เป็นคนพลอยติดร่างแห นี่แหละต้องรู้จักทำตัวให้ดีอย่าให้ร่างแหนั้นมันเกี่ยวพันเรามากเกินไป หรือไม่เกี่ยวเสียเลยได้ก็ยิ่งดี.

รวมทั้ง ๔ พวกนี้คือ พวกเรา ตัวเราที่ต้องการพระพุทธเจ้า; บางคนรู้สึก บางคนไม่รู้สึก, บางคนรู้จักแก้ปัญหา ; บางคนไม่รู้จักแก้ปัญหานี้; เรียกว่าคนที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์ ก็คือตัวเราที่ต้องการพระพุทธเจ้า :

พวกที่ ๑) คือคนที่กำลังเดือดร้อนเพราะอะไรก็ตาม

พวกที่ ๒) คือคนที่ไม่สู้จะอิ่มปากอิ่มท้อง ยังไม่อยู่ดีกินดี แต่ไม่ถึงกับเดือดร้อน

พวกที่ ๓) มีกินมีใช้เหลือกินเหลือใช้ มีอำนาจวาสนา

พวกที่ ๔) พวกที่เป็นสัตบุรุษ แต่พลอยติดร่างแหของสัตบุรุษในโลก.

ทีนี้ พวกที่นอกออกไปจากนี้ ก็อยากจะพูดว่า พวกที่สมัครใจที่จะออกไปจากนี่ ที่จะไปเดินตามรอยของพระอรหันต์ ยังไม่อยากจะเรียกตัวเองว่า เป็นพระอรหันต์ ก็ยังอยากจะเดินตามรอยของพระอรหันต์ ; พวกนี้คือพวกที่ยิ่งต้องการพระพุทธเจ้า เราต้องทำอย่างที่เรียกว่าตามรอยพระอรหันต์ เราจะต้องสลัดสิ่งที่เป็นทุกข์ เป็นโทษร้าย ๆ นั้นออกไปเสียโดยวิธีที่ฉลาดที่พระพุทธเจ้าท่านได้สอนไว้เราต้องการพระพุทธเจ้า ก็เพราะเราต้องการวิธีนี้ที่พระพุทธเจ้าท่านสอนไว้ ให้เรามีจิตใจเปลี่ยนแปลงไปจากธรรมดาสามัญ คือให้มีจิตใจที่ชนะกิเลส ชนะความโลภ ความโกรธ ความหลง ไม่มีตัวกู ไม่มีของกู.

เดี๋ยวนี้เราตั้งคำใหม่ขึ้นมาคำหนึ่ง เพื่อจำง่ายเรียกว่า "รู้จักเป็นผู้ที่ตายเสียก่อนตาย" ดับความยึดมั่นถือมั่น ว่าตัวเราว่าของเราเสียให้หมดก่อนตาย; คือว่าตัวเรานั้นตายแล้ว แต่ร่างกายยังอยู่ หรือพูดอีกทีว่า ตัวเราทางร่างกาย ยังอยู่ แต่ ตัวเราทางฝ่ายวิญญาณ นั้นไม่อยู่คือเราทำให้มันหมดความหมายไปเสีย; เพราะว่าตามความจริงมันก็มิได้มีอยู่จริง, นี้ รู้จักทำให้ตายเสียก่อนตาย อย่างนี้แล้วจะไม่มีความทุกข์เลย; นี่คือต้องการพระพุทธเจ้าเพื่อความเป็นอย่างนี้ : ได้พระพุทธเจ้ามาก็คือความเป็นอย่างนี้ คือสามารถที่จะตายเสียก่อนตาย ฉะนั้นเดี๋ยวนี้เราไม่ต้องการอะไร เราไม่กลัวอะไร เพียงเท่านี้ก็พอแล้ว.

ขอให้ช่วยจำไปทุกคน เอาไปคิดไปนึกว่าจงเป็นอยู่อย่างชนิดที่ไม่ต้องการอะไรโดยจิตใจ โดยกิเลสตัณหา โดยความยึดมั่นถือมั่นนั้นไม่มีเลย ไม่ต้องการอะไร. หิวข้าวก็เอาข้าวกิน

โดยไม่ต้องมีความต้องการ หรือไม่ต้องมีกิเลสตัณหา เพราะเหตุนั้น; จะทำอะไรก็ทำ แต่ไม่ต้องมีความหวัง หรือมีความต้องการที่แผดเผาหัวใจ; ทำกิจการงานประจำวันไปด้วยสติปัญญา อย่าทำด้วยกิเลสตัณหา อย่ามีตัวกูของกู หมายมั่นปั้นมืออย่างนั้นอย่างนี้ แล้วทำไปด้วยสติปัญญา รู้ว่าอะไรต้องทำก็ทำ; แล้วอีกอย่างหนึ่งคือไม่กลัวอะไร. ในทางภายนอกไม่กลัวอะไร ไม่กลัวเสือ ไม่กลัวผี ไม่กลัวอะไรทุกอย่าง แม้แต่ความตายชนิดไหนก็ตาม; แล้วก็ทางภายในก็ไม่มีความรู้สึกที่จะทำให้เกิดความกลัว. เพราะว่ามีหลายคนมันคิดเก่ง คิดเอามาวิตกกังวลสำหรับกลัวโดยที่ไม่ต้องมีอะไร; แต่เราไม่กลัว จะมีอะไร หรือไม่มีอะไรก็ไม่มีความกลัว; ไม่มีความต้องการอะไร ไม่มีความคิดนึกที่ปรุงแต่งขึ้นมาเป็นตัวกูของกู เรียกว่าตายแล้วก่อนตาย.

อย่างนี้คือผู้ที่กำลังฝึกเพื่อจะให้มีพระพุทธเจ้าอยู่กับตัวตลอดเวลา หรือว่าถ้าทำได้แล้วจริง ๆ ก็เป็นอย่างนั้นจริง ๆ. เราอาจจะทำอยู่ และทำได้มาก ทำไม่ว่างเว้น ทั้ง ๆ ที่ว่าเรายังอาจที่จะกลับไปมีกิเลสอยู่ เดี๋ยวนี้เราข่มกิเลสไว้ไม่ให้หือขึ้นมาได้; ไม่ให้โอกาสที่กิเลสจะปรุงตัวเป็นกิเลสขึ้นมาในจิตในใจของเราได้ มันก็มีปรากฏการณ์ราวกับว่าไม่มีกิเลสเท่านี้ก็พอแล้ว. เพราะว่าถ้าทำอยู่อย่างนี้เรื่อยไป ๆ ๆ ๆ กิเลสก็ผอมลง ๆ ๆ วันหนึ่งมันก็สิ้นสุดไปเอง. นี้แหละเราจึงจะต้องพูดกันในหัวข้อต่อไปว่า ทำอย่างไรพระพุทธเจ้าพระองค์จริงจึงจะอยู่กับเรา ?

หัวข้อที่ ๖ คือว่าทำอย่างไรพระพุทธเจ้าพระองค์จริงจึงจะอยู่กับเรา ? มีวิธีอย่างไรบ้าง ก็อยากจะแบ่งเป็น ๒ วิธี คือวิธีธรรมดาตรง ๆ อย่างหนึ่ง, แล้วก็วิธีลัด ตัดลัดตัดสั้นนี้อย่างหนึ่ง

วิธีตรง ๆ ตามธรรมดาสำหรับคนทั่วไป เพราะว่าคนทั่วไปไม่รู้จักวิธีลัด แต่ถึงอย่างนั้น มันก็มีหลักเกณฑ์คล้าย ๆ กัน: วิธีธรรมดาที่จะพูดอย่างที่เรียกว่าไม่มีทางผิด กำปั้นทุบดินไม่มีทางผิด ก็คือว่า **ทำตนให้เป็นธรรม ให้ประกอบด้วยธรรมอยู่ตลอดเวลา.** เพราะพระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้แล้วว่า "ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต ผู้ใดเห็นตถาคตผู้นั้นเห็นธรรม" คือว่าธรรมกับตถาคตนั้นเป็นสิ่งเดียวกัน. ทีนี้เราก็พยายามทำตนให้ประกอบอยู่ด้วยธรรม ประกอบอยู่ด้วยธรรมนี้มีความหมายกว้าง กว้างหมดเลยจะทำอะไรก็ประกอบอยู่ด้วยธรรม แม้จะกินอาหาร แม้จะไปอาบน้ำ แม้จะเข้าห้องส้วม ขออภัยพูดมันต่ำไป ขอให้ประกอบอยู่ด้วยธรรมทุกอิริยาบถ ทั้งเนื้อทั้งตัว ทั้งกาย ทั้งวาจา ทั้งใจ. แล้วเมื่อจะไปทำงานที่ออฟฟิศ หรือ

ที่สถานธุรกิจ ก็ให้มันประกอบอยู่ด้วยธรรม; หรือจะมาที่วัดวาอารามนี้ก็ให้ประกอบอยู่ด้วยธรรม. เดี๋ยวนี้แม้แต่มาที่วัดก็ยังไม่ค่อยจะประกอบอยู่ด้วยธรรม ฉะนั้นเมื่ออยู่ที่บ้านหรืออยู่ที่อื่นมันก็ยังไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรม นั่นพระพุทธเจ้าไม่อยู่กับเรา.

ทีนี้ไปศึกษาเอาเองว่าธรรมที่เราจะต้องปฏิบัตินั้นมีอะไรบ้าง ? ว่าที่จริงก็ได้ พูดกันมามากมายแล้ว ยังคงนึกได้กันอยู่ ฉะนั้นในที่นี้ก็พูดแต่หัวข้อว่า ทำตนให้ประกอบอยู่ด้วยธรรมอยู่ตลอดเวลา นี้เป็นหลักธรรมดาสำหรับคนทั่วไปปฏิบัติตรง ๆ. แล้วนอกจากนั้นก็คือ เลื่อนชั้นมันเรื่อย ๆ เลื่อนชั้นของธรรมที่ตนประกอบอยู่นั่นแหละ ให้มันสูงขึ้นไป ๆ ๆ อย่าให้ซ้ำซาก อย่าให้ซ้ำที่ เลื่อนชั้นของธรรมนี้ก็พอจะเข้าใจได้ว่า ที่เราเคยทำได้เพียงเท่านี้ ก็ทำให้มากขึ้น ละความโกรธได้เท่านี้ ก็ละให้มากขึ้น. ละความโลภได้เท่านี้ ก็ละให้มากขึ้น หรือจะถือหลักว่าเว้นความชั่วได้ก็ยังไม่พอ ต้องทำความดีด้วย; ทำความดีแล้วก็ยังไม่พอ จะต้องรู้จักทำจิตให้สูง อย่าไปยึดถือเรื่องความดีนั้นด้วย. นี่แหละคือเลื่อนชั้น ชั้นแรกเว้นความชั่ว ชั้นที่สองทำความดี ชั้นที่สามระวังจิตอย่าให้ไปหลงใหลอยู่ในความดีเป็นตัวกูของกู ที่ดีขึ้นมาอีก. อย่างนี้เรียกว่าเป็นผู้ที่เลื่อนชั้นได้ มันก็จะดีน้อยดีมากขึ้นไปตามลำดับ จิตบริสุทธิ์ก็บริสุทธิ์น้อย บริสุทธิ์มากขึ้นไปตามลำดับ ประพฤติธรรมอยู่เสมอ แล้วเลื่อนชั้นของธรรมนั้นด้วย.

ทีนี้ส่วนที่เรียกว่า **วิธีลัดสั้นที่สุดนั้น** มันมีหลายแง่และออกจะเป็นเฉพาะคนด้วย: คนบางคนที่มีอุปนิสัยที่จะใช้วิธีลัดไม่ได้ แม้ว่าคนที่อยู่ในวิสัยที่จะใช้วิธีลัดได้ มันก็ต้องเป็นวิธีลัดที่ต่างกันอีก ไม่เหมือนกันอีก มันมีหลายแบบสำหรับวิธีลัด จะยกตัวอย่างมาให้ฟังเช่นว่าเราจะไม่นึกถึงเรื่องอื่นหมด จะนึกแต่ว่าจะทำจิตให้ว่างจากความเห็นแก่ตัวอย่างเดียว จะไม่นึกเรื่องทาน เรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องอะไรไม่นึกหมด จะนึกแต่เพียงว่า จะทำลายความเห็นแก่ตัวอย่างเดียว จะไม่ให้มีความเห็นแก่ตัวอย่างเดียว; เท่านี้ก็เป็นวิธีลัดอย่างยิ่ง อะไรเป็นความเห็นแก่ตัว ก็จะไม่ยอมให้มีอยู่เช่นความขี้เหนียวนี้ ก็เพราะความเห็นแก่ตัวก็จะไม่ขี้เหนียว; ขี้โกรธนี้ ก็เพราะความเห็นแก่ตัวก็จะไม่ขี้โกรธ; และทุกอย่างที่เป็นความเห็นแก่ตัว. นี้เรียกว่าอาศัยหลัก **ความว่างจากตัว** เป็นหลัก หลักธรรมะชื่อว่า "สุญญตา" แปลว่า ความว่าง **ว่างจากความรู้สึกนึกคิดเป็นตัวกูของกู.** รวมความแล้ว คือทำจิตให้มันว่างจากความยึดมั่นถือมั่นในตัวกูของกูก็ได้.

ชื่ออย่างอื่นต่อไปก็ยังมีอีก เช่นว่า เราจะไม่มีตัวเรา โดยวิธีที่เรียกว่า ตายให้เสร็จเสียก่อนตาย อย่างที่พูดแล้วเมื่อตะกี้นี้ โดยถือหลักอนัตตา. อนัตตาแปลว่ามิใช่ตัวมิใช่อัตตา คือมิใช่ตัว; รู้แต่เพียงว่า กายและใจนี้เป็นธรรมชาติเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ. สิ่งที่เรียกว่า "เรา" นี้มิได้มี แต่มันรู้สึกว่าเป็นเราขึ้นมา ก็เพราะใจส่วนหนึ่งมันมีการปรุงแต่งให้เกิดคิดนึกอย่างนั้นแล้วก็ถูกสมมติ เรียกว่า "ตัวเรา" มาตั้งแต่อ้อนแต่ออก เราก็เข้าใจว่ามีตัวเรา. ทีนี้ไม่มีตัวเราที่ไหนที่จะมาช่วยมันได้ มันก็ต้องตัวนั้นแหละเมื่อเข็ดหลาบต่อความมีตัวเราเข้า เพราะเป็นทุกข์ทุกที ก็คิดไปในทางที่ไม่ใช่เราโว้ย! เห็นร่างกายจิตใจเป็นไปตามธรรมชาติ เพราะฉะนั้นจะเกิด จะแก่ จะเจ็บ จะตาย ก็ไม่มีปัญหาอะไร มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ อย่างนี้เป็นต้น นี่ก็เป็นวิธีลัดที่ลัดรวดเดียวเป็นพระอรหันต์

เรายังมีชื่อเรียกอย่างอื่นอีกมากมาย เวลาไม่พอที่จะเอามาพูด เอาไว้พูดกันวันหลังบ้างก็ได้ เช่นเรื่องดับไม่เหลือ หรือนิพพาน ทั้งนี้มันมีวิธีลัดว่าเกิดมาอีกก็เป็นอย่างนี้, เกิดมาอีกก็เป็นอย่างนี้ เกิดมาอีกก็เป็นอย่างนี้ ฯลฯ ดูเห็นอยู่แต่อย่างนี้ ร้อยครั้งพันครั้งหมื่นครั้งแสนครั้งว่าเกิดมาอีกก็เป็นอย่างนี้ ต้องการจะหยุดสักที สิ้นสุดสักที สิ้นสุดแห่งตัวกูของกู ดับไม่เหลือแห่งตัวกูของกูเย็นเป็นนิพพานกันเสียสักที เลิกมีตัวกูที่มีความรู้สึกเป็นอย่างนั้นอย่างนี้สักทีแล้วจิตใจก็จะได้เย็นเป็นนิพพาน อย่างนี้เราเอาไว้พูดกันคราวอื่น. เมื่อพูดถึงเรื่องนิพพาน.

นี่คือตัวอย่างของวิธีลัดสั้นที่สุด รู้จักทำให้ว่าง โดยหลักของสุญญตา, รู้จักมองสิ่งต่าง ๆ ไม่ใช่ตนโดยหลักของอนัตตา, รู้จักดับตัวกูของกู ดับความร้อนเสียให้เหลือแต่ความเย็นโดยหลักของนิพพาน เป็นตัวอย่าง

ช่วงเวลาที่เหลืออยู่นิดหนึ่ง ต่อไปนี้ก็เป็นข้อสุดท้าย. โดยเราจะตั้งปัญหาว่า **เราจะทำตนให้เป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง จะได้หรือไม่ ?** หัวข้อเรื่องของเรามีว่าทำอย่างไรพระพุทธเจ้าจะอยู่กับเราตลอดเวลา นี่มันมีเราแล้วก็มันมีพระพุทธเจ้าอยู่กับเรา. เดี๋ยวนี้มันมีปัญหาว่าเราจะทำตัวเรานี่แหละ ให้เป็นพระพุทธเจ้าเสียเลย จะได้หรือไม่ ? ข้อนี้ถ้าท่านทั้งหลายฟังคำอธิบายที่พูดไปหยก ๆ เข้าใจก็จะเข้าใจได้ คือทำลาย "เรา" เสีย มันก็เหลือแต่พระพุทธเจ้า, เราต้องยอมสละ "เรา" ออกไปเสีย "เรา" จึงจะกลายเป็นพระพุทธเจ้า ถ้าเรายังอยากมีตัวเรา คือมีตัวกูมีของกูอยู่ ก็ยังไม่มีทางที่จะเป็นพระพุทธเจ้า. ที่พูดมาแล้วตอนต้น ๆ ว่า เมื่อใดเห็น

ธรรม เมื่อนั้นเห็นตถาคตนั้น เมื่อเห็นธรรมนั้น ตัวเรามันหมดไป มันจึงเห็นพระตถาคต "เรา" ก็กลายเป็นพระตถาคตไปเสียด้วย.

นี่ก็คือข้อที่ว่า เรามีพระพุทธเจ้าแท้จริงอยู่กับเราเมื่อนั้นแหละ เราเป็นพระพุทธเจ้าเอง; มันเป็นเรื่องเดียวกันไปเสีย. เมื่อจิตใจของเรามีแต่ความสะอาด สว่าง สงบแล้ว เมื่อนั้นเราก็เป็นพระพุทธเจ้าไปเสียเองแล้ว. แต่เรามองอีกมุมหนึ่งคล้าย ๆ กับว่า มีพระพุทธเจ้าอยู่กับเรา เพราะเราพูดอย่างภาษาชาวบ้านพูด ภาษาโลก ภาษาสมมติว่ามีตัวเรา ว่าเราได้พระพุทธเจ้ามาเป็นของเรามาอยู่กับเรา ชาวบ้านจะรู้สึกไปแต่ในทำนองนี้ ดังนั้นพูดอย่างธรรมดาสามัญ ก็ต้องพูดอย่างนี้ ที่นี้ถ้าพูดอย่างภาษาธรรมะแท้ ๆ เรากลายเป็นพระพุทธเจ้าไปทันทีในเมื่อเรามีพระพุทธเจ้ามาอยู่กับเรา เพราะวิธีอื่นไม่มี

วิธีที่เราจะได้พระพุทธเจ้ามาอยู่กับเราตลอดเวลานั้น ก็คือเรายอมไม่มี "เรา" หมายความว่าเลิกโง่ หายโง่กันเสียที ว่ามีตัวกูมีของกู มีตัวตน; มันก็กลายเป็นว่างจากตัวตน มันก็เลยกลายเป็นนิพพาน เป็นธรรมะอันสูงสุด คือ สะอาด สว่าง สงบ ขึ้นมาในขณะนั้น ตัวนั้นไม่เป็นเรา แต่เป็นพระพุทธเจ้าไปแล้ว. นี่เรามีทางที่จะทำ "เรา" นั้น ให้เป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง แม้ในระยะสั้น ๆ เดี๋ยวเกรงว่าจะไม่เข้าใจ ว่าเมื่อเป็นพระพุทธเจ้าเสียเองแล้ว จะกลับมาเป็นชาวบ้านอย่างไรอีก จึงต้องพูดว่า แม้ระยะหนึ่ง ๆ ๆ ๆ เราสามารถทำใจเราจิตใจของเราให้เป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง คือ ในขณะที่มีความสะอาด สว่าง สงบ อยู่ในใจ นี่ไม่ใช่พูดเล่นสำนวน ไม่ใช่พูดทาง logic ให้เถียงกันเล่นสนุก ๆ แต่พูดเป็นตัวข้อปฏิบัติที่แท้จริงที่เราจะต้องทำให้ได้; แล้วก็อย่าคิดเป็นเรื่องพูดเล่น แต่มันเป็นเรื่องที่พูดจริงที่สุด: ไม่มีอะไรจริงไปกว่านี้: ว่าเมื่อเรามีพระพุทธเจ้าอยู่กับเรานั้น คือ เราเป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง. ไม่มีอะไร นอกจากพระพุทธเจ้า คือ จิตที่สะอาด สว่าง สงบ. ทีนี้เราก็มองดูกันเป็นอันสุดท้ายเหมือนกับสรุปความ ว่าเดี๋ยวนี้เราเอาพระพุทธเจ้าเมื่อสองพันปีมาแล้ว ให้มาอยู่กับเราได้; หรือว่าเอาพระพุทธเจ้าที่เป็นพระพุทธรูปอยู่ในโบสถ์ พระพุทธเจ้าอยู่ที่วัด เราอยู่ที่บ้าน ไม่มีวันจะพบกันได้; หรือว่าอย่างดีที่สุด เอามาห้อยไว้ที่คอ มันก็ไม่อยู่ในใจของเรา มันอยู่ที่คอ รุงรังอยู่ที่คอ ไม่ใช่พระพุทธเจ้าที่อยู่ในใจของเรา.

นี่ทวนลำดับดูให้ดีก็ได้ว่า พระพุทธเจ้าที่นิพพานแล้วในอินเดียเมื่อสองพันกว่าปีนั้น มาอยู่กับเราไม่ได้, แล้วพระพุทธเจ้าเอาไว้ที่วัด แล้วเราอยู่ที่บ้านนี้ มันอยู่ด้วยกันไม่ได้, แม้พระพุทธเจ้าที่ห้อยอยู่ที่คอองค์เล็ก ๆ นั้น มันก็ยังอยู่ในใจของเรา. ฉะนั้น เราต้องมีพระพุทธ-เจ้าที่อยู่ในหัวใจของเรา ไม่ใช่ห้อยอยู่ที่คอ. พระพุทธเจ้าห้อยคอราคาตั้งหมื่น ๆ นั้น ไม่มีประโยชน์อะไร สู้พระพุทธเจ้าที่ไม่มีราคาเสียเลยก็ไม่ได้ พระพุทธเจ้าที่ไม่มีค่ามีราคา ไม่ต้องเสียสักสตางค์แดงเดียว นั่นมีประโยชน์มากกว่าพระพุทธเจ้าห้อยคอที่ซื้อมาตั้งหมื่น ๆ เพราะว่าเรามีพระพุทธเจ้าชนิดที่เป็นอนรรฆ คือไม่มีค่าเสียเลยหาค่าบ่มิได้ เรามีความสะอาด สว่าง สงบ อยู่ในใจ มีพระพุทธเจ้าจริงอยู่ในใจ, ไปซื้อพระพุทธเจ้ามาสองหมื่น มาห้อยคออย่างนี้ มันก็มีเศษวัตถุอะไรราคาสองหมื่น โดยความหลงของเราก็ได้ แล้วก็ห้อยอยู่แค่คอเท่านั้น; อย่างดีก็แค่ว่ามันเป็นเครื่องเตือนสำหรับระลึกถึงพระพุทธเจ้าพระองค์จริง, แต่เดี๋ยวนี้ไม่เป็นอย่างนั้น มันเป็นเรื่องบ้าวัตถุ เพราะฉะนั้นไม่ต้องเอาองค์ที่ราคาตั้งหมื่นมาห้อยคอก็ได้ เอาวัตถุอะไรมาแทนก็ได้. ระวังให้ดีว่าพระพุทธรูป พระเครื่อง ราคาตั้งหมื่นนั้นสู้พระเครื่องที่ราคาไม่มี ไม่ต้องเสียสตางค์ไม่ได้. เขาใส่พระเครื่องกันแล้ว ก็ไปรบราฆ่าฟัน ตีรันฟันแทงกันให้พระพุทธเจ้าคุ้มครอง นี่ยังเป็นพระพุทธเจ้าที่ล้ม ๆ แล้ง ๆ. ที่ว่าเรามีพระเครื่องห้อยคอเป็นพระพุทธเจ้าห้อยคออย่างนี้ เป็นพระพุทธเจ้าที่เล็กเกินไป มันสู้พระพุทธเจ้าที่ทำให้ไม่ต้องไปตีรันฟันแทงกับใครไม่ได้ พระพุทธเจ้าชนิดที่ทำให้เราไม่ต้องไปตีรันฟันแทงกับใครที่ไหน นั่นแหละเป็นพระพุทธเจ้าจริง เป็นพระพุทธเจ้ามากกว่าพระพุทธเจ้าที่ว่าห้อยคอแล้วไปสู้รบตบมือกับใครเป็นคงกระพันชาตรีนั้น ไม่มีความหมาย.

ทีนี้ถ้าว่าเราไม่รู้จักทำจิตใจให้รู้ว่าพระเครื่องที่ห้อยคอนี้ คืออะไร คือ ไม่มีสัมมา-ทิฏฐิเกี่ยวกับพระเครื่องที่ห้อยคอแล้ว ไปซื้อมาตั้งหมื่นตั้งแสนมาแขวนไว้ มันก็เป็นเพียงป้ายแขวนคอประกาศตัวเอง ประจานตัวเองว่า นี่คือคนโง่ ติดป้ายที่แขวนให้คนอื่นเขารู้ว่านี่คือคนโง่; มีเท่านี้เอง. อย่างดีกว่านั้นหน่อยก็คือคนบ้าบิ่น คนมุทะลุ นี่ขอให้คิดดูว่า การที่เรารู้จักกันเสียที่ว่า พระพุทธเจ้าพระองค์จริงคืออะไร ทำอย่างไรมาอยู่กับเราได้ตลอดเวลานี้มันสำคัญมาก. เอาละถ้าว่าเราชอบพระเครื่องแขวนคอ เราก็ต้องนึกให้ได้ว่า มันเป็นตัวแทนเป็นสัญญลักษณ์ของพระพุทธเจ้าพระองค์จริง คือสิ่งที่เรียก "ธรรม": ธรรม คือตถาคต ตถาคต คือธรรม

ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต ข้อนี้อย่าลืม. ทีนี้พอเอาพระเครื่องมาแขวนคอ ก็ให้รู้ว่านี้เป็นสัญญลักษณ์ของธรรม อย่าลืมธรรม อย่าลืมสิ่งที่เรียกว่าธรรม; พอเราเอาพระเครื่องมาแขวน-คอแล้ว ต้องรู้สึกทันทีทีเดียวว่า เราเป็นคนของธรรม เราไม่ใช่คนของเราเสียแล้ว.

นี่ไปถามผู้ที่แขวนพระเครื่องดูทีว่า เขาคิดกันอย่างนี้หรือเปล่า ? พอเอาพระเครื่องมาแขวนคอ ก็ต้องรู้สึกว่าเราเป็นคนของธรรมแล้วเดี๋ยวนี้ เราไม่มีตัวกูเป็นของกูแล้ว นี่ถ้าเราเป็นคนของธรรมแล้วก็ใช้ได้ เมื่อนั้นมันจะมีพระพุทธเจ้าองค์จริงเข้ามา ๆ. ถ้าแขวนคอไปรบในสนามรบ ก็ว่าเรารบเพื่อธรรม ไม่ใช่รบเพื่อตัวกูหรือประเทศชาติของตัวกู; หรือถ้าเราไปตายในสนามรบ มีพระเครื่องแขวนคออยู่ ก็เรียกว่าเราตายเพื่อธรรม ไม่ใช่ตายโหงอย่างที่เราไม่อยากตาย แล้วมาถูกยิงตาย. ถ้าเราจะมีชีวิตอยู่ที่บ้านเรา นี่ก็อยู่เพื่อธรรม เพราะว่าเป็นคนของธรรม. นี่จะอยู่หรือจะตายก็เป็นคนของธรรม เมื่อนั้นแหละคือพระพุทธเจ้าพระองค์จริงอยู่กับเราตลอดเวลา แล้วมันตลอดเวลาจริง ๆ: และเราก็ได้รับประโยชน์ คือไม่มีความทุกข์เลย. ไม่ต้องมีใครมาให้พร, ไม่ต้องมีใครส่ง ส.ค.ส. ไม่ต้องมีใครมาให้พรปีใหม่ ไม่ต้องทำอะไรหมด เราก็มีความสุขของเราได้ เพราะเรามีพระพุทธเจ้าพระองค์จริงอยู่กับเราตลอดเวลา, มันก็เป็นการสมควรแก่เวลาสำหรับการบรรยายแล้ว ขอให้ช่วยกำหนดจดจำกันไว้ให้ดี ๆ อย่าให้เสียทีเปล่า หรือเหนื่อยเปล่าที่อุตส่าห์มาถึงที่นี่.

โดยสรุปความว่า เราจัดธรรมบรรยายนี้ขึ้นมา ก็เพื่อว่าให้เราเป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้อง มีชีวิตที่เทียมด้วยควาย ๒ ตัว มีความเหมาะสมที่จะอยู่ หรือจะต่อสู้กับสถานการณ์ในโลกที่มันเลวร้ายขึ้นทุกวัน. และว่าเราต้องพูดเรื่องนี้ คือเรื่องว่า พระพุทธเจ้าชนิดไหนจะอยู่กับเราตลอดเวลานั้น เพราะมันเป็นหญ้าปากคอก พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ, พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ไม่รู้กี่ร้อยกี่พันครั้งแล้ว เราต้องทำให้มันจริง มีพระพุทธเจ้าจริง ทีนี้เราก็จะไม่มีความทุกข์; ได้อะไรก็ไม่มีทุกข์ ทำอะไรก็ไม่มีทุกข์ กินอะไรก็ไม่มีทุกข์ พักผ่อนก็ไม่มีทุกข์. แล้วพระพุทธเจ้าที่อยู่กับเราตลอดเวลานั้น ต้องเป็นธรรมไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่วัตถุ; ธรรมนั่นแหละคือพระตถาคต พระตถาคตนั่นแหละคือธรรม นอกนั้นเป็นเนื้องอกเนื้อร้ายที่เพิ่งงอกออกมาบ้าง หรือเป็นความเข้าใจผิดบ้าง สร้างสรรค์ขึ้นมาบ้าง เป็นอย่างดีที่สุด ก็เหมือนกับยาหอมแก้ลม ยาแอสไพรินแก้

ปวดหัว มันแก้โรคอะไรจริงๆ ไม่ได้. ทีนี้เราพยายามทำให้มีพระพุทธเจ้าอยู่กับเราจริง ๆ ขึ้นมา. เราอยู่ในพวกที่ต้องเป็นทุกข์เดือดร้อน เพราะความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เราจึงพยายามเดินทางอยู่เรื่อย ปะโอกาสที่จะเดินลัดเมื่อใด ก็เดินลัดเมื่อนั้น ไม่มีทางลัดก็เดินทางกว้าง ๆ ตรง ๆ ไปก่อน; พอพบทางลัดเมื่อไร ก็เดินทางลัดเมื่อนั้น. แล้วในที่สุดเรานั่นแหละก็จะเป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง มีพระพุทธเจ้าอยู่กับเราเมื่อไร เราเป็นพระพุทธเจ้าเสียเองเมื่อนั้น.

ขอยุติการบรรยายสำหรับวันนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้.

ธรรมบรรยาย ภาคมาฆบูชา ครั้งที่ ๒/๒๕๑๔

เรื่อง

นิพพานที่นี่เดี๋ยวนี้ กับ นิพพานต่อตายแล้ว

พุทธทาสภิกขุ

แสดงที่ สวนโมกขพลาราม ไชยา เสาร์ที่ ๑๖ ม.ค. ๑๔

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย.

วันนี้เราก็จะพูดกันอย่าง เพื่อนเกิดแก่เจ็บตายตามเคย คือพูดตรง ๆ รวบลัดเวลา เข้าใจได้ทันที นี้เรียกว่าพูดอย่างเพื่อนเกิดแก่เจ็บตาย.

อยากจะขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า ทำไมจึงต้องเปิดการบรรยายอย่างนี้ขึ้น วันก่อนก็ได้พูดมาแล้ว แต่วันนี้ขอย้ำอีกว่า เพื่อเป็นการช่วยกันกู้หน้าพุทธบริษัทเราเอง ที่มันยังตกต่ำอยู่ ที่มันยังไม่รู้อะไรสมกับที่เป็นพุทธบริษัท ผลเสียมันมีอยู่ว่า มันขายหน้าเขาในระหว่างศาสนา แล้วตัวเองก็ยังงมงาย ไม่ได้รับประโยชน์จากพระพุทธศาสนา. ทั้งที่อ้างตัวว่าเป็นพุทธบริษัท. เพื่อจะแก้ไขปัญหาอันนี้ให้หมดไปจึงได้เปิดการบรรยายชนิดนี้ขึ้น ขอให้เข้าใจอย่างนี้ และทนลำบากบ้าง เพื่อช่วยกันแก้ปัญหาให้ลุล่วงไป. มันเป็นธรรมดาที่ว่าจะต้องทนลำบากบ้างในการที่จะทำอะไรให้สำเร็จประโยชน์

เดี๋ยวนี้เรามีปัญหาร่วมกัน ของพุทธบริษัททั้งหมดไม่ใช่เฉพาะเมืองนี้ และไม่ใช่เฉพาะประเทศไทยด้วย แต่ต้องเป็นพุทธบริษัททั้งหมดที่มีอยู่ในโลก ยังงมงายไม่สมกับชื่อว่าเป็นพุทธบริษัท. พุทธะ แปลว่ารู้ แปลว่าตื่น แปลว่าเบิกบาน ไม่มีส่วนที่จะงมงาย; ถ้ามีส่วนที่งมงายจะโดยรู้สึกตัวหรือไม่รู้สึกตัวก็ตาม มันไม่มีความเป็นพุทธบริษัท.

ที่นี้เราก็ได้พูดกันมาแล้ว คราวก่อนถึงเรื่องว่าพระพุทธเจ้าที่จะอยู่กับเราตลอดเวลา, ส่วนวันนี้จะได้พูดโดยหัวข้อว่า "นิพพานที่นี่และเดี๋ยวนี้". ท่านลองตั้งใจฟังให้ดีว่าเรากำลังจะพูดกันโดยหัวข้อว่า "นิพพานที่นี่และเดี๋ยวนี้ กับนิพพานต่อตายแล้ว"

ข้อแรกที่สุด ก็ควรจะนึกถึงคำว่า "นิพพาน" หรือสิ่งที่เรียกกันว่า "นิพพาน" ก่อน. ท่านจะต้องรู้ไว้ว่า ถ้ายกเอาเรื่องนิพพานออกไปเสียแล้ว พุทธศาสนาก็หมดความหมาย. ลองฟังดูให้ดีและคิดดูให้ดีว่า ถ้ายกเอาเรื่องนิพพานออกไปเสียเรื่องเดียวเท่านั้น พุทธศาสนาจะหมดความหมายไม่เป็นพุทธศาสนาไปได้. มันจะเหมือนกับผลไม้ที่ควักเนื้อในออกหมดแล้วเหลือแต่เปลือก ไม่มีอะไรจะกินได้ เหลือแต่เปลือก จะมีบ้างก็สำหรับจะเอาไปตากแห้งทำฟืน บางทีก็ทำไม่ได้สำหรับผลไม้บางอย่าง. พุทธศาสนานี้ก็เหมือนกัน ถ้าเอานิพพานออกไปเสียเรื่องเดียวจะไม่มีเนื้อในเหลืออยู่. เพราะฉะนั้นมันจะเป็นการโง่สักเท่าไร ถ้าจะมีคนที่ไม่สนใจกับเรื่องนิพพานแล้วก็อ้างตัวเองว่าเป็นพุทธบริษัท.

ท่านทายกทายิกาสัตบุรุษทั้งหลาย ถ้าเกิดไม่สนใจเรื่องนิพพาน มันก็จะเหมือนกับเลี้ยงไก่ไว้ไข่ให้สุนัขกิน คนที่เลี้ยงไก่ไว้ไข่ให้สุนัขกิน ตัวเองไม่เอามากิน นี้มันจะเป็นคนชนิดไหน ไม่ต้องอธิบายกันก็ได้ ฟังถูกกันได้ทุกคน. แต่มันจะยังมีที่ร้ายไปกว่านั้นก็คือว่า ตัวเองกลับไปกินขี้ไก่ ไปกินอุจจาระของไก่ ไปกินขนของไก่ หรืออะไรก็ตามที; นั่นมันยิ่งน่าอับอายยิ่งขึ้นไปอีก มันก็เป็นเหมือนพุทธบริษัท แต่ไม่สนใจเรื่องนิพพาน. สภาพการณ์มันก็จะกลายเป็นอย่างนี้. เพราะฉะนั้นขอให้สนใจเรื่องนิพพานให้ได้. ที่สนใจไม่ได้นั้น เพราะว่ามันเข้าใจผิดไปว่า ไม่ควรจะสนใจ สนใจไม่ไหว หรืออะไรทำนองนั้น. แต่แล้วขอให้นึกว่า ถ้าไม่สนใจเรื่องนิพพาน มันก็จะกลายเป็นคนเลี้ยงไก่ไว้ไข่ให้สุนัขกิน คือพระพุทธศาสนาจะเหลือแต่เปลือกไม่มีเนื้อใน.

พุทธบริษัทบางคนก็เข้าใจนิพพานผิดความจริง หรืออาจจะเป็นพุทธบริษัทส่วนมากด้วยซ้ำไป เข้าใจนิพพานว่า เป็นสิ่งที่ให้ความสุขสนุกสนานเอร็ดอร่อยทางเนื้อหนังตามความหมายของสวรรค์ หรือกามารมณ์อย่างสูงสุด; เข้าใจนิพพานไปอย่างนี้เสียก็มีอยู่เป็นอันมาก ทำบุญอะไรก็ตั้งใจเพื่อให้ได้นิพพาน แล้วก็คิดว่านิพพานเป็นอย่างนั้น. นี้มันเป็นคนที่ละเมอเพ้อฝันฝันทั้ง ๆ ที่ยังตื่น มันน่าหัวเราะ คือมันสนใจขมีขมันขะมักเขม้นในเรื่องนิพพาน แต่มันเข้าใจนิพพานผิด กลายเป็นเรื่องกามารมณ์หรือยอดสุดของกามารมณ์ไปเสียก็มี.

พุทธบริษัทบางคนเข้าใจนิพพานผิดเวลา หมายความว่าจะต้องได้นิพพานต่อตายแล้วอีกหลายร้อยชาติ หลายพันชาติ เวียนว่ายไปอีกหลายหมื่นชาติ แล้วก็จะได้นิพพานอย่างนี้เรียกว่า

เข้าใจนิพพานผิดเวลา มันก็กลายเป็นคนโง่โดยไม่รู้สึกตัว หลอกลวงตัวเองโดยไม่รู้สึกตัว. เดี๋ยวนี้ก็ได้แต่กินยาหอมไปเรื่อย ๆ คือเชื่อว่ามันดีแน่แล้ว ก็ปรารถนาไป แล้วก็หวังไป นี้เรียกว่าเข้าใจนิพพานผิดเวลา นิพพานต้องที่นี่และเดี๋ยวนี้ ไม่ใช่ต่อตายแล้วอีกหลายร้อยหลายพันหลายหมื่นชาติ แล้วก็ต้องเข้าใจนิพพานให้ถูกตัวคือ นิพพานเป็นนิพพานไม่ใช่นิพพานเป็นกามารมณ์.

พุทธบริษัทที่ไม่ต้องการนิพพานนั้นเป็นคนโกหกโดยไม่รู้สึกตัว เขาไม่ต้องการนิพ-พานโดยเหตุอะไรก็ตาม ต้องการอย่างอื่น แต่เรียกตัวเองว่าเป็นพุทธบริษัท อย่างนี้มันเป็นคนขบถต่อความเป็นพุทธบริษัทของตัว หรือถึงกับโกหกในอุดมคติของตัวมันใช้ไม่ได้; มันก็เป็นพุทธ-บริษัทแต่ปากว่า หรือจดทะเบียนว่าเป็นพุทธบริษัทเท่านั้นเอง.

ทีนี้ถ้าเกิดมีพุทธบริษัทบางคนจะผัดเพี้ยนไว้ ว่าเรายังไม่เอานิพพานเดี๋ยวนี้ เราจะค่อยเอาต่อตายแล้วสิบชาติบ้าง หลายร้อยชาติบ้าง หลายพันชาติบ้าง; นี่ก็จะต้องเปรียบว่า เหมือนคนที่เลี้ยงไก่ ไก่ไข่ออกมาแล้วก็ทุบเล่นเสียอย่างนั้นแหละ ไก่ไข่ออกมาก็ทุบเล่นเสียอย่างนั้นเรื่อยไป แล้วหวังว่าจะค่อยเอาไข่ไก่ต่ออีกหลายหมื่นชาติตามที่ตนตั้งปรารถนาไว้ว่านิพพานต่ออีกหลายหมื่นชาติ. ชาติของเขาก็คือเข้าโลงครั้งหนึ่ง ก็เรียกว่าชาติหนึ่ง.

ทีนี้มีพุทธบริษัทบางพวกเข้าใจว่า เรื่องนิพพานนี้มันเหลือวิสัยของเรา อย่าไปปรารถนากันเลย ก็มีอยู่เหมือนกันไม่ใช่ไม่มี; แล้วก็ชักชวนกันว่าเก็บไว้ก่อน ยังไม่ต้องสนใจมันเหลือวิสัยของเรา. ถ้าจะเปรียบก็เหมือนกับคนที่บีดทวารไก่เสีย อย่าให้มันไข่ได้หรือว่าเย็บทวารไก่เสียอย่าให้มันไข่ได้ ในที่สุดไก่นั้นมันก็จะต้องตายด้วย. ถ้าใครมีความคิดเห็นว่ามันเหลือวิสัย ก็เท่ากับบีดหนทางของตัวเองไม่ให้ได้สิ่งที่ควรจะได้ ทั้งที่มันอยู่ในวิสัยที่ควรจะได้. ดังนั้นถ้าใครคิดไปในทำนองผัดเพี้ยนว่า ค่อยเอานิพพานต่ออีกหลายหมื่นชาติแล้ว ก็จะมีอาการอย่างนี้. ฉะนั้นเราต้องทำความเข้าใจในเรื่องนี้กันให้ถูกต้อง.

ยังมีพุทธบริษัทบางคน ปฏิญาณความเป็นพุทธบริษัทของตัว ว่าเป็นพุทธบริษัทนับถือพระพุทธเจ้า แต่กลับมีความเห็นหรือพูดออกไปว่า เรื่องนิพพานนี้มันเป็นเรื่องครึคระพ้นสมัยแล้ว ไม่อาจจะเป็นประโยชน์อะไร หรือควรจะสนใจกันแล้วในเวลานี้ มันเป็นคนที่หลอกตัวเองอยู่ชัดๆ ในการนับถือพุทธศาสนา นับถือพุทธศาสนาแล้ว ไม่ต้องการตัวศาสนา ไม่ต้องการตัวหัวใจของศาสนา มันก็คือหลอกตัวเอง. เพราะฉะนั้นขอให้คิดดูจนเข้าใจว่าโดยสรุปความแล้ว พุทธศาสนา

มีนิพพาน มีสิ่งที่เรียกว่านิพพานนั่นแหละเป็นหัวใจ เป็นเนื้อแท้เป็นแก่นสาร. เอานิพพานออกไปเสียเมื่อไรก็หมดความเป็นพุทธศาสนาเมื่อนั้น และการเป็นพุทธบริษัทนี้ก็เพื่อจะได้นิพพาน ไม่ใช่อย่างอื่นเลย

ทีนี้เราก็จะต้องทำความเข้าใจเรื่องนิพพานกันให้ถูกต้อง เพื่อให้เราเป็นพุทธบริษัทจริงและก็ได้สิ่งที่ควรจะได้กันจริง ๆ; จึงขอร้องให้ทุก ๆ ท่านสนใจนิพพานในฐานะที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนากันจงทุก ๆ คนก่อน. แต่สำหรับในวันนี้ ก็ไม่มีเวลาจะพูดเรื่องนิพพานโดยละเอียด ไม่อาจจะพูดเรื่องตัวนิพพานโดยละเอียด แต่จะพูดเรื่องที่มันแวดล้อมกันอยู่ กับความเข้าใจของคนที่เข้าใจกันผิด ๆ ที่เกี่ยวกับนิพพาน จึงขอพูดแต่ในแง่ที่จะเห็นว่า นิพพานต้องเป็นสิ่งที่ปรารถนากันที่นี่และเดี๋ยวนี้ และทำให้ได้กันที่นี่และเดี๋ยวนี้.

เอาละทีนี้มันก็มีอุปสรรค ที่ทำให้เราเข้าใจไม่ได้อย่างนี้ เราก็จะต้องแก้ไขอุปสรรคเหล่านี้ ซึ่งจะยกตัวอย่างมาให้ดู ; การสอนกันผิด ๆ เรื่องนิพพานนี่มันเป็นอุปสรรคต่อการที่จะเข้าใจนิพพาน เราเข้าใจนิพพานกันไม่ได้เพราะมันมีการสอนเรื่องนิพพานกันผิด ๆ พูดไปอย่างนี้คล้าย ๆ กับว่าอวดดีหรือยกตัว ถ้าใครจะคิดอย่างนี้ อาตมาก็ยอมให้เขาคิดว่าเป็นคนอวดดีเป็นคนยกตัว หรือเป็นคนปากร้ายหรืออะไรก็ตาม ขอแต่ให้เพียงได้มีโอกาสที่จะพูดเรื่องนี้ออกไปเท่านั้น ให้มันเป็นความจริงที่ถูกบอกกันต่อ ๆ กันไป ฉะนั้นจึงต้องขอพูดว่า พวกเราทั้งหลายเข้าใจนิพพานกันไม่ได้หรือไม่ถูกต้อง เพราะมีการสอนเรื่องนิพพานกันผิด ๆ.

ทีนี้ก็จะพูดให้เห็นว่ามันผิดอย่างไรบ้าง ? การสอนว่าได้นิพพานต่อตายแล้ว หรือตายแล้วหลาย ๆ ชาติหลาย ๆ ร้อยชาตินั้นมันเป็นการสอนที่ผิด. ถ้ามัวสอนกันอยู่อย่างนี้ มันเป็นการทรยศต่อคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทรยศต่อความประสงค์ของพระพุทธองค์ด้วยความโง่ของเรา. เราใช้ความโง่ของเราทำการขบถทรยศต่อคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งไม่ได้สอนอย่างนั้น ; และขบถต่อความประสงค์ของพระพุทธองค์ ซึ่งไม่ทรงประสงค์อย่างนั้น. ท่านสอนว่านิพพานต้องเป็นสนฺทิฏฺฐิโก ต้องรู้เอง เป็นอกาลิโก ไม่ประกอบด้วยเวลา คือต้องมีได้ที่นั่น และเดี๋ยวนั้น ที่มีการดับกิเลส. ความประสงค์ของพระองค์ เพื่อจะช่วยโปรดสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์ ให้มีความพ้นทุกข์ที่เป็น สนฺทิฏฺฐิโก ที่เห็นได้ด้วยตัวเองทันแก่เวลา. ทีนี้เรามาสอนให้มันผิดเพี้ยนกันไป ๆ ๆ เอาคนตายมาได้นิพพาน คือหลังจากที่ตายแล้วจึงจะได้นิพพาน อย่างนี้ก็ลองไปคิดดูเถอะว่ามันจะ

มีประโยชน์อะไร. แล้วเขาสอนอย่างนี้เองคนทั่ว ๆ ไปและโดยเฉพาะคนสมัยใหม่จึงไม่สนใจนิพพาน เลยทำให้พุทธศาสนาเป็นหมันเพราะสอนผิด. ฉะนั้นการสอนว่านิพพานต่อตายแล้ว หรือตายแล้วหลายร้อยหลายพันชาตินั้น มันเป็นความโง่ของเรา แล้วเราใช้ความโง่นั้นทรยศขบถต่อคำสอนของพระพุทธองค์ และความประสงค์ของพระพุทธองค์ด้วย. การสอนว่านิพพานต่อตายแล้วนั้น มันขัดกันกับหลักที่ว่าพระธรรม (คือนิพพาน นี้รวมอยู่ในคำว่าพระธรรม เพราะเป็นธรรมอย่างยิ่ง) ต้องเป็น สนฺทิฏฺฐิโก ต้องเป็นอกาลิโก ต้องเป็น ปจฺจตฺตํเวทิตพฺโพ. สนฺทิฏฺฐิโก ก็คือเห็นประจักษ์ด้วยตนเอง ตายแล้วจะเห็นอย่างไรได้ จะมีความรู้ ความเห็น ความรู้สึกอะไรที่ไหน มันต้องคนเป็น ๆ. สนฺทิฏฺฐิโก ในที่นี้ คือ คนเป็น ๆ รู้เห็นประจักษ์อยู่ด้วยใจตนเองว่านิพพานเป็นอย่างนี้ ๆ จะเป็นนิพพานชั่วคราว หรือนิพพานเด็ดขาดถาวร หรืออะไรก็ตามต้องประจักษ์ในจิตใจของคนเป็น ๆ. ถ้าไปสอนว่าต่อตายแล้วหรือคนตายแล้วจึงจะได้นิพพาน มันก็ขัดหลักที่ว่า สนฺทิฏฺฐิโก หรือ ปจฺจตฺตํ เวทิ ตพฺโพ ผู้รู้ ผู้มีปัญญา จะรู้ประจักษ์ได้ด้วยตน เห็นได้ด้วยตน. และเป็นอกาลิโก ก็คือว่า ดับกิเลสได้เดี๋ยวนี้ ก็มีความเย็นเป็นนิพพานเดี๋ยวนี้ ไม่ใช่ว่าปฏิบัติธรรมชาตินี้แล้วไปได้ ผลของการปฏิบัติธรรมชาติหน้า. อันนั้นมันว่าเอาเองเป็นความฟั่นเฟือนของการสั่งสอน.

เมื่อเรากินน้ำเข้าไปเราก็รู้สึกว่ามันอิ่ม หรือสดชื่นขึ้นมา มันต้องที่นั่นและเดี๋ยวนั้น. เมื่อเราปฏิบัติธรรมหรือเราเป็นอยู่ชนิดที่กิเลสมันไม่ปรากฏ หรือว่ามันดับลงไปเราก็จะรู้สึกผลของความไม่มีกิเลสที่นั่นและเดี๋ยวนั้น นี้เรียกว่า อกาลิโก. ถ้ามัวไปสอนอยู่แต่ว่านิพพานต่อตายแล้ว ให้คนตายแล้วได้นิพพาน หรือว่าปฏิบัติชาตินี้ไปเอาผลชาติหน้า อย่างนี้มันไม่ใช่อกาลิโก. เพราะมัวแต่สอนกันว่า นิพพานต่อตายแล้วอย่างนี้ มันทำให้คนทั่วไปเกิดไม่เข้าใจนิพพาน หรือเข้าใจนิพพานผิด ; อีกทางหนึ่งก็ทำให้ไม่สนใจ ไม่อยากจะสนใจสิ่งที่จะได้ต่อตายแล้ว. เรื่องมันไม่จริงด้วย แล้วมันก็ให้โทษแก่ผู้ฟังด้วย. คนที่มีความเชื่องมงายก็เก็บมันไว้เป็นความฝัน เป็นเรื่องฝันอยู่อย่างนั้น.

ทีนี้ไปดูว่า การสอนว่านิพพานต่อตายแล้วหลายร้อยหลายพันชาติหลายหมื่นชาตินี้ มันเป็นการหลอกลวงคนโง่ให้ทำบุญ ให้หลงเป็นเหยื่อหลายร้อยหลายพันชาติหลอกลวงคนให้ทำบุญอย่างเดียวตะพึดไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด; อย่างมากก็จะพูดว่า นิพฺพาน ปจฺจโย โหตุ ให้มันเป็น

ปัจจัยแห่งนิพพานอยู่เรื่อย ๆ ไป, จะนิพพานกันต่อเมื่อไรก็ไม่รู้. มันเป็นการสอนชนิดที่เป็นการหลอกลวงให้ทำบุญอย่างไม่มีขอบเขตด้วยเจตนาร้ายเจตนาชั่วก็มี หรือโดยความโง่ของผู้สอนเองก็มี. ขอให้พยายามทำความเข้าใจว่า นิพพานต้องที่นี่และเดี๋ยวนี้ ซึ่งเราจะได้พูดกันต่อไป

ทีนี้ข้อสำคัญอีกข้อหนึ่งก็คือว่า ถ้าสอนกันไปในแง่ที่ว่าคน ๆ เดียวนี้ตายแล้วเกิดตายแล้วเกิด ๆ ๆ เป็นคน ๆ เดียวกันนี้อยู่เรื่อยไปอย่างนี้มันเป็นมิจฉาทิฏฐิ. คือเป็นสัสตทิฏฐิ ประเภทมิจฉาทิฏฐิ. เพราะตามความจริงนั้นคนในนาทีนี้กับคนในนาทีหลัง มันก็ไม่ใช่คนเดียวกันเสียแล้ว มันเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัย. เพราะฉะนั้นการสอนที่มีตัวตนมีคนคนนั้นยั่งยืนอยู่ตลอดกัลปวสานต์กว่าจะนิพพาน นี้มันเป็นเรื่องสัสตทิฏฐิ. เพราะตามความจริงนั้นคนในนาทีนี้กับคนในนาทีหลัง มันก็ไม่ใช่คนเดียวกันเสียแล้ว มันเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัย. เพราะฉะนั้นการสอนที่ว่ามีตัวตน มีคนคนนั้นยั่งยืนอยู่ตลอดกัลปวสานต์กว่าจะนิพพาน นี้มันเป็นเรื่องสัสตทิฏฐิ ว่าเที่ยง ว่ายั่งยืนไม่ใช่พุทธศาสนา. ถ้าจะสอนว่าคนเดียวกันนี้อุตส่าห์ทำไปทำไป ๆ แล้วก็หลายสิบชาติ หลายร้อยชาติ หลายพันชาติ แล้วก็จะได้นิพพาน อย่างนี้มันเป็นการสอนสัสตทิฏฐิ ไม่ใช่สอนพุทธศาสนา; มีตัวกูถาวร อาตมมันถาวรเรื่อยไปจนกว่าจะไปรวมกับปรมาตมัน คือนิพพานใหญ่ มันกลายเป็นไม่ใช่สอนพุทธศาสนา มันกลายเป็นสอนมิจฉาทิฏฐิเรื่องสัสตทิฏฐิ. การสอนผิด ๆ ว่านิพพานต่อตายแล้ว มันมีผลอย่างนี้

ทีนี้บางคนสอนหรือชักชวน หรือเกลี้ยกล่อมกันให้เกิดความเข้าใจว่านิพพานเป็นของสุดวิสัยสำหรับพวกเราสมัยนี้ ขอให้คิดดูให้ดีพึงให้ดีว่า เรากำลังคิดอย่างนั้นหรือเปล่า? เพื่อนฝูงของเรากำลังบอกเราอย่างนั้นหรือเปล่า ว่านิพพานนั้นเป็นของพ้นสมัย สุดวิสัยสำหรับสมัยนี้เสียแล้วอย่าไปทำกันเลย นี้ก็เป็นการสอนที่ผิด ๆ มันเป็นความโง่ หรือความเหลวไหลของผู้สอนนั่นเอง แต่มันยังอยากจะสอนคนอื่นอยู่. มันโง่มันเหลวไหลแล้ว แต่มันยังอยากจะสอนคนอื่นอยู่ ตัวเองก็ต้องสอนว่า นิพพานนั้นสุดวิสัยเสียแล้ว เพื่อแก้ตัวให้ตัวเองด้วย แล้วก็ดึงคนอื่นไม่ให้สนใจ หรือให้เหลวไหลไปตามตัวเองด้วย.

ที่พูดนั้นอาจจะพูดไปตามความรู้สึกจริงใจก็มี ว่ามันสุดวิสัย แต่ที่เจตนาจะหลอกกันก็มี เพราะเขารู้อยู่ว่า ถ้าพระพุทธเจ้าเอาสิ่งที่เหลือวิสัยมาสอน พระพุทธเจ้าก็ไม่ใช่พระพุทธเจ้า หรือถ้าพระพุทธเจ้าเอาสิ่งที่มีเฉพาะกาลเวลามาสอน ก็ไม่ใช่พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้า

ต้องสอนสิ่งที่จริงถูกต้องและใช้ได้ตลอดอนันตกาล ไม่จำเพาะกาลเวลาว่าสิ่งที่ใช้ได้เมื่อครั้งพุทธกาล ต่อมาอีกสองพันกว่าปีใช้ไม่ได้ พ้นสมัยล้าสมัยเหลือวิสัยของคน; อย่างนี้มันก็ใช้ไม่ได้ ถ้าเราเชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เราต้องถือว่าสิ่งที่ท่านสอนนั้นไม่เหลือวิสัย เพราะท่านตรัสรู้ ท่านเป็นสัพพัญญู ท่านต้องรู้ว่าอะไรมันทำได้หรือทำไม่ได้ ท่านก็จะต้องสอนแต่สิ่งที่มันทำได้

ฉะนั้นอย่าไปถือว่าเป็นของเหลือวิสัย แต่ถ้าเราไปทำตัวให้เปลี่ยนไปเป็นเสียอย่างอื่นแล้ว มันก็อาจจะเหลือวิสัยจริงก็ได้; แต่ถ้าเราทำตัวให้ถูกต้องตามเรื่องของพุทธบริษัท มันก็ยังไม่เหลือวิสัย: ที่สอนว่านิพพานเป็นเรื่องสุดวิสัยของสมัยนี้ อย่าไปสนใจ ให้ทำแต่บุญทำแต่กุศลเรื่อย ๆ ไปเถอะ อย่างนี้มันอาจจะเป็นเพราะเจตนาหลอกลวงของผู้สอนอีกเหมือนกัน เขารู้ว่าพระพุทธเจ้าจะไปสอนสิ่งที่ปฏิบัติไม่ได้ แต่เขามาสอนผู้อื่นว่ามันเป็นสิ่งที่ปฏิบัติไม่ได้สำหรับสมัยนี้; ดังนั้นเขาก็เจตนาที่จะหลอกกัน ถ้าผู้สอนเป็นผู้ที่หวังจะได้รับประโยชน์ ก็เป็นการลวงเขาให้ทำบุญแก่ตน. นี้หมายความว่า ผู้สอนเป็นพระหรือผู้สอนที่อยู่ในศาสนานี้สอนให้เขาทำบุญ ตนก็ได้สิ่งที่เขามาทำบุญเรื่อย ๆ ไปไม่มีที่สิ้นสุด. ถ้าไปสอนเรื่องนิพพาน มันเป็นการตัดทางหากินของเขาเพราะว่าคนที่ต้องการไปนิพพานนั้น ไม่ต้องทำบุญ บ้าบุญ เมาบุญเหมือนกับคนที่ไม่ต้องการนิพพาน แต่ต้องการจะบ้าบุญ

บางคนก็กลัวว่าลูกหลานมันจะไปบวชเสีย มันจะไม่อยู่กับบ้านกับเรือน เลยบอกลูกบอกหลานว่าอย่าไปบวชเลย นิพพานเป็นของสุดวิสัยเสียแล้วในสมัยนี้. นี่หลอกให้ลูกหลานโง่ตามตนเองไปอีก อย่างนี้ก็เรียกว่า เจตนาสอนหรือเจตนาหลอก ให้ลูกหลานหมกมุ่นอยู่แต่ในเรื่องโลก ๆ เรื่องสวย เรื่องงาม เรื่องเอร็ดอร่อย เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ; นี้ก็เป็นเรื่องเจตนาที่ไม่ดี

ทีนี้ก็ยังมีอีกบางพวก มันเป็นเพียงคนอวดดี มันอยากจะพูดชนิดที่อวดดี มันก็พูดไปว่า นิพพานนั้นพ้นวิสัยของคนสมัยนี้แล้วอย่างนี้ก็มี คนอวดดีนั้นปากมันอยู่นิ่งไม่ได้ มันก็ต้องพูดและพูดไปตามที่มันรู้สึก มันจึงพูดผิด ๆ พูดเขว ๆ ไปว่านิพพานนี้สุดวิสัยของคนสมัยนี้

ทีนี้ก็ยังมีคนบางพวกที่สอนว่า นิพพานนี้ถึงแม้ว่าจะมีจริงหรืออยู่ในวิสัยที่จะทำได้จริง มันก็เป็นเรื่องครึ ๆ คระ ๆ บ้า ๆ บอ ๆ เป็นเรื่องของคนบ้า ๆ บอ ๆ หรือล้าสมัย. คนพวกนี้ที่มีความคิดว่านิพพานเป็นของครึคระนี้ มันเป็นคนตามก้นพวกฝรั่งมากเกินไป มันหลงใหลใน

วัฒนธรรมทางเนื้อหนังของพวกฝรั่งมากเกินไป เลยรู้สึกว่านิพพานเป็นเรื่องครึคระ; แล้วมองดูอีกทีหนึ่งก็คือว่า มันไม่รู้จักตัวมันเอง มันจึงหลงผิดไปว่านิพพานเป็นเรื่องครึคระ; มันไม่รู้จักตัวมันเองว่า เป็นอะไร ควรจะได้อะไร ธรรมชาติสร้างมาอย่างไร หรืออะไรเหล่านี้; มันไม่รู้จักตัวเองทุกอย่างทุกประการ ทำให้เกิดความเข้าใจผิดไปว่านิพพานเป็นเรื่องครึคระ. คนที่ไม่รู้จักตัวเอง ก็คือคนที่ไม่รู้จักพระธรรม; พระธรรมคือธรรมชาติ หรือกฎของธรรมชาติหรือหน้าที่ตามธรรมชาติ; อย่างนี้มันไม่รู้ทั้งนั้น

ฉะนั้นเขาจึงไม่รู้จักตัวเองว่าเป็นเรื่องอย่างไรที่เนื่องกันกับธรรมชาติ มันเกิดความรู้สึกขึ้นมาว่า นิพพานนี้เป็นเรื่องครึคระเพราะสอนแต่เรื่องความสงบ ความหยุดความว่างอะไรทำนองนั้น. เขาต้องการเรื่องสนุกสนาน เอร็ดอร่อย เหมือนที่คนสมัยใหม่เขาทำกัน คนพวกนี้ก็สอนว่านิพพานเป็นเรื่องครึคระ บ้าบอสำหรับสมัยนี้; ลูกหลานก็เลยหันหลังให้เรื่องของนิพพาน

ทีนี้บางคนบางพวกเขาสอนว่า ไอ้เรื่องนิพพานนี้ไม่เกี่ยวกับฆราวาส ฆราวาสอย่าไปสนใจเรื่องนิพพาน แล้วเรื่องนิพพานนี้เป็นข้าศึกแก่ความเจริญของพวกฆราวาส. ฟังดูให้ดี เป็นเรื่องจริงที่มีอยู่ทั่ว ๆ ไป ว่าถ้าไปสนใจเรื่องนิพพานแล้วชีวิตฆราวาสจะไม่ก้าวหน้า นี่คือคนโง่แสนจะโง่ แล้วหลับตาพูด. คนนั้นมันไม่รู้จักความเป็นฆราวาส ไม่รู้จักตัวเองเท่า ๆ กับที่ไม่รู้จักนิพพาน; มันไม่รู้จักตัวมันเองเท่า ๆ กับที่ไม่รู้จักนิพพาน; แล้วมันเป็นฆราวาส มันไม่รู้จักความเป็นฆราวาสว่าคืออะไร. ถ้าเขาจะรู้สักนิดหนึ่งว่าฆราวาสนี่แหละคือพวกที่อยู่ในกองไฟ ฉะนั้นฆราวาสนี่แหละคือพวกต้องการน้ำจะดับไฟ ต้องมีสติปัญญารู้จักหาน้ำมาดับไฟ จะได้อยู่อย่างไม่ต้องอยู่ในกองไฟ. เรื่องนิพพานนั้นเป็นเรื่องน้ำที่จะดับไฟ ไม่ว่าของใครของผู้ใด ไม่ว่าจะเป็นฆราวาสหรือเป็นบรรพชิต. เมื่อฆราวาสอยู่ในกองไฟมากกว่าบรรพชิต ฆราวาสก็ต้องการน้ำที่จะดับไฟมากกว่าบรรพชิต; ฉะนั้นมันยิ่งจำเป็นสำหรับฆราวาส.

พระพุทธเจ้าท่านต้องการจะช่วยคนที่มีความทุกข์ นี่ขอให้จำไว้เป็นหลักว่าพระศาสดาของศาสนาไหนก็ตาม เขาต้องการที่จะช่วยคนที่เป็นทุกข์ ถ้าคนที่ไม่มีความทุกข์ก็ไม่จำเป็นจะต้องช่วย ไม่จำเป็นจะต้องมีปัญหาอะไร; คนที่อยู่ในกองทุกข์ต่างหากต้องช่วย มันมีปัญหา ดังนั้นธรรมะหรือศาสนาต่าง ๆ นี้มันมีเพื่อคนที่อยู่ในกองทุกข์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือฆราวาส เพื่อเขาจะได้เป็นฆราวาสชนิดที่ไม่มีความทุกข์ โดยที่ไม่จำเป็น การที่เกิดความ

เข้าใจว่านิพพานไม่เกี่ยวกับฆราวาส แล้วเป็นข้าศึกแก่ความก้าวหน้าของฆราวาสนั้น มันเป็นคำพูดที่ผิด; แล้วเป็นขบถต่อพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง. แต่คนก็ยังมีความเข้าใจอย่างนั้นกันไปได้ ยิ่งในบ้านเมืองที่เจริญอย่างเช่นที่กรุงเทพฯ อย่างนี้ คนยิ่งจะหลงในความเป็นฆราวาส และรู้สึกว่านิพพานเป็นข้าศึกของพวกฆราวาสยิ่งกว่าที่บ้านนอกคอกนา.

ที่เป็นอย่างนี้ก็เพราะผู้สอนนั้นสอนผิด ผู้สอนจะเป็นพระหรือฆราวาสด้วยกันก็ตามมันสอนผิด ผิดด้วยเจตนาร้ายก็มี ผิดด้วยความโง่ พูดไปตามความโง่โดยไม่เจตนาก็มี และสอนสืบ ๆ กันมาโดยไม่ต้องบอกต้องถามโดยไม่ต้องวิจารณ์กันอีกแล้ว มันก็เลยเหมาเอาดื้อ ๆ ว่าเรื่องนิพพานไม่เกี่ยวกับฆราวาส แล้วก็เป็นข้าศึกแก่พวกฆราวาส แต่ว่าต้นเหตุสำคัญนั้นมันอยู่ที่ว่า คนมันหลงในความสุขทางเนื้อทางหนังอย่างหลับหูหลับตามากเกินไป คนชั้นบิดามารดานี้ไม่เท่าไร; คนชั้นลูกชั้นหลานนี้มันถูกการศึกษา การอบรมแวดล้อมกันไปให้หลงใหลไปในทางเนื้อทางหนังกันมากขึ้น และมากเกินไปโดยไม่มีที่สิ้นสุด; มันก็เกิดความคิดนึกได้เองว่า ถ้ามันมีเรื่องอะไรที่ทำให้เหินห่างออกไปจากสิ่งเหล่านี้แล้ว อย่างนี้มันเป็นข้าศึกของเรา. ฉะนั้นคนหนุ่ม ๆ สาว ๆ สมัยนี้ จึงไม่สนใจเรื่องนิพพานที่เขาสอนกันมาอย่างผิด ๆ ตัวเองก็เข้าใจอย่างผิด ๆ.

ขอให้ไปเข้าใจเสียใหม่ กลับความเข้าใจของตัวเสียใหม่ แล้วก็บอกลูกบอกหลานให้มันถูกต้อง ว่าฆราวาสมันอยู่กลางกองไฟนี้ นิพพานจะช่วยดับไฟ จะไม่ต้องนั่งร้องไห้ จะไม่ต้องฆ่าตัวตาย จะไม่ต้องเป็นโรคเส้นประสาท; นี่เราจะพูดกันต่อไปอีก

ทีนี้มีคนบางพวกพูดอย่างรวม ๆ กันทุกยุคทุกสมัยทุกหนทุกแห่ง แล้วเขาพูดว่า คนที่จะมีอุปนิสัยขนาดที่จะบรรลุนิพพานได้นั้น มีน้อยเกินไป เราไม่อยู่ในพวกนั้น; ว่าคนที่จะบรรลุนิพพานมีได้น้อยเกินไปเท่ากับจำนวนของเขาวัว ส่วนคนที่ธรรมดาสามัญที่ไม่อาจจะบรรลุได้นั้นมีจำนวนเท่าขนของวัว. วัวตัวหนึ่งมีสองเขา แล้วก็มีขนกี่หมื่นกี่แสนกี่ล้านเส้นก็ไม่รู้ ไม่เคยนับแต่ทุกคนก็มองเห็นได้ว่า มันมากกว่ากันมาก. ทีนี้เขาก็มาสอนกันไปในทางยืนยันให้ยึดมั่นว่าคนที่จะไปนิพพานได้มีจำนวนเท่าเขาวัว และอยู่ในวัฏฏสงสารมีจำนวนเท่าขนวัว; สอนให้ปักใจเชื่อกันเสียอย่างนี้ นี่มันก็เป็นคนหลับตาพูด อยู่ในประเภทคนโง่ชนิดหนึ่ง คือมันไม่เข้าใจคำว่า "อุปนิสัย" เอาเสียเลย. คำว่า "อุปนิสัย" นั้น เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นมาได้ อบรมได้ แวดล้อมได้ เพิ่มเติมได้ แก้ไขได้.

ท่านทั้งหลายช่วยทำความเข้าใจกันเสียใหม่อย่างนี้ ว่าสิ่งที่เรียกว่านิสัยปัจจัย หรือ อุปนิสัย อัชฌาสัย อะไรก็ตาม มันเป็นสิ่งที่เราสร้างขึ้นมาได้ แก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ เพิ่มเติมให้มากขึ้นได้; อย่าไปตายใจเสียว่า เราไม่มีอุปนิสัยที่จะเป็นไปได้ อย่างนี้มันเป็นคนปล่อยหมดวางมือหมด. เขาไม่เข้าใจตัวเอง ไม่เข้าใจนิพพาน ไม่เข้าใจธรรมชาติ ที่สร้างสัตว์ทั้งหลายมา และไม่เข้าใจสิ่งที่เรียกกันว่าอุปนิสัยที่เขาพูดอยู่พล่อย ๆ นั้น.

อีกอย่างหนึ่งต้องเข้าใจไว้ว่า นิพพานนั้นมันมีอยู่หลายระดับ คืออย่างชั่วคราวก็มี อย่างถาวรก็มี; อย่างน้อยที่สุดเดี๋ยวนี้เรามีสมรรถภาพ มีอุปนิสัยมีอะไรพร้อมที่จะรู้จักนิพพานอย่างชั่วคราว หรือตัวอย่าง หรือชิมลอง เช่นเมื่อเรามานั่งอยู่ที่นี่ ไม่มีกิเลสรบกวน เย็นสบาย นี่เราก็รู้สึกความเย็นของจิตใจอันนี้ได้ นี้ก็เป็นนิพพานชิมลอง; ไม่เห็นต้องใช้ความสามารถวิเศษวิโสอะไร เราก็รู้สึกความเยือกเย็นอันนี้ได้ ซึ่งเป็นตัวอย่างนิพพานชิมลอง หรือว่าตัวอย่างสินค้าของพระพุทธเจ้า. เราอยู่ในฐานะหรืออุปนิสัยที่จะชิมลองได้ แล้วค่อยติดตามต่อไป. ฉะนั้นถ้าใครพูดว่า เราไม่มีอุปนิสัยเพื่อนิพพานอย่างนี้ คนนั้นมันไม่รู้จักตัวเองก่อน แล้วก็ไม่รู้จักนิพพาน ไม่รู้จักอะไรหมด จึงพูดว่าเราไม่มีอุปนิสัยสำหรับนิพพาน; เขาจัดตัวเองให้เป็นคนโง่ตัวโง่เหลือที่จะโง่และเป็นคนโชคร้ายที่สุดเหลือที่จะโชคร้าย

แม้แต่สัตว์เดรัจฉานมันก็ยังรู้รสของความสงบ มันพอใจในความสงบ อยากนอนสงบ อยากไม่ให้มีอะไรรบกวน; มันมีอุปนิสัยที่จะมีความรู้เรื่องความสงบ แล้วก็ชอบความสงบ ฉะนั้นคนต้องดีกว่านั้น เพราะธรรมชาติสร้างมาให้มีอุปนิสัยให้มีสติปัญญาสามารถในการที่จะดับทุกข์ของตน ๆ ด้วยกันทั้งนั้น อย่าไปบิดผันมันเสียให้ผิด ปล่อยให้มันเป็นไปตามวิถีทางของธรรมชาติ แล้วมันจะค่อยฉลาดในเรื่องของความดับทุกข์ยิ่งขึ้นทุกที ๆ. เดี๋ยวนี้คนมันไปบิดผันธรรมชาติ เพราะการศึกษาผิด อบรมผิดแวดล้อมผิด หันไปหาความหลงใหลในเรื่องเนื้อหนังมาขึ้นทุกที ตามความเจริญของโลกสมัยใหม่.

ฉะนั้นขอให้ทุก ๆ ท่านไปคิดดูให้ดี ว่าเรากำลังได้รับการสั่งสอนมาผิด ๆ หลายอย่างหลายประการ เช่นว่า นิพพานต่อตายแล้วหลายร้อยหลายพันชาติ, นิพพานเป็นของสุดวิสัยของพวกเราสมัยนี้ นิพพานเป็นเรื่องครึคระ บ้า ๆ บอ ๆ นิพพานไม่เกี่ยวกับฆราวาส. เราไม่มีอุปนิสัยของนิพพาน อย่างนี้ขอให้กวาดทิ้งออกไปเสียให้

หมดจากจิตใจ และให้ถือว่ามันเป็นเรื่องโชคร้ายที่ได้รับคำสั่งสอนอย่างนี้ ต้องแก้ไข ต้องเลิกล้างมันเสียให้มันกลายเป็นโชค.

เอาละ เมื่อเราได้พูดกันถึงเรื่องอุปสรรคที่ทำให้ไม่สนใจในนิพพานมาพอแล้ว ก็จะพูดถึงเรื่องนิพพานโดยตรงกันบ้าง พอเป็นเครื่องสังเกต อย่างที่ได้กล่าวแล้วว่า พูดกันละเอียดคราวนี้มันไม่ไหว แต่พูดโดยเค้าเงื่อนให้เข้าใจได้นั้น มันพอจะทำได้ ฉะนั้นจะได้พูดในหัวข้อต่อไปว่า นิพพานนี้มันคืออะไร ?

เราต้องตั้งปัญหาขึ้นมาก่อนว่า **นิพพานนั้นมันคืออะไร ?** แล้วปิดอุดเสียว่าอย่าไปโพล่งออกไปว่า นิพพานคือสิ่งที่จะได้ต่อตายแล้วหลายร้อยหลายพันหลายหมื่นชาติ; อย่าไปเข้าใจอย่างนั้น อย่าเพ่อเข้าใจอย่างนั้น อย่าเพ่อมีปัญหาอย่างนั้น; ทิ้งมันไปเสียให้หมด มาพิจารณากันเดี๋ยวนี้ว่า นิพพานนั้นคืออะไร ?

ถ้าถามว่า **นิพพานคืออะไร ?** มันเกิดแบ่งแยกออกเป็น ๒ แพร่ง ๒ ทาง คือนิพพานแท้จริงตามธรรมดาสามัญของธรรมชาตินี้ ทางหนึ่ง, แล้วนิพพานเนื่องอกทิ่งอกออกไปตามความเพ้อของสติปัญญา ของการศึกษา ของปริยัติธรรมของภาษา ของคนบ้าหอบฟาง รู้อะไรท่วมหัวก็ยังเอาตัวไม่รอด นั้นเรียกว่านิพพานของพวกนักพูด นักศึกษา นักปริยัติ นี้ก็ทางหนึ่งแพร่งหนึ่ง, แบ่งนิพพานออกเป็น ๒ นิพพาน: นิพพานแท้ ๆ ตามธรรมชาติของคุณป้า คุณย่าที่ไม่รู้หนังสือ นิพพานตามธรรมชาติอย่างนี้พวกหนึ่ง ความหมายหนึ่ง; แล้วนิพพานของนักปริยัติตัวเอกพูดได้ร้อยนัย พันนัย เป็นบ้าหอบฟางไป นั้นก็อีกพวกหนึ่ง; มันเป็น ๒ นิพพานอยู่อย่างนี้ ทีนี้จะพูดนิพพานตามธรรมดาตามธรรมชาติแท้ ๆ ของพระพุทธเจ้าก่อนพึงไว้ให้ดี แล้วจึงค่อยพูดถึงนิพพานของนักปริยัติ พวกบ้าหอบฟางทีหลัง.

ถ้าถามว่านิพพานคืออะไร นิพพานตามธรรมชาติแท้เป็นนิพพานแท้ และเป็นของชาวบ้านที่ไม่ต้องรู้หนังสือก็ได้ หรือตามที่พระพุทธเจ้าท่านมุ่งหมาย หรือตามที่คนก่อนพระ-พุทธเจ้าเขามุ่งหมายกันในทางที่ถูกต้อง เมื่อถามว่านิพพาน คืออะไร ? ก็ต้องตอบได้เลยว่านิพพานนั้นคือ เย็นหรือไม่ร้อน นี่แหละมันง่ายอย่างนี้ มันจะง่ายแสนง่ายที่จะจำไว้ว่า **นิพพานนั้นคือเย็น และ ไม่ร้อน** ถ้าเย็นสนิทก็เติมคำว่า 'ปริ' เข้ามาเป็นปรินิพพาน นี้แปลว่าเย็นสนิท; นิพพานเฉย ๆ ก็แปลว่าเย็น, ถ้าร้อนไม่ใช่นิพพาน ถ้าเย็นเป็นนิพพาน.

คำพูดที่พูดกันอยู่ก่อนพุทธกาลก่อนโน้น ไม่เกี่ยวกับธรรมะนั่น นิพพานก็แปลว่าเย็น ปรินิพพานก็แปลว่าเย็นสนิท. ทีนี้พูดให้มันชัดออกไป ให้มันกว้างออกไปเพื่อจะเข้าใจได้ดีขึ้น คำว่าเย็นสนิทนี้ ไม่ใช่แต่จะหมายถึงเรื่องทางธรรมทางศาสนา. เขาหมายทั้งหมดเลย; จึงแบ่งความเย็นได้ออกไปเป็น ๓ ชนิด คือ **เย็นของวัตถุ** วัตถุที่ไม่มีชีวิตจิตใจ ที่มันร้อนแล้วมันเย็นลง ความเย็นนั้นก็เรียกว่านิพพาน เช่น ถ่านไฟร้อน ๆ เย็นลงความเย็นนั้นก็เป็นนิพพาน. ข้าวหรือกับข้าวร้อน ๆ กินไม่ได้ ปล่อยให้เย็นเสียก่อน มันเย็นลงกินได้ ความเย็นนั้นก็เป็นนิพพาน หรือวัตถุอะไรก็ตามที่มันร้อนแล้วมันเย็นลง ความเย็นอันนั้นก็เป็นนิพพาน; อย่างนี้เรียกว่าความเย็นของวัตถุก็เรียกนิพพานกันมาแต่เดิมก่อนพระพุทธเจ้า แม้ในสมัยพระพุทธเจ้า หรือในสมัยที่พูดภาษาบาลีนี้ เมื่อเล็งถึงวัตถุคำว่า นิพพานก็แปลว่าเย็นของวัตถุ.

ทีนี้อย่างที่สอง มัน **เย็นของมารยาท** กิริยาอาการ. กิริยาอาการที่มันดุร้ายที่มันอันตราย เช่น เสือ หมี อะไรก็ตาม เป็นสัตว์ป่าดุร้าย หรือ วัว ควาย ที่เป็นของป่ายังดุร้ายมีกิริยาอาการอันดุร้าย นี้เรียกว่าร้อน; และเมื่อสัตว์เหล่านั้นได้รับการฝึกดีแล้ว มันจึงมีกิริยาอาการเย็น. ถึงคนก็เถอะ คนป่ากิริยาอาการดุร้ายไม่น่าไว้ใจมาฝึกฝนเสียให้ดี มีกิริยามารยาทเย็นลง อย่างนี้ก็เรียกว่าเย็นเหมือนกัน เย็นลงของกิริยาอาการหรือมารยาทนี้. นี้พูดไว้สำหรับว่าจะจัดให้เป็นนิพพานของสัตว์เดียรัจฉาน นิพพานที่ ๑ ของวัตถุที่ไม่มีชีวิตจิตใจ นิพพานที่ ๒ ของสัตว์เดียรัจฉานที่มีคุณค่าแสดงทางกิริยาอาการ

ทีนี้นิพพานอย่างที่ ๓ **เย็นของจิตใจ** คือเย็นของมนุษย์ที่มีคุณธรรมดี มีธรรมะมากแล้วใจเย็น. ถ้ามีกิเลสมันร้อน ทีนี้กิเลสมันละลายไป จางไป มันก็เย็นลง ๆ ความเย็นนี้เรียกว่านิพพาน นิพพานของคน. แต่พูดกว้าง ๆ ว่าเย็นใจก็แล้วกัน เพราะมันมีเย็นใจอย่างอื่น ซึ่งไม่ถึงกับหมดกิเลสนั้นก็ยังมี. จำไว้ให้ดีก่อนว่า นิพพานนี้แปลว่าเย็น: เย็นของวัตถุก็ได้. เย็นของกิริยาอาการท่าทางก็ได้ และเย็นของจิตใจก็ได้: เรียกว่านิพพานเหมือนกันหมดโดยภาษาพูด แต่ว่า **นิพพานในทางธรรมนั้นหมายถึงเย็นโดยจิตใจ** นี้มันมีหลักอยู่อย่างนี้. ในที่นี้เราจะพูดถึงเรื่องเย็นโดยจิตใจอย่างเดียว; เย็นทางวัตถุ เย็นทางกิริยาอาการนั้นมันไม่เกี่ยวกันกับธรรมะที่มันเกี่ยวกันกับธรรมะ มันมีแต่เรื่องเย็นทางจิตใจ.

ทีนี้เย็นทางจิตใจนี้ ก็ยังแบ่งออกไปได้เป็นระดับ ๆ ตามความสูงหรือต่ำของสติปัญญา หรือการศึกษาค้นคว้าหรือวัฒนธรรมที่เป็นมาแต่ต้นจนบัดนี้.

ความสูงต่ำของสติปัญญาทำให้เกิดเข้าใจความเย็นนั้นแหละได้สูงต่ำ. ดังนั้นตามที่ได้เป็นมาแล้วในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ที่ค้นคว้าเรื่องนิพพาน เรื่องความเย็นโดยเฉพาะในประเทศอินเดียนี้. ทีแรกเขาไปหลงเอาความเย็นเพราะได้อย่างอกอย่างใจในทางกามคุณ เราหิวกามคุณเป็นความร้อน พอได้กามคุณอย่างใจก็เป็นความเย็นชนิดหนึ่งขึ้นมา ฉะนั้นเขาหลงเอาความสมบูรณ์ทางกามารมณ์อย่างสูงสุดเรื่องเพศนี้ เป็นนิพพาน หรือเป็นของเย็นก็ได้พักหนึ่งยุคหนึ่ง มันเย็นจริงหรือไม่ มันก็ตอบได้อย่างกำกวม มันเย็นชั่วระงับความหิวกระหายได้ขณะหนึ่งเท่านั้น แต่แล้วมันไม่ใช่เย็นจริง

ฉะนั้นต่อมาผู้มีปัญญาก็ค้นพบว่า นั่นไม่ใช่เย็นจริง นี่ยังไม่ใช่นิพพานแท้ เป็นนิพพานหลอกเด็กไป แล้วต่อมาค้นพบจิตที่เย็นจริงเพราะอำนาจของสมาธิ คือทำให้จิตหยุดจากความกระวนกระวาย ระส่ำระสายฟุ้งซ่าน จิตมีความสงบเย็นลงมาด้วยอำนาจของการฝึกฝน ก็เลยถือเอาความเย็นจากการทำสมาธินี้ เป็นนิพพานกันมาพักหนึ่ง ยุคหนึ่งนานมากเหมือนกัน; จนกระทั่งถึงยุคพุทธกาลก็ยังมีเหลืออยู่ พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงพวกนี้เหมือนกันว่า พวกที่ยังหลงเอาจตุตถฌานเป็นนิพพาน ยังมีอยู่แม้ในครั้งพุทธกาล. พวกนี้เอาความสุขที่เกิดจากสมาธิเป็นนิพพาน คืออย่างน้อยก็ได้จตุตถฌาน ผู้ที่สามารถทำจตุตถฌานให้เกิดขึ้นได้จะรู้สึกว่าเป็นสุขเหลือประมาณ กระทั่งสูงขึ้นไปถึงพวกอายตนะต่าง ๆ เช่น อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ ฯลฯ หลงกันอย่างนี้อยู่ยุคหนึ่ง

ทีนี้ต่อมาสติปัญญามันสูงขึ้นจนเกิดพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าท่านพบว่าสองอย่างนั้นมันก็ยังไม่ใช่นิพพานแท้ มันเย็นอยู่เหมือนกัน แต่มันไม่ใช่เย็นที่แท้จริง หรือที่สุด. เย็นแท้จริงคือต้องหมดกิเลส ไม่มีกิเลสเหลืออยู่ กระทั่งหมดกรรม ไม่มีกรรมด้วย; หมดกิเลสหมดกรรมจึงจะหมดทุกข์; ถึงจะเย็นจริง หมดกิเลสหมดกรรม แล้วจึงหมดทุกข์ ซึ่งเป็นผลกรรมมันจึงจะเย็นจริง. นี่คือเย็นเหลือที่จะพรรณนาได้ เรียกว่านิพพานจริง.

ลองเปรียบเทียบกันดู: เย็นเพราะได้กามารมณ์ตามต้องการ, เย็นเพราะจิตเป็นสมาธิ. เย็นเพราะจิตหมดกิเลส มันเป็น ๓ ชั้นอยู่อย่างนี้. แต่ก็ต้องเรียกว่าเย็นด้วยกันทั้งนั้น แม้สองอย่างแรกนั่นมันจะเย็นไม่จริง แต่มันก็ยังดีกว่าร้อน. นี่ถ้าเอาความสูงต่ำของสติปัญญาเป็นประมาณมันก็ได้อย่างนี้.

ทีนี้ถ้าเราจะเอาน้ำหนักของการกระทำ หรือความสามารถของการกระทำเป็นประมาณ ที่เกี่ยวกับนิพพานจริง ๆ หรือนิพพานไหนก็ตาม มันยังแบ่งได้เป็น ๓ ชั้น ว่า: **เย็นเพราะมันประจวบเหมาะเข้าหรือเป็นเอง** นี่มันก็เย็นชนิดหนึ่ง มันประจวบเหมาะเข้า เช่นท่านทั้งหลายมาที่วัดนี้ ประสบสิ่งแวดล้อมอย่างนี้ จิตใจมันก็เย็นลง โดยความประจวบเหมาะเย็นเองไม่ต้องทำอะไร นี่มันก็เย็นชนิดหนึ่ง; เรียกว่าเย็นประจวบเหมาะ เย็นเองตามธรรมชาติ. หรือว่าเมื่อมันร้อน ร้อนหนักเข้า ๆ มันก็ขี้เกียจร้อน มันก็หยุดไปเองเหมือนมันง่วงนอนมันก็นอนหลับไปเองอย่างนี้; นี่เย็นอย่างหนึ่งมันเป็นไปเอง. อย่างที่สอง เราฝึกฝนและบังคับได้ให้จิตมันสงบอยู่ชั่วเวลาที่เราบังคับมัน อย่างนี้มันก็เย็นเพราะเราบังคับไว้. **มันเย็นได้เท่าที่เราบังคับไว้ได้** ด้วยการปฏิบัติของเรา; เย็นอย่างนี้ก็ไม่ใช่เย็นที่สุด เย็นที่สุดถาวรที่สุดนั้นก็ต้อง เพราะหมดกิเลส หมดกรรมหมดทุกข์อีกนั่นแหละมันจึงจะเย็นจริง. แต่มันก็เรียกว่าเย็นทั้งสามอย่าง และเรียกได้ว่านิพพานทั้งสามอย่าง. แต่ถ้าไม่เย็นจริงไม่เย็นสนิทจริงเราไม่เรียกว่า "ปรินิพพาน"

ขอเตือนย้ำไว้เสมอว่า นิพพานก็ตาม ปรินิพพานก็ตาม หมายถึงมีชีวิตอยู่นะ อย่าเอาไปปนกับต่อตายแล้ว นั่นมันเป็นเรื่องของคนหลับตาพูด. นิพพานหรือปรินิพพานก็ตาม เป็นเรื่องของคนเป็น ๆ ที่มีชีวิตอยู่ ไม่ใช่คนตายแล้ว. ฉะนั้นถ้ามันมีเย็นมันก็เรียกว่านิพพาน ถ้าเย็นจริงเย็นถึงที่สุดก็เรียกว่า "ปรินิพพาน" ถ้าว่าเย็นโดยประจวบเหมาะเรียกว่า "ตทังคนิพพาน" เย็นเพราะเราบังคับเอาไว้ด้วยการกระทำเรียกว่า "วิกขัมภนนิพพาน" นี่ยังไม่ใช่ว่าเย็นสนิทหรือเย็นจริง แต่ให้เข้าใจไว้ให้รู้จักสังเกตไว้ ว่าเย็นโดยบังเอิญไม่ต้องทำอะไรก็มีแล้วเราก็อยู่ได้ด้วยความเย็นอันนี้ เราจึงไม่เป็นบ้า ถ้าจิตมันฟุ้งซ่านเรื่อย มันร้อนเรื่อยไม่รู้จักเย็นตามธรรมชาติเลย เราก็ต้องตายหรือเป็นบ้าหรือเป็นโรคเส้นประสาท นี่เราก็มีวิธีทำให้มันเย็นโดยการบังคับปฏิบัติให้ถูกต้อง มันก็แก้สิ่งร้าย ๆ เหล่านั้นได้; แล้วเราทำไป ๆ ๆ ๆ ๆ จนสามารถทำให้มันเย็นสนิทเพราะหมดกิเลส. นี่คำว่าเย็นหรือนิพพานมันมีเป็นชั้น ๆ อย่างนี้; เย็นประจวบเหมาะ, เย็นบังคับเอา, และเย็นเพราะหมดกิเลส.

ทีนี้ก็อยากจะพูดถึง คำว่า นิพพานโดยความหมายอย่างอื่นให้เข้าใจไว้อีกทีหนึ่ง เพื่อช่วยให้เข้าใจทั้งหมดได้ง่ายเข้า ก็คืออยากจะให้ได้ฟังคำว่า "นิพพานชิมลอง" หรือตัวอย่าง

สินค้า นี้เรียกว่านิพพานชิมลอง ตัวอย่างสินค้า. เราไปที่ไหน เราทำอะไรหรืออย่างสมมติว่ามาที่นี่แล้วเย็นอกเย็นใจ นี้แหละเป็น **นิพพานชิมลอง.**

ทีนี้นิพพานอีกชนิดหนึ่งเรียกว่า **นิพพานทันใจอยาก** ต้องการเมื่อไร ทำได้ทันใจอยาก. ยังไม่ใช่นิพพานจริงเหมือนกัน แต่ว่ามีรสอย่างเดียวกัน แล้วทำได้ทันใจอยาก; คือให้ฝึกสมาธิ ถ้าฝึกสำเร็จแล้ว ก็หมายความว่าเราอยากจะมีสมาธิเมื่อไดก็มีได้เมื่อนั้น; พอเราอยากจะนิพพานทันใจอยากขึ้นมา เราก็เข้าสมาธิ ก็ได้อยู่ในความเย็นทันใจอยาก แล้วก็เย็นเหมือนกับเย็นจริง ๆ

ยังมีนิพพานที่ควรจะเรียกว่า "นิพพานชั่วคราว" หรือนิพพานชั่วขณะ แปลว่าด้วยการที่เราทำขึ้นก็ตาม หรือมันเป็นเองก็ตาม กินเวลาชั่วขณะหรือชั่วคราว. บางทีจิตใจมันก็โปร่งเย็นสบายขึ้นมาเฉย ๆ โดยไม่มีเหตุผล หรือว่าเราได้รับการพักผ่อนนอนหลับสบายดี ตื่นขึ้นมาก็ชุ่มชื่นเยือกเย็นไม่มีกิเลสอะไรรบกวน นี้มันก็เป็นนิพพานประจวบเหมาะ แล้วก็เป็นเรื่องชั่วคราวหรือชั่วขณะ, ทั้งหมดนี้มันล้วนแต่เป็นนิพพานชั่วคราวหรือทันใจอยาก หรือเอาไว้ทีก่อนหรือชิมลอง.

ทีนี้ก็ยังมีนิพพานแท้อีกพวกหนึ่ง แม้ที่เป็นนิพพานแท้ก็ยังแบ่งเป็น ๒ ชั้น คือ ชั้นที่เป็นพระอรหันต์. พระอรหันต์นั้นเรียกว่านิพพานแท้นิพพานถึงที่สุดทั้งนั้นแหละ แต่ว่าพระ-อรหันต์ทีแรกเป็น ท่านเพียงแต่หมดกิเลสสิ้นเชิง แต่ว่าร่างกายของท่านยังเปลี่ยนตามไม่ทัน ฉะนั้นท่านจะยังมีความรู้สึกในเวทนาต่างๆ บางคราวเวทนาจะเป็นของร้อนสำหรับท่าน คือรู้สึกเจ็บปวดสาหัส ทนทรมาน ทั้งที่เป็นพระอรหันต์แล้ว เวทนานั้นยังเป็นของไม่เย็นอยู่ก็มี; ทีนี้ต่อมาพระอรหันต์ที่อยู่ไป ๆ และจะเป็นเวลาเท่าไรก็ไม่แน่ แต่ว่ามันเปลี่ยนหมดจนกระทั่งว่าเวทนาไม่มีทางที่จะร้อนขึ้นมาอีก แม้เวทนาที่จะเอาชีวิต. ในบาลีเรียกพระอรหันต์ที่แรกเป็น เวทนายังไม่เข้ารูปนี้ว่า "สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ" ท่านได้นิพพานธาตุชนิดที่ยังมีเชื้อเหลืออยู่ ท่านยังจะต้องผจญกับเวทนาที่เป็นทุกข์ อย่างที่เรียกว่า "เป็นทุกข์" ทีนี้ต่อมาท่านอยู่เหนืออำนาจของเวทนาไม่มีอะไรทำให้เป็นทุกข์ได้เรียกว่า "อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ" อย่างพระพุทธเจ้าของเราปรินิพพานด้วย อนุปาทิเสสปรินิพพานธาตุ คือไม่มีเวทนาที่เป็นของร้อนเลยสำหรับท่าน. นี่นิพพานแท้ก็ยังมีชนิดที่ยังไม่ถึงที่สุด และถึงที่สุดอย่างนี้.

นี่เราพูดเรื่องเย็น ๆ กันมาขอให้รู้จักคำว่าเย็นให้หมดสิ้นอย่างนี้ ตามธรรมชาติตามธรรมดาไม่มีเลศนัยอะไรทางคำพูดทางตัวหนังสือ. สรุปความ เมื่อถามว่านิพพานคืออะไร ก็ตอบว่านิพพานนั้นคือเย็น เย็นของสิ่งที่ร้อน ไม่ใช่เย็นของสิ่งที่มันไม่ร้อน. สิ่งที่มันเย็นอยู่เองนี้เราไม่พูดได้ว่ามันเย็นอีก. แต่ถ้ามันมีความร้อนอยู่แล้ว มันมีทางที่จะต้องเย็นลง ๆ เราเรียกว่าความเย็นลงของสิ่งที่ร้อนนี้ ว่าเป็น "นิพพาน"; จะเป็นกายร้อน ใจร้อน อะไรร้อนก็ตาม ถ้ามันเย็นลงได้นั้นก็เป็นนิพพาน, เช่นไม่สบายใจมาจากบ้าน พอเข้ามาในป่าอย่างนี้มันเย็นลง ความไม่สบายใจมันเย็นลง นี้ก็เรียกว่านิพพานชนิดหนึ่ง ๆ นิพพานชั่วคราว นิพพานประจวบเหมาะไปตามเรื่อง

ฉะนั้นจึงบัญญัติความหมายให้ชัดลงไปว่า **นิพพานนั้นคือความเย็นลงของสิ่งที่มีความร้อน** จนกระทั่งถึงที่สุด. แล้วเป็นสิ่งที่รู้ได้ด้วยจิตใจของคน เพราะฉะนั้นต้องสนใจเป็นเรื่องของคนเป็น ๆ ไม่ใช่เรื่องของคนตายแล้ว. นี่แหละคือนิพพานที่ทุกคนจะต้องสนใจเป็นเรื่องของธรรมชาติ เป็นเรื่องที่ทุกคนเข้าใจได้ไม่เหลือวิสัย ไม่อะไรหมด เป็นเรื่องของความเย็นหลาย ๆ ชนิด หลาย ๆ ชั้น แล้วเราก็ทำให้ได้ตามสมควรแก่ความสามารถของเรา. ขอเตือนอีกครั้งว่า นี้แหละคือนิพพานที่ท่านทั้งหลายจะเข้าใจได้ ในเมื่อถามว่านิพพานคืออะไร คือเย็นลงแห่งสิ่งที่ร้อน. มันจะเป็นวัตถุหรือมันจะเป็นสัตว์เดรัจฉาน หรือว่ามันจะเป็นมนุษย์ก็ตาม; มันเย็นลงแล้ว ก็เรียกว่านิพพาน มีเท่านี้เอง สั้น ๆ ลุ่น ๆ ว่า เย็นลงของสิ่งที่ร้อน.

เอาละ ทีนี้จะพูดถึงนิพพานเพ้อเจ้อ นิพพานฟั่นเฝือของนักปริยัติ เพื่อทดสอบวัดดูด้วยว่า ใครจะง่วงนอนก่อนใคร. ถ้าพูดถึงนิพพานของนักปริยัติแล้ว จะมีมากมาย; หมายความว่าเรื่องปริยัติในพระพุทธศาสนานี้มันเพิ่งจะเกิดขึ้นเมื่อพระพุทธเจ้านิพพานแล้วนานเข้า ๆ เรื่องปริยัติ เรื่องตัวหนังสือ เรื่องคัมภีร์ ตำรานี้มันมากขึ้น ๆ ปริยัติมันมากขึ้น ๆ จนท่วมหัวท่วมหู; พอมาถึงยุคปริยัติท่วมหัวท่วมหูนี้ เรื่องของนิพพานมันก็เลยมากขึ้นท่วมหัวท่วมหูเหมือนกัน แต่ก็ควรจะลองฟังไว้บ้าง มันมีประโยชน์ที่จะช่วยให้เข้าใจได้.

พอหลังพุทธกาลแล้ว สิ่งที่เรียกว่าปริยัติ การศึกษาทางหนังสือหนังหา คัมภีร์ ตำราวรรณคดี มันหนาขึ้น ๆ ๆ ๆ เป็นดอกเห็ดในฤดูฝน เพราะฉะนั้นการตีความนั่นนี่ มันก็เลย

มากขึ้น ๆ ๆ ที่นี้คำว่า "นิพพาน" ก็ถูกบัญญัติความหมายและตีความมากมาย ๆ ๆ จนคำว่า "นิพพาน" คำเดียวมีความหมายได้หลายอย่าง เรียกนิพพานว่า **ธรรม** ก็มี เรียกนิพพานว่า **ธรรมชาติ** ก็มี เรียกนิพพานว่าอายตนะก็มี; แม้แต่คำแทนชื่อหรือไวพจน์ของนิพพานก็มีมากขึ้นมา. และศัพท์คำว่านิพพานเปลี่ยนความหมายไปตามสาธารณะของศัพท์นั้น ตาม case ตามกรณีของศัพท์นั้น ๆ. ที่มีใช้อยู่ในคัมภีร์ทั้งหมดนี้มันมีอย่างที่จะว่าให้ฟังนะ:—

(๑) นิพพาน **เป็นแดน** หรือเป็นที่ นิพพานคือ **แดนที่เข้าไปสงบ รำงับดับแห่งสังขาร หรือแห่งวัฏฏสงสาร** หมายความว่า ที่นั้นแดนนั้น มันเป็นแดนที่เข้าไปสงบรำงับของวัฏฏสงสาร ของสังขาร. อยู่ที่ไหนก็บอกไม่ได้ชี้ไม่ได้ พูดให้เป็นกลาง ๆ ว่าเป็นแดนเป็นเขต เป็นที่ที่สังขารมันจะดับลงที่นั่น. อย่างนี้เราไม่ต้องรู้ก็ได้ แต่ตัวหนังสือมันมี แล้วมันก็มีเป็นเรื่องของทางสติปัญญา.

(๒) นิพพานที่ **เป็นเครื่องมือ** เป็นธรรมชาติ ทำความสิ้นไปแห่งกิเลส **เป็นธรรมชาติเป็นเครื่องสิ้นไปแห่งอาสวะ** นี้มันเป็นเครื่องมือ. เราอาศัยนิพพานเป็นเครื่องมือเราจึงฆ่ากิเลส ฆ่าอาสวะ; นี่นิพพานเป็นเครื่องมือ.

(๓) นิพพาน **เป็นกิริยาอาการ** คืออาการที่กิเลสสิ้นลง ดับลง หรือว่างไป อาการที่มันสิ้นลง ว่างลง ดับไปของโลภะ โทสะ โมหะ เรียกว่านิพพาน; นี่หมายถึงกิริยาอาการที่มันสิ้นไป.

(๔) นิพพาน **เป็นผล** ของการสิ้นไปแห่งกิเลสนั้น. โดยนัยอย่างนี้นิพพานเป็นความสุขอย่างยิ่ง นิพพานคือความเย็นอย่างยิ่ง นิพพานคือความไม่เสียบแทงเผาลน กระทั่งนิพพานเป็นความว่างอย่างยิ่ง.

อย่างน้อยมันตั้ง ๔ ความหมายแล้ว คือเป็นที่หรือเป็นแดนสำหรับดับกิเลส, แล้วเป็นเครื่องมือสำหรับดับกิเลส, แล้วเป็นกิริยาอาการของการสิ้นไปแห่งกิเลส, แล้วก็เป็นผลที่เกิดมาจากการสิ้นไปแห่งกิเลส; ตั้ง ๔ ประเภท แล้วแต่ละประเภทยังแยกฝอยออกไปได้อีกมาก จะค่อย ๆ มากขึ้น ๆ ค่อย ๆ เพ้อค่อย ๆ เพ้อเจ้อขึ้นจนเวียนหัว.

ทีนี้ก็ขยายความเบ็ดเตล็ดออกไปว่า **นิพพานนี้มันเป็นสิ่งที่ต้องรู้ ต้องถึง มันเป็นจุดหมายปลายทาง.** พบบาลีแปลก ๆ ในพระไตรปิฎกแห่งหนึ่ง เรียกนิพพานนี้ว่า "วิญญาณ" แต่ไม่ใช่วิญญาณอย่าง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หรือวิญญาณอย่างอื่น. คำว่า "วิญญาณ" เฉพาะในที่นี้แปลว่า **สิ่งที่คนต้องรู้** ต้องรู้แจ้ง คือนิพพานนั่นเอง; เลยเรียกนิพพานเป็น "วิญญาณ" อย่างนี้ก็มี. นี่แหละมันเฟื่อมันเฟ้อมากขึ้นตามตัวหนังสือ หรือโดยตัวหนังสือ

ทีนี้ยังมีว่านิพพานเป็นธรรม เป็นธรรมะอย่างยิ่งเป็นธรรมะสูงสุด, นิพพานคือเกาะ, นิพพานคือที่พึ่ง, นิพพานคือที่ต้านทาน, นิพพานคือป้อมปราการ พูดตั้งวันก็ไม่จบ ว่านิพพานนั้นมันคืออะไร. แล้วยังมีนิพพานเป็นอมฤตธรรม เป็นอมตธรรม เป็นความไม่ตาย, นิพพานเป็นอสังขตธรรม สิ่งที่ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง, นิพพานเป็นวิสังขาร ไม่ปรุงแต่งอะไร, นิพพานเป็นอัพยากฤตคือพูดว่ามันเป็นอะไรก็ไม่ได้; ในที่สุดกล่าวว่านิพพานเป็นนคร เป็นอมตมหานคร ศิวโมกข์อมตมหานิพพาน. สมมุติเป็นเมืองเป็นนครอะไรอันหนึ่ง ซึ่งให้คนรีบทำบุญเข้าจะได้ไปถึง ไปอยู่ในนครนั้น. แล้วนิพพานยังเป็นอะไรอีกเยอะแยะ จนในที่สุดก็จะเห็นว่า สุดอยู่แค่เป็นบรมสุญญตา "ปรมสุญญตา" เป็นความว่างที่สุด เป็นความว่างสูงสุด. นี่คือนิพพานตามนัยแห่งปริยัติ จะพูดกันตั้งเดือนตั้งปีก็ไม่จบ; เท่าหัวข้อที่ยกมานี้ พูดกันตั้งปีก็ไม่จบ.

ทีนี้ถ้านิพพานที่เกิดขึ้นเพราะเห็นอนิจจัง เรียกว่า "อนิมิตตนิพพาน" ถ้านิพพานเกิดขึ้นเพราะเห็นทุกข์เรียกว่า "อปนิหิตนิพพาน", ถ้านิพพานที่เกิดขึ้นโดยเห็นอนัตตา ก็เรียกว่า "สุญญตนิพพาน" ๓ ชื่อนี้อธิบายตั้งเดือนสองเดือนก็ไม่จบ.

ทีนี้ยังมีแถมมากไปจนไม่น่าเชื่อ และไม่อยากจะเชื่อ ในหนังสือชั้นหลัง ๆ นี้พูดว่ากิเลสนิพพาน ขันธนิพพาน ธาตุนิพพาน. จะพูดว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเพราะว่ากิเลสของท่านสิ้นไปก็เรียกว่า "กิเลสนิพพาน"; ต่อมาร่างกายของท่านแตกดับ เรียกว่า "ขันธนิพพาน" เหลือพระธาตุอยู่ พระธาตุมีอยู่ในที่ต่าง ๆ ทั่วโลก แบ่งกันไปนี้ แล้วอีกประมาณกี่พันปีก็ไม่ทราบ พระธาตุเหล่านี้จะรวมตัวเข้ามาเป็นพระพุทธเจ้าอีกทีหนึ่ง แสดงธรรมแสดงปาฏิหาริย์อะไร เสร็จแล้วจะนิพพานอีกทีหนึ่งเรียกว่า "ธาตุนิพพาน". อย่างนี้มันชักจะเหลือเชื่อมากขึ้นทุกที แต่มันก็มีกล่าวไว้ในหนังสือชั้นหลัง ๆ เรียกว่ากิเลสนิพพาน ขันธนิพพาน ธาตุนิพพาน.

ที่นี้ยังมีนิพพานที่ประหลาด ๆ มีอยู่ในหนังสือคำแถลงการณ์ ประกาศโฆษณาแถลงการณ์ว่าท่านองค์นั้นท่านองค์นี้นิพพานไปแล้ว อย่าออกชื่อดีกว่า ไปค้นหาหนังสือแถลงการณ์บางเล่มอ่านดู จะมีพบว่าเอาคำว่านิพพานมาใช้แก่การตายทำลายขันธ์ของคนบางคนในยุคปัจจุบันนี้แล้วบางทีเขาเรียกว่า ไม้นิพพาน ต้นไม้นิพพานเป็นต้น คือไม้ต้นนั้นมันตายอย่างผิดปกติธรรมดาก็เลยเรียกว่าต้นไม้ต้นนั้นนิพพาน นี่ก็ยังมี.

นี่คือนิพพานที่เฟ้อของภาษาทางปริยัติ มันมีอยู่มากมายอย่างนี้. มันไม่เกี่ยวกับการปฏิบัติ มันเป็นเรื่องของนักปราชญ์ในทางคำพูด ในทางตีความทางภาษาพูดของชาวบ้านผู้โง่เขลาดีกว่า. อาตมาก็สมัครถือเอานิพพานอย่างนี้ นิพพานตามคำพูด ตามภาษาพูดของชาวบ้านผู้โง่เขลา คือเย็นเท่านั้นเอง; มีแต่คำเย็นคำเดียวเท่านั้นเอง ไม่ต้องการอะไรมากกว่านั้น. ถ้าจะขยายออกไปอีกก็คือความเย็นก็เรียกว่านิพพาน, เครื่องทำให้เย็นมันก็เป็นนิพพาน, กิริยาอาการที่ดับเย็น ก็เป็นนิพพาน; ไป ๆ มา ๆ ก็อยู่ที่เย็นคำเดียวเป็นนิพพาน.

ฉะนั้นขอให้ทุกคนภาวนาสำหรับที่จะรู้จักกับความเย็น ตั้งใจที่จะรู้จักกับความเย็น ระวังคำพูดของพวกรู้มากยากนาน คือนักปริยัติที่ว่ามาแล้ว เป็นพวกรู้มากยากนาน; คือรู้มากเข้า ๆ ๆ ก็ยิ่งมีความทุกข์ ความลำบากมากเข้า ๆ พวกนักปริยัติมันเป็นอย่างนั้น. เขาจึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "พวกบ้าหอบฟาง" มันหอบฟางเสียท่วมหัวท่วมหูท่วมตัวแต่ไม่มีข้าวสักเม็ดหนึ่ง มันฟางล้วน ๆ อย่างนี้เรียกว่า บ้าหอบฟาง; ความรู้บางชนิดมันมีลักษณะอย่างนี้

อีกอย่างหนึ่งเรียกว่า "พวกกำมือเปล่า" หมายความว่า ไม่มีอะไรที่มีค่ามีราคาอยู่ในมือของเขา เรียกว่า "โมฆะบุรุษ" แต่รู้พระไตรปิฎกรู้อรรถกถารู้บาลีรู้อะไรหมด คือภิกษุบางรูปในครั้งพุทธกาล เขารู้ธรรมะมากมาย แต่พระพุทธเจ้าเรียกเขาว่า "โมฆะบุรุษ" เพราะเขาเพียงแต่รู้. เดี๋ยวนี้แม้เพียงแต่รู้ มันก็มีประโยชน์นะ ถ้ารู้มากก็เป็นครูเป็นโปรเฟสเซ่อร์ สอนได้เงินเดือนแยะเทียว: มันเพียงแต่รู้มันก็ยังมีประโยชน์. แต่ทางธรรมะเขาเรียกว่า มันรู้มากยากนาน รู้บ้าหอบฟาง ดับทุกข์ไม่ได้; แต่มันมีประโยชน์; ทางโลก ๆ ในทางทำมาหากินเป็นเครื่องมือหากินก็ได้.

ที่นี้ขอให้รู้จักนิพพานในความหมายของชาวบ้านผู้โง่เขลา อาตมาก็สมัครอย่างนั้น รู้แต่ว่ามันเย็น ๆ ๆ เป็นเครื่องทำความเย็น เป็นที่เย็น เป็นกิริยาอาการที่มันเย็นไม่พูดกันเรื่องตัวหนังสือให้มากมายเป็นภูเขาเลากา. เอาละพอกันทีสำหรับนิพพานคืออะไร.

นิพพานตามความหมายของชาวบ้านผู้โง่เขลานี้คือเย็น ส่วนนิพพานตามความหมายของนักปริยัตินั้นเพ้อเจ้อพูดเดือนหนึ่งก็ไม่จบ ปีหนึ่งก็ไม่จบ จนตายก็ไม่จบเพราะมันพูดได้แง่นั้นแง่นี้แง่โน้น ตามความดิ้นได้ของตัวหนังสือ ไม่มีที่สิ้นสุด.

ทีนี้หัวข้อต่อไปที่เราจะพูดกันคือ **นิพพานเมื่อไร**จะนิพพานกันเมื่อไร? หัวข้อที่จะบรรยายในวันนี้ก็มีแล้วว่าจะนิพพานที่นี่และเดี๋ยวนี้ หรือว่านิพพานต่อตายแล้ว; มันมีอยู่ ๒ แง่. นิพพานที่นี่และเดี๋ยวนี้พูดตรง ๆ เลยเป็นภาษาชาวบ้านผู้โง่เขลาอีกเหมือนกัน ไม่กำกวมไม่ดิ้นได้อะไรว่านิพพานแท้ต้องที่นี่และเดี๋ยวนี้. อย่างนี้ขอให้ทุกคนหลับตานึกถึงเรื่องความร้อน: ถ้าร้อนที่ไหนมันต้องดับที่นั่น, ถ้ามันร้อนเมื่อไรมันต้องดับร้อนเมื่อนั้น, มันจึงจะเป็นนิพพานแท้. ร้อนเมื่อไรดับมันเมื่อนั้น, ร้อนที่ไหนดับมันที่นั่น ให้มันติดกันไปเลยไม่ต้องแยกออกจากกัน. อย่างว่าร้อนชาตินี้ แล้วไปดับร้อนชาติหน้า ลองไปคิดดูซิว่ามันเรื่องบ้าหรือเรื่องดี. หรือว่ามันร้อนที่นี่ แล้วไปดับร้อนที่กรุงเทพ ฯ มันจะทำได้อย่างไร. มันต้องว่าร้อนที่ไหนดับร้อนที่นั่น ร้อนเมื่อไรดับร้อนเมื่อนั้น นั่นจึงจะมีความหมายตรงกับนิพพานแท้ของพระพุทธเจ้า. ถ้าไม่อย่างนั้นไม่ใช่นิพพานของพระพุทธเจ้า คือเป็นนิพพานไม่แท้ ไม่จริง ของคนอื่นที่พูดไปตามความเห็นของเขา. ถ้าไม่ดับร้อนที่นั่นและเดี๋ยวนั้นแล้วไม่ใช่นิพพานในพุทธศาสนา นิพพานในพุทธศาสนาต้องเป็นกาลิโก; เป็นอกาลิกํ; นิพฺพานํ อกาลิกํ. นิพพานเป็น อกาลิโก คือว่าไม่แยกเวลา ไม่เป็นฤดูกาล; ต้องที่นั่นเดี๋ยวนั้น ต้องทันควันที่นั่น: ทำชั่วก็ชั่วเดี๋ยวนั้น ทำดีก็ดีเดี๋ยวนั้น ดับเย็นก็เย็นเดี๋ยวนั้น ถ้าเอาไปไว้คราวอื่นที่อื่น เวลาอื่นก็ไม่ใช่พุทธศาสนา และถ้าว่าไม่ดับร้อนที่นั่นและเดี๋ยวนั้นมันก็ไม่มีประโยชน์อะไร. ไปคิดดูเถอะจะไม่มีประโยชน์อะไร ถ้าไม่ดับร้อนที่นั่นและเดี๋ยวนั้นมันก็ไม่มีประโยชน์อะไร. อย่างไฟไหม้เราเดี๋ยวนี้ เราจะค่อยดับปีหน้า เราก็ตายก่อน มันไม่มีประโยชน์อะไร

สมมุติว่าเราเจ็บไข้ลงเดี๋ยวนี้ แล้วเราค่อยรักษาต่อปีหน้า มันก็ไม่มีประโยชน์อะไร. ถ้าจะมีประโยชน์มันต้องเป็นที่นั่นและเดี๋ยวนั้น ตามความหมายของสิ่งที่เรียกว่าธรรม เป็นอกาลิโก เป็นสันทิฏฐิโก. แล้วอีกอย่างหนึ่งก็ต้องรู้จักด้วยตนเอง รู้แทนกันไม่ได้ รู้สึกด้วยตนเองเป็นสันทิฏฐิโก. ฉะนั้นจึงเป็นเรื่องของคนเป็น ๆ ไม่ใช่เรื่องคนตายแล้ว และเป็นเรื่องเฉพาะคน

มารู้แทนกันไม่ได้ นี่นิพพานต้องที่นี่และเดี๋ยวนี้และก็โดยผู้นั้น นิพพานจริงต้องเย็นทันที; ต้องดับร้อนทันทีถ้ายังไม่ดับร้อนยังไม่ใช่นิพพาน

เพราะฉะนั้นเราจะหาเย็นที่ไหน? ต้องหาเย็นที่ร้อน; ร้อนอยู่ที่ตรงไหน ต้องหาเย็นที่นั่น ถ้าไม่อย่างนั้นจะไปหาทำไม จะไปหาเพื่อประโยชน์อะไร. ถ้ามันร้อนอยู่ที่นี่ มันก็ต้องหาเย็นที่นี่ ถ้ามันทุกข์อยู่ที่ตรงนี้ มันก็ต้องหาความดับทุกข์ที่นี่เวลานี้โดยบุคคลนี้ ของบุคคลนี้; อย่าได้ไปแยกกันแม้ว่ามันพูดดู ๆ คล้าย ๆ กับว่าตรงกันข้าม แต่มันอยู่ด้วยกัน: เช่นเราจะดับไฟอย่างนี้เราจะไปดับที่ไหน ช่วยคิดดูซิว่า เราจะดับไฟนี้เราจะไปดับที่ไหน; มันต้องดับที่ไฟ ไฟมันร้อนเราต้องการเย็นเราต้องการดับไฟเราก็ต้องดับที่ไฟ

ฉะนั้นต้องหาความเย็นที่ความร้อน หาความดับไฟที่ไฟ ดังนั้นเราจะดับตัวกู มันจะต้องดับที่ตัวกู เราจะหาความดับแห่งตัวกูนั้น เราต้องหาที่ตัวกู ตัวกูที่มันเกิดขึ้นแล้วจะดับมันเสีย ถ้าไปมัวหาที่อื่น มันก็ไม่มีทางพบ: ความทุกข์อยู่ชาตินี้ ดับทุกข์อยู่ชาติหน้ามันก็ไม่มีวันพบกัน ทุกข์อยู่ที่ตรงไหน ต้องดับทุกข์ที่ตรงนั้น และเมื่อนั้นโดยบุคคลนั้น.

ที่นี้ความหมายมันกว้างสำหรับนิพพานนี้ ว่า มันไม่ปรากฏกิเลสที่ไหน มันมีนิพพานที่นั่น; ช่วยจำไว้เป็นคำสำคัญสักหน่อยว่า "กิเลสไม่ปรากฏที่ไหน มันเป็นนิพพานที่นั่น" เวลานี้ตัวท่านทั้งหลายนั่งอยู่ที่นี่ทุกคน ถ้ากิเลสไม่ปรากฏในใจ นิพพานมีอยู่แล้วที่นั่นในใจนั้น. ถ้าเมื่อใดกิเลสมันกลับมาอีก อ้าวนิพพานมันก็หายไป สังสารวัฏฏ์มันก็มาอีก สังสารวัฏฏ์หรือความทุกข์ หรือความร้อนมันก็มาอีก. เราเลยพูดได้เป็นกฎตายตัวว่า *กิเลสไม่ ปรากฏที่ไหนนิพพานปรากฏที่นั่น*; พูดให้เพราะอีกหน่อยว่า *สังสารวัฏฏ์ไม่ปรากฏที่ไหน นิพพานก็ปรากฏที่นั่น.* เดี๋ยวนี้จิตใจของเราไม่ปรากฏกิเลสนิพพานจึงอยู่แทน คือเย็นแต่ว่าเราหรือร่างกายนี้ หรือนามรูปนี้มันยังมีความเคยชินแก่การที่จะเกิดกิเลสเหลืออยู่ เพราะฉะนั้นมันอาจจะเกิดกิเลสขึ้นอีก หรือปรากฏออกมาอีก มันจะสลับกันอยู่อย่างนี้.

ทีนี้เรามีสติปัญญาที่ได้มาจากพระพุทธเจ้า เรารู้จักควบคุมให้กิเลสปรากฏไม่ได้ คือควบคุม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในลักษณะที่กิเลสจะมาปรากฏไม่ได้ เราก็มีความที่ว่างจากกิเลส นั้นยาวออกไป ๆ ยาวออกไป ๆ คือความเย็นนั้นมันยาวออกไป ๆ จนวันหนึ่งไม่เคยมีร้อนสักทีหนึ่ง; จนเดือนหนึ่งก็ไม่เคยมีสักทีหนึ่ง ปีหนึ่งหรือหลายปีก็ไม่เคยร้อนสักทีหนึ่ง นี่

เราก็สบายคือเจริญงอกงามไปตามทางของพระพุทธศาสนา นอนหลับสนิท ไม่เป็นโรคเส้นประสาท ไม่วิกลจริต ไม่ตาย. ฉะนั้นกิเลสไม่ปรากฏที่ไหน นิพพานจะปรากฏที่นั่น คือมันอยู่ด้วยกันไม่ได้ มันปรากฏพร้อมกันไม่ได้ แต่ว่ามันจะอยู่ในที่เดียวกัน คือในใจ; จะไปหาของสองสิ่งนี้ที่อื่นไม่ได้ ต้องหาที่จิตใจ: บางเวลาปรากฏเป็น *กิเลส* บางเวลาปรากฏเป็น *ว่างจากกิเลส* มันอยู่ที่เดียวกันนั้น

ทีนี้แม้ว่าเรายังไม่เป็นอรหันต์ เราก็เย็นได้เหมือนกับพระอรหันต์; หากแต่ว่าความเย็นของเรามันมีระยะสั้น. ที่ว่า "เย็น–เย็น" นี้มันไม่มีเย็นอย่างอื่นไปได้ มันเย็นอย่างเดียวกัน ถ้าไม่อย่างนั้นมันไม่ใช่เย็นหรอก. เพราะฉะนั้นพระอรหันต์เย็นอย่างไรเราก็เย็นอย่างนั้น ในเมื่อเราเย็น แต่เรามันมีเวลาที่กลับร้อน คือกิเลสกลับมาปรากฏอีก. ถ้าเผอิญเวลาใดเราว่างจากกิเลส กิเลสไม่ปรากฏ เมื่อนั้นเราก็เย็น อย่างเดียวกับที่พระอรหันต์ท่านเย็น: ไม่รักอะไร ไม่เกลียดอะไร ไม่กลัวอะไร ไม่ต้องการอะไร ไม่ระแวงอะไร ไม่สงสัยอะไร คือไม่มีเรื่องร้อนเลย: แต่ของเรามันเดี๋ยวเดียวมันเปลี่ยนไปเป็นร้อน ทีนี้เราก็ทำให้มันมากเข้าๆ ให้เย็นนี้มันนานเข้าๆ ๆ ยืดออกไป ๆ ๆ ๆ จนสิ่งที่ร้อนไม่มีที่อยู่ที่อาศัย คือเป็นพระอรหันต์อีกเหมือนกัน.

แล้วขอดูให้ดีว่าเย็นชนิดนี้ กลับมีประโยชน์แก่เรามากที่สุด เย็นชนิดชั่วคราวนี้ทำให้เรารอดชีวิตอยู่ได้ ไม่เป็นโรคเส้นประสาท ไม่วิกลจริต ไม่ตาย เพราะเราเย็นอยู่ได้ชั่วคราว แม้เวลาเรานอนหลับสบายไม่ฝันร้าย นี้มันก็เป็นความเย็นตามธรรมชาติ ธรรมชาติมีให้ ธรรมชาติจัดสรรให้อย่างพอเหมาะพอสม สมควรถูกต้อง เราก็มีการพักผ่อนซึ่งเป็นความเย็น แล้วร่างกายมันก็อยู่ได้ชีวิตมันก็อยู่ได้; แล้วเราก็ใฝ่หาแต่สิ่งแวดล้อม เช่นแวดล้อมอย่างสถานที่นี้ เข้ามามันเย็น เราก็ใฝ่หาแต่อย่างนี้เพิ่มเติมเข้าไว้อีก ให้ความเย็นมันมีมากขึ้น ให้มันเย็นติดนิสัยไปจนกระทั่งอยู่ที่บ้านก็เย็น เราอย่าไปทำให้ร้อน

ทีนี้ดับร้อนได้เท่าไร มันก็เย็นได้เท่านั้น ดับร้อนได้เท่าไร มันก็เย็นยิ่งขึ้นเท่านั้น ดับที่ไหนมันก็เย็นที่นั่น. ดับเมื่อไรมันก็เย็นเมื่อนั้น. ที่ไหนเมื่อไร เท่าไรมันก็ที่นั่นเมื่อนั้นเท่านั้น.

เดี๋ยวนี้เราใช้คำพูดที่จำง่ายอีกคำหนึ่ง ใช้คำว่า "ตัวกู" ตัวกูไม่ปรากฏเมื่อไร เราก็เย็นเมื่อนั้น ตัวกูมาปรากฏเมื่อไร เราก็ร้อนเมื่อนั้น ที่นั่นและเท่านั้น: ตัวกูใหญ่ก็ร้อนมาก ตัวกูเล็กก็ร้อนน้อย

ฉะนั้นจึงขอให้จำไว้เป็นหลักว่า **เมื่อใดจิตไม่มีตัวกู นิพพานก็มีอยู่ที่จิตนั้น:** *พอตัวกูเกิดได้ในจิตนั้นสังสารวัฏฏ์ก็มาเกิดแทนความเย็น* นี่แหละที่ถามว่านิพพานเมื่อไร? ก็ตอบว่านิพพานที่นี่และเดี๋ยวนี้ ถ้าไม่อย่างนั้น ไม่ใช่นิพพานในพระพุทธศาสนา ฉะนั้นจะพูดกันตรงๆ ตามธรรมดาชาวบ้านผู้โง่เขลา ซึ่งอาตมาก็ยอมถือลัทธินี้ว่า เรามีนิพพานคือความเย็นที่นี่และเดี๋ยวนี้

เอาละทีนี้มันมีนิพพานอีกชนิดหนึ่งเรียกว่า "นิพพานต่อตายแล้ว" นี้เป็นคำพูดที่กำกวม และบางทีจะเพ้อเจ้อก็ได้ แต่ก็ควรฟัง. ส่วนนิพพานที่นี่และเดี๋ยวนี้ มันอย่างหนึ่งนะเราพูดเสร็จไปแล้ว ช่วยจำไว้ให้ดี และเป็นนิพพานแท้ นิพพานจริงของชาวบ้านผู้โง่เขลาโง่เขลาเท่าไร ก็ยังสามารถมีนิพพานได้

ที่นี้นิพพานต่อตายแล้วนี้เป็นเรื่องยุ่ง เป็นเรื่องดิ้นได้ หรือสับปลับของคำที่ใช้พูดกันคือคำว่า "ตาย" นั่นเอง. คำว่า "ตาย" นั้น มีความหมายหลายอย่าง แต่ความหมายที่ถือกันอยู่แล้วเป็นความหมายที่ผิด หรือไม่มีประโยชน์ คือนิพพานต่อตายแล้ว หมายความว่า นิพพานต่อเมื่อตายเข้าโลงไปแล้วเกิดอีก ตายแล้วเข้าโลงไปแล้วเกิดอีก ตายกันไปหลายสิบหนจึงนิพพาน. ถ้าพูดว่านิพพานต่อตายแล้วในลักษณะอย่างนี้แล้ว ผิดหมดไม่มีถูกเลย; คือมันไม่มีทางที่จะเกี่ยวกันได้. นิพพานนั้นมันต้องที่นี่และเดี๋ยวนี้ ติดต่อเป็นเรื่องเดียวกันเลย จะไปแยกไว้คนละชาติคนละโลกไม่ได้

แต่ทีนี้มันมีคำว่า "ตาย" อีกความหมายหนึ่ง: *ตายของร่างกาย* อย่างที่ว่าตายแล้วเข้าโลง, ทีนี้ *ตายของตัวกู* โดยที่ร่างกายไม่ต้องตาย นั้นมันอีกความหมายหนึ่ง. ความสำคัญมั่นหมาย ความโง่ ความเขลา ว่าตัวของกู. ตัวกูของกูอย่างนี้มันตายได้ แล้วเกิดใหม่ได้ตายได้เกิดใหม่ ได้วันหนึ่งหลาย ๆ หน. ถ้าคำว่า "ตาย" ในที่นี้หมายความอย่างนี้แล้ว เราพูดได้เหมือนกันว่า นิพพานต่อตายแล้วถูก คือ "ตัวกู" ตายเมื่อไร นิพพานเมื่อนั้น ตัวกูตายเมื่อไรนิพพานเมื่อนั้น, แต่ร่างกายยังไม่ตายนะ; นี้เรียกว่า **ตายเสียก่อนตาย** เป็นการตายชนิดที่ตายเสียก่อนตาย: ตัวกูตาย ร่างกายยังไม่ตาย.

ฉะนั้นถ้าว่าตัวกูเกิดเมื่อไร มันก็ร้อนเป็นไฟ ตัวกูเกิดขึ้นมาสำหรับจะโลภ มันก็โลภ ๆ ๆ ๆ ๆ ๆ แล้วมันก็ร้อนเป็นไฟ, ตัวกูเกิดขึ้นมาสำหรับจะโกรธมันก็โกรธ ๆ ๆ ๆ แล้วมันก็

ร้อนเป็นไฟ สำหรับจะโง่ จะหลง ก็ร้อนเป็นไฟ, พอ "ตัวกู" ตายมันก็เย็นเป็นนิพพาน: อย่างนี้เรียกว่า*นิพพานต่อตายแล้ว*ก็ใช้ได้เหมือนกัน; แต่ไม่ใช่ตายอย่างเข้าโลงจับไปเผา.

บางทีมันยังมีคำพูดว่า ความประมาทนั่นแหละคือ ความตาย อปฺปมาโท อมตํ ปทํ ปมาโท มจฺจุโนปทํ: อปฺปมตฺตา น มียนฺติ เย ปมตฺตา ยถา มตา" ทั้งหมดนี้ล้วนแสดงว่า ความประมาทนั่นคือความตาย คนประมาทนั่นคือคนตาย; เดี๋ยวนี้เราพูดว่า คนประมาทมันตาย พอตายแล้วหมดความประมาท อย่างนี้ก็คือไม่ตายกลายเป็นนิพพาน; *หมดความประมาทเมื่อไร มันก็มีความเย็นหรือนิพพานเมื่อนั้น*, มีความประมาทเมื่อไร มันก็ร้อนเมื่อนั้น.

ฉะนั้นเรามีความหมายพิเศษ ที่คนธรรมดาเขาไม่พูดกัน คนธรรมดาเขาพูดว่า ตาย หมายถึงจับใส่โลงไปฝังไปเผา; แต่ภาษาธรรมะมันยังมีถึงกับว่า "ตาย" ไม่ต้องใส่โลงไปเผา แต่กลับสบายเสียอีก คือตายแห่งตัวกู กลายเป็นไม่ตาย กลายเป็นนิพพาน ถ้าท่านผู้ใดสมัครจะถือว่า นิพพานต่อตายแล้ว ก็ได้เหมือนกัน แต่ต้องแปลความหมายให้ถูกว่า ต่อเมื่อ "ตัวกู" มันตายไปแล้ว จึงจะนิพพาน: ตัวกูตายที่ไหน มันก็มีนิพพานที่นั่น. ความประมาทตายไปแล้ว ก็มีนิพพานที่นั่น. คำว่า "ตาย" นี่มันมีความหมายพูดกันในหมู่มนุษย์หลายชนิด แล้วก็แยบคายด้วยกันทั้งนั้น.

คัมภีร์ของพวกคริสเตียนใช้คำว่า ความตายนี้มีอยู่ ๒ ความหมาย คือว่าตาย คือความทุกข์. ไปกินผลไม้ รู้ดี รู้ชั่วเข้า เลยต้องตาย; นี่คือความทุกข์เรื่อยไป. และอีกทีหนึ่งว่า ถ้าเกิดเห็นพระเจ้าเมื่อไร จะต้อง "ตาย" เมื่อนั้น. นี่หมายความว่ารู้จักธรรมะสูงสุด คือเรื่องนิพพาน "ตัวกู" ก็ตายไป.

ข้อความมีว่า เพราะพระเจ้าไม่ยอมให้โมเสสเห็นตัวพระเจ้า ถ้าโมเสสเห็นตัวพระเจ้าเมื่อไรโมเสสเป็นตายเมื่อนั้น คือมันจะหยุดไม่ทำอะไร แล้วจะไม่มีประโยชน์อะไร เมื่อยังต้องการให้โมเสสเที่ยวทำประโยชน์นั่น ประโยชน์นี้อยู่ อย่าเพ่อให้เห็นหน้าพระเจ้า เห็นแต่หลังไร ๆ เห็นแต่ชายเสื้อชายผ้า; หมายความว่า ถ้าใครเห็นพระเจ้า ก็คือเห็นนิพพาน เป็นความตายแห่งตัวกู. นี่แหละ "ความตาย" มันหมายถึงตายใส่โลงก็มี, ความตายหมายถึงเป็นความทุกข์อยู่เป็นประจำวันอยู่ อย่างโง่เขลาก็มีความตาย ตายแห่งตัวกูนี้ หมายถึงนิพพานก็มี. ตายเพราะเห็นหน้าพระเจ้านั้นคือนิพพาน กลายเป็นว่าไม่ตายอีกต่อไป. ส่วนที่จะต้องตายนั้นมันตายแล้ว

ที่ควรตายมันตายแล้ว. ฉะนั้นให้เข้าใจไว้ว่า ตายอย่างเอาเนื้อหนังไปฝัง ไปเผาก็มี; ตายเสียก่อนตาย ไม่รู้จักตายอีกต่อไป อย่างนี้ก็มี. แต่อย่างไรก็ดี อย่าไปถือว่าตายแล้วเข้าโลง ตายแล้วเข้าโลงนั้น ว่าเป็นความตายที่แท้จริง; นั่นเป็นเรื่องของร่างกาย. และนิพพานมีไม่ได้เพราะการตายชนิดนั้น; **นิพพานมีได้เพราะการตายแห่งตัวกูของกู.**

นี่คือเรื่องนิพพานต่อตายแล้ว มันมีอยู่อย่างนี้; พูดผิดมันก็ผิด พูดถูกมันก็ถูก. แต่ตามที่เข้าใจกันอยู่โดยมากนั้นมันผิดทั้งนั้น ถูกเขาสอนให้หลงใหลในเรื่องตัวตนตัวกู เป็นเรื่องสัสสทิฏฐิ เป็น มิจฉาทิฏฐิ ให้หลงเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสารเสียมากกว่า

เอาละทีนี้ข้อสุดท้าย คือเวลามันก็จะหมดลงแล้ว ก็จะพูดโดยหัวข้อว่า **ทำอย่างไรจึงจะเย็นเป็นนิพพาน?** เมื่อได้พูดมาแล้วว่า นิพพานคือความเย็น คือเย็นอย่างนั้น ๆ, นิพพานที่นี่เดี๋ยวนี้ก็มี นิพพานต่อตายแล้วก็มี เรียกว่าเย็นทั้งนั้น. ทีนี้ทำอย่างไรจึงจะเย็น? นี้ก็เป็นปัญหาสำคัญ; สำคัญตรงที่ว่า ถ้าเข้าใจถูกข้อนี้แล้ว จะรู้สึกว่านิพพานนี้อยู่แค่เอื้อมแต่ว่าแค่เอื้อมนี้บางทีมันอยู่ที่หน้าผาก มันมองไม่เห็น เพราะฉะนั้นอย่าดูถูกว่าแค่เอื้อม คนโง่หาให้ตายมันก็หาไม่พบ ทั้งที่มันอยู่แค่เอื้อม.

ที่ว่านิพพานอยู่แค่เอื้อมในที่นี้ หมายความว่า ความเย็นเป็นนิพพานนั้นมันมีอยู่แล้วเป็นพื้นฐาน เราอย่าไปทำอะไรมันเข้าซิ มันจะเย็นอยู่เองตามธรรมชาติเป็นธรรมชาติเป็นพื้นฐาน ขอให้ถือหลักให้ถูกต้องว่า พื้นฐานของจิตใจตลอดเวลานั้น คือความเย็น ความร้อนเป็นของมาใหม่ จรเข้ามาเป็นคราว ๆ เหมือนแขกมาบ้านเรา. แขกไม่ใช่เจ้าของบ้าน ไม่ใช่อยู่ประจำบ้าน เราเป็นเจ้าของบ้านที่อยู่ประจำบ้าน. ฉะนั้นความเย็นนี้เป็นเจ้าของบ้านคือมีอยู่เป็นประจำแล้ว ความร้อนนั้นเป็นแขกเข้ามา. แต่แล้วมันเป็นความโง่ของใครก็ไม่รู้ ของนามรูปกายที่ประกอบด้วย อวิชชานี้มันชอบรับแขกที่เป็นความร้อนเข้ามา; ให้ระวังตรงนี้ให้ดี คือรักษาสภาพพื้นฐานดั้งเดิมไว้ให้ได้ก็แล้วกัน; ข้อนี้เป็นสิ่งที่ทำได้ เพราะพระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสไว้ว่า จิตนี้มันประภัสสร คือรุ่งเรืองใสสะอาด กระจ่างอะไรอยู่ แต่แล้วมันเศร้าหมองเป็นคราว ๆ เพราะแขกคือกิเลสเข้ามาเป็นคราว ๆ; ส่วนพื้นฐานของมันคือประภัสสร ใสกระจ่างหยุดนิ่ง ซึ่งไม่ใช่กิเลสก็แล้วกัน ฉะนั้นถ้าจะถามว่าทำอย่างไรจึงจะเย็น? ก็ขอพูดตรง ๆ ขออภัย ๒ หน ๓ หน ขออภัยที่จะพูดตรง ๆ ว่า "ก็คุณอย่าเสือกทำให้มันร้อนสิ; คุณอย่าไปแส่ทำให้มันร้อน คุณอย่าไปเสือก

ทำให้มันร้อน; มันเย็นอยู่แล้วตามธรรมชาติพื้นฐานของมัน" ทีนี้เราไปสร้างความโลภ ความ-โกรธ ความหลง ขึ้นมาด้วยความโง่ ความเขลา นี้เรียกว่า ไปเสือกหรือไปแส่ ไปทำให้มันร้อนขึ้นมา.

พูดอย่างนี้มันแคบไป พูดให้มันกว้างสักหน่อยก็ว่า มนุษย์นั้นมันไปเสือกทำให้ร้อนขึ้นมา ธรรมชาติมันสร้างมนุษย์ให้เย็น; แต่มนุษย์มันไปเสือกทำให้ร้อนขึ้นมา มนุษย์มันมีความคิดความนึก ก้าวหน้ากว่าสัตว์เดรัจฉาน ก้าวหน้ากว่าต้นไม้มันจึงไปเสือกไปแส่ไปทำให้ร้อนขึ้นมา. ส่วนสัตว์เดรัจฉาน ส่วนต้นไม้นั้นมันอยู่ตามสภาพเดิม. ฉะนั้นที่ไปหลงนั่นหลงนี่จนโลภขึ้นมา จนโกรธขึ้นมา นี้มันเรียกว่าไปเสือกหรือไปแส่ ไปทำให้มันร้อนเสีย; ที่มันเย็นอยู่ ก็ไปทำให้มันร้อนเสีย.

เอากันอย่างนี้ ว่าพ่อแม่เกิดเรามา ก็เกิดมาอย่างเย็น ให้มาอย่างเย็น ๆ พ่อแม่คลอดเรามา คลอดมาในลักษณะที่เป็นความเย็น; แต่พอเราคลอดออกมาจากท้องแม่แล้ว เราได้รับสิ่งแวดล้อมผิด ให้ทะเยอทะยานนั่นนี่ โน่นนี่ ๆ หลงชั่วหลงดี มากขึ้น ๆ ๆ ๆ จนเกิดความโลภ ความโกรธความหลง แล้วร้อน. ถ้าเราได้รับการแวดล้อมที่ถูกในครอบครัวมีวัฒนธรรมดี พ่อแม่เกิดมาแล้ว สั่งสอนอบรมถูกมันจะเป็นไปแต่ในทางเย็น.

เดี๋ยวนี้มันเป็นกรรมของใคร ของมนุษย์หรือของอะไรก็ตาม โลกมันหมุนไปในทางที่จะอบรมเด็กให้หลงไปในทางที่จะร้อน คือไปหลงในเรื่องดีเรื่องชั่ว ที่ภาษาคริสเตียนเขาเรียกว่า ไปกินผลไม้ต้นที่ทำให้รู้ดีรู้ชั่วขึ้นมานั้น มันก็เลยเกิดโลภ เกิดโกรธ เกิดหลง จน "ตาย" อยู่เสมอ. นี้จะเห็นได้ว่า ไอ้ของที่จะร้อนนี้ มันเพิ่งเข้ามาเกี่ยวข้อง เพิ่งอุตริสร้างขึ้น ไปสร้างมันขึ้นมา. ธรรมชาติสร้างมาเย็น พ่อแม่ก็คลอดมาเย็นในลักษณะหรือที่เป็นกลาง ๆ; แต่เราโตขึ้น ๆ นี้ กลับเสือกไปแส่ไปหาส่วนที่จะทำให้มันร้อน เพราะวัฒนธรรมนี้ไม่ได้สอนกันผิด อบรมกันผิดในครอบครัว ไม่ถือตามหลักของพระพุทธเจ้าที่จะให้รู้ว่า ทุกสิ่งยึดมั่นถือว่า ตัวกูของกูไม่ได้. ถ้าเราได้รับการสั่งสอนอบรมแวดล้อมมาให้รู้ว่า ทุกสิ่งจะถือว่าเป็นตัวกูของกูไม่ได้อยู่เรื่อยไปในทุกกรณีแล้ว จะไม่มีใครร้อน; เด็ก ๆ จะไม่ร้องไห้ ผู้ใหญ่จะไม่ต้องฆ่าตัวตาย จะไม่ต้องปวดหัว จะไม่ต้องเป็นโรคเส้นประสาท หรือเป็นอะไรทุกอย่างหมด.

นี่ฟังดูแล้วมันก็น่าหัวในข้อที่ว่า ถ้าถามว่าทำอย่างไรจึงจะเย็น? คำตอบมีอยู่ว่า มันเย็นอยู่เองแล้วคุณ อย่าไปเสือกทำให้มันร้อน; มีวิธีที่จะแก้ให้ตัวเอง ไม่เสือกที่จะไปทำให้มันร้อนนั้น มันพูดกันอีกยืดยาว ต้องพูดคราวอื่น. ในที่นี้ขอให้ถือให้เป็นความจริง ชัดแจ๋วอยู่ในใจเห็นแจ้งอยู่ด้วยตนเองว่า **ธรรมชาติพื้นฐานมันเย็นอยู่แล้ว แล้วเราไปเสือกทำให้มันร้อน ฉะนั้นเราอย่าไปเสือกทำให้มันร้อน รักษาสภาพเย็นพื้นฐานไว้ให้ได้** เรื่องมันก็มีเท่านี้เอง. ถ้าเข้าใจข้อนี้ ก็เข้าใจได้เองทันที ไม่ต้องมีใครบอกว่า *นิพพานที่แท้จริงนั้น เป็นสิ่งที่มีอยู่ที่นี่และเดี๋ยวนี้* ไม่ใช่ต่อตายแล้ว. เอาละเรื่องของเรามันก็มีเท่านี้ สำหรับหัวข้อที่จะพูดวันนี้ว่านิพพานที่นี่เดี๋ยวนี้ หรือนิพพานต่อตายแล้ว.

ขอยุติการบรรยายไว้เพียงเท่านี้ สำหรับวันนี้

พิมพ์ที่ศรีเมืองการพิมพ์ 5/39 รองเมืองซอย 5 พระนคร โทร. 55270 นายประยุทธ คมอำนาจสกุล
ผู้พิมพ์โฆษณา 2514